

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
« ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ & ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ »

ΑΝΟΙΚΤΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΥΠΡΟΥ

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΜΑΣΤΕΡ

ΤΙΤΛΟΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ

**« Περιβαλλοντική Λογιστική και Περιβαλλοντικές Δηλώσεις.
Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη και Κοινωνικοί Απολογισμοί.
Μπορούν να ανταποκριθούν στις προκλήσεις
της Αειφόρου Ανάπτυξης; »**

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ

ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

ΓΕΩΡΓΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

ΛΕΥΚΩΣΙΑ, ΜΑΙΟΣ 2014

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
« ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ & ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ »

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΜΑΣΤΕΡ

ΤΙΤΛΟΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ

**« Περιβαλλοντική Λογιστική και Περιβαλλοντικές Δηλώσεις.
Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη και Κοινωνικοί Απολογισμοί.
Μπορούν να ανταποκριθούν στις προκλήσεις
της Αειφόρου Ανάπτυξης; »**

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ
ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΓΕΩΡΓΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

ΛΕΥΚΩΣΙΑ, ΜΑΙΟΣ 2014

Στους γονείς μου,
στον αδελφό μου και
στον Ευάγγελο Μάριο

Αφήστε τον κόσμο καλύτερο από ότι τον βρήκατε, μην παίρνετε περισσότερα από ότι χρειάζεστε, προσπαθήστε να μην βλάπτετε τη ζωή, το περιβάλλον και να κάνετε βελτιώσεις αν μπορείτε (Πηγή: βιβλίο Διαχείριση του περιβάλλοντος. Επιχειρήσεις και Βιώσιμη Ανάπτυξη).

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	8
Abstract.....	9
Ευχαριστίες.....	10
Πρώτο κεφάλαιο: Εισαγωγή	
1.1 Οι διαφορετικές οπτικές της Ανάπτυξης.....	11
1.2 Πορεία προς την Αειφόρο Ανάπτυξη.....	11
Δεύτερο Κεφάλαιο: Αειφόρος Ανάπτυξη	
2.1 Το πλαίσιο της Αειφόρου Ανάπτυξης.....	14
2.2 Προαπαιτούμενα για την επίτευξη Αειφόρου ανάπτυξης.....	14
2.3 Οι διαστάσεις της Αειφόρου Ανάπτυξης.....	15
2.4 Δείκτες Βιώσιμης Ανάπτυξης και Αειφορίας.....	16
2.5 Προσέγγιση της ισχυρής και της ασθενούς βιωσιμότητας.....	17
Τρίτο Κεφάλαιο: Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη	
3.1 Ορισμός ΕΚΕ.....	18
3.2 Ιστορική προσέγγιση.....	19
3.3 Αίτια υιοθέτησης και εφαρμογής πρακτικών ΕΚΕ.....	20
3.4 Ενδιαφερόμενα μέρη.....	21
3.5 Διαστάσεις της ΕΚΕ.....	22
3.5.1 Κοινωνική διάσταση.....	22
3.5.2 Περιβαλλοντική Διάσταση-Συστήματα Περιβαλλοντικής Διαχείρισης	22
3.5.3 Οικονομική διάσταση.....	24
3.6 Πρωτοβουλίες και τρόποι με τους οποίους μπορεί να εκφραστεί η ΕΚΕ.....	24
3.7 Προβληματισμοί-επιφυλάξεις και επικρίσεις όσο αφορά την ΕΚΕ.....	26
3.8 Οργανισμοί που σχετίζονται με την ΕΚΕ.....	28
3.9 Δείκτης μέτρησης της αποδοτικότητας της ΕΚΕ.....	29
3.10 Σύνδεση ΕΚΕ με βιώσιμη ανάπτυξη.....	30
3.11 Ομοιότητες ΕΚΕ-Αειφόρου Ανάπτυξης.....	31
3.12 Κοινωνικός Απολογισμός-Περιβαλλοντική Δήλωση.....	31
Τέταρτο Κεφάλαιο: Περιβαλλοντική Λογιστική	
4.1 Φάσεις διακύμανσης του ενδιαφέροντος των ανθρώπων για το περιβάλλον.....	34
4.2 Περιβαλλοντικά Προβλήματα.....	34

4.3 Οι σημαντικότερες διεθνείς διασκέψεις-συμφωνίες για το περιβάλλον και την βιώσιμη ανάπτυξη.....	35
4.4 Αδυναμίες της παραδοσιακής Λογιστικής.....	36
4.5 Η Περιβαλλοντική Λογιστική.....	37
4.6 Θεωρίες για την Περιβαλλοντική Λογιστική.....	38
4.7 Τρόποι εφαρμογής της περιβαλλοντικής-Αειφόρου Λογιστικής.....	38
4.7.1 Μακροοικονομική προσέγγιση και σχέση της Πράσινης Λογιστικής με την Αειφόρο Ανάπτυξη.....	38
4.7.2 Μικροοικονομική προσέγγιση, και Περιβαλλοντική Λογιστική.....	40
4.8 Εξωλογιστικές μέθοδοι.....	41
4.8.1 Λογιστική Πλήρους Κόστους.....	42
4.8.2 Περιβαλλοντική Λογιστική κόστους του κύκλου ζωής του προϊόντος.....	43
4.8.3 Λογιστική Ροής Υλικών.....	43
4.8.4 Περιβαλλοντική Λογιστική Κύκλου Ζωής Προϊόντος.....	43
4.8.5 Εκθέσεις Οικοαποδοτικότητας.....	44
4.8.6 Περιβαλλοντικές, κοινωνικές και εκθέσεις Αειφορίας.....	44
4.9 Επίσημες Λογιστικές Μέθοδοι.....	44
4.10 Δομικά στοιχεία Περιβαλλοντικής Λογιστικής.....	44

Πέμπτο Κεφάλαιο: Προγενέστερες μελέτες έρευνας- Μεθοδολογία εμπειρικής έρευνας

5.1 Επισκόπηση ερευνών-μελετών για την ΕΚΕ.....	47
5.2 Επισκόπηση ερευνών-μελετών Περιβαλλοντικής Λογιστικής.....	50
5.3 Σκοπός της έρευνας-Δείγμα έρευνας.....	51
5.4 Στοιχεία-Βήματα της έρευνας.....	51
5.5 Ερωτηματολόγιο.....	52
5.6 Αποκλίσεις από προγενέστερες έρευνες.....	53

Έκτο Κεφάλαιο: Αποτελέσματα εμπειρικής έρευνας-Συμπεράσματα

6.1 Παρουσίαση Αποτελεσμάτων έρευνας.....	54
6.1.1 Γενικές ερωτήσεις.....	54
6.1.2 ΕΚΕ και επιχείρηση.....	55
6.1.3 ΕΚΕ- Κοινωνία και Ανθρώπινο Δυναμικό.....	58
6.1.4 ΕΚΕ- Περιβάλλον-Περιβαλλοντική Λογιστική.....	60
6.1.5 Κοινωνικοί Απολογισμοί και πρότυπο GRI.....	63
6.1.6 Αειφόρος Ανάπτυξη.....	65
6.2 Συμπεράσματα έρευνας.....	66
6.3 Αδυναμίες έρευνας-Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα.....	68

Ελληνική Βιβλιογραφία-Αρθρογραφία.....	69
Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία-Αρθρογραφία.....	72
Παράρτημα.....	78

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διερευνήσει τις έννοιες της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης και της Περιβαλλοντικής Λογιστικής, καθώς και να προσδιορίσει την σχέση τους με την Αειφόρο Ανάπτυξη. Για τον λόγο αυτόν, στα πλαίσια της εργασίας αυτής πραγματοποιήθηκε ανάλυση των παραπάνω εννοιών, επισκόπηση ερευνών και μελετών που έχουν διεξαχθεί σε προγενέστερες περιόδους γύρω από τα ζητήματα αυτά και συγκεντρώθηκε πρωτογενές υλικό, το οποίο συμβάλει στον προσδιορισμό του βαθμού στον οποίο οι πρακτικές αυτές υιοθετούνται από τις Ελληνικές επιχειρήσεις.

Η εργασία περιλαμβάνει τις ακόλουθες έξι ενότητες:

Στο Πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι διαφορετικές οπτικές της ανάπτυξης και γίνεται μία σύντομη αναφορά στις δυσκολίες που εμφανίστηκαν κατά την πορεία προς την Αειφόρο Ανάπτυξη.

Στο Δεύτερο κεφάλαιο αναλύεται η έννοια της Αειφόρου Ανάπτυξης, οι διαστάσεις της, οι λόγοι που καθιστούν αναγκαία την ύπαρξή της, οι δείκτες της και οι προσεγγίσεις της.

Στο Τρίτο κεφάλαιο γίνεται μια εκτενής ανάλυση της έννοιας και του περιεχομένου της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης, με αναφορές σε κείμενα τα οποία διαμορφώθηκαν από τις Ευρωπαϊκές Επιτροπές και τα Ευρωπαϊκά Συμβούλια και τα οποία αναγνωρίζουν την ΕΚΕ ως το μέσο που συμβάλλει στην Αειφόρο Ανάπτυξη. Κατά την διάρκεια του κεφαλαίου αυτού παρουσιάζονται επίσης, οι έννοιες των Κοινωνικών Απολογισμών και των Περιβαλλοντικών Δηλώσεων.

Στο Τέταρτο κεφάλαιο περιγράφεται η έννοια της Περιβαλλοντικής Λογιστικής, οι τρόποι εφαρμογής της και οι μέθοδοί της, ενώ παράλληλα γίνεται ανάλυση των δομικών της στοιχείων.

Στο Πέμπτο κεφάλαιο γίνεται ανασκόπηση των σχετικών με τις έννοιες της ΕΚΕ και της Περιβαλλοντικής Λογιστικής μελετών-ερευνών και παρουσιάζεται η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε στα πλαίσια της παρούσας έρευνας.

Στο Έκτο κεφάλαιο παρατίθενται τα ευρήματα της παρούσας έρευνας και γίνεται εξαγωγή των συμπερασμάτων.

“Environmental Accounting and Environmental Statements. Corporate Social Responsibility and Corporate Responsibility Reporting. Can they meet the challenges of Sustainability Development?”

Abstract

The aim of the present thesis, is to investigate the notions of Corporate Social Responsibility and Environmental Accounting as well as determine their relation to Sustainability Development. For this reason, and within this framework, the thesis provides an analysis of the notions mentioned above and an overview of research and studies previously conducted with regard to these issues and presents the collected prime material, which establishes the extent to which these practices are adopted by Greek enterprises.

The thesis comprises the following six units :

Unit One presents the different perspectives of development with a brief reference to the difficulties arisen on the way to Sustainability Development

Unit Two focuses on the analysis of the notion of Sustainability Development, its dimensions, the reasons for the necessity of its existence, its indicators as well as its approaches.

Unit Three offers a comprehensive analysis of the notion and the content of Corporate Social Responsibility with references to report by European Committees and Councils which identify CSR as the contributing factor to Sustainability Development. The notions of Corporate Responsibility Reporting as well as Environmental Statements are also being introduced within the context of this unit.

Unit Four describes the notion of Environmental Accounting, its implementation processes and its methodology providing simultaneously an analysis of its components

Unit Five provides a review of the pertinent to the notions of CSR and the Environmental Accounting studies and research and presents the methodology implemented within the framework of the current study.

Unit Six demonstrates the findings of the present study highlighting its conclusions

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω από τα βάθη της ψυχής μου, τους γονείς μου και τον αδελφό μου, για την αμέριστη συμπαράστασή τους, τις ακριβές μου φίλες Κουκοφίκη Ιωάννα και Καθαροπούλου Ελευθερία -την μεν πρώτη γιατί καθόρισε με τις συμβουλές της την πορεία του ερωτηματολογίου, και τη δεύτερη για την ψυχολογική στήριξη που μου προσέφερε καθόλη την διάρκεια των σπουδών μου- καθώς και όλους τους υπευθύνους σύνταξης Κοινωνικών Απολογισμών που συμμετείχαν στην έρευνά μου.

Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον καθηγητή μου και συνταξιδιώτη μου στο απαιτητικό ταξίδι της κατάκτησης της γνώσης και της συγγραφής της εργασίας, Κο Γεωργακόπουλο Γεώργιο, ο οποίος με τις γνώσεις του, την καθοδήγηση του και συμπαράσταση που μου προσέφερε, με βοήθησε να ξεπεράσω όλα τα εμπόδια και να καταφέρω να ολοκληρώσω την διπλωματική μου εργασία.

Πρώτο Κεφάλαιο

Εισαγωγή

1.1 Οι διαφορετικές οπτικές της Ανάπτυξης

Δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός ορισμός της ανάπτυξης. Παραδοσιακά όμως οι οικονομολόγοι διέκριναν την ανάπτυξη από την μεγέθυνση και επισήμαιναν ότι η Οικονομική μεγέθυνση είναι ποσοτικός δείκτης και αναφέρεται στον ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ σε μακροχρόνιο ορίζοντα, ενώ η οικονομική ανάπτυξη είναι κυρίως ποιοτικός δείκτης και εμπεριέχει την έννοια της αύξησης (σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο) του επιπέδου ευημερίας που απολαμβάνει ο πληθυσμός μιας χώρας (Salih 2003). Η οικονομική ανάπτυξη είναι με άλλα λόγια ευρύτερη έννοια της οικονομικής μεγέθυνσης (Χάλκος 2013).

Οι κοινωνικά σκεπτόμενοι τοποθετούν στο κέντρο του ενδιαφέροντός τους τον άνθρωπο, δίνουν δηλαδή έμφαση στην κοινωνική ανάπτυξη και ισχυρίζονται ότι αυτή μπορεί να επιτευχθεί μόνο με την αύξηση της απασχόλησης.

Οι οικολογικά σκεπτόμενοι αναφέρονται στα όρια της ανάπτυξης, τονίζοντας ότι αυτή δεν πρέπει να συντελείται εις βάρος του περιβάλλοντος. Επίσης επισημαίνουν ότι η υπερβάλλουσα χρήση των φυσικών πόρων και της ενέργειας που είναι αποτέλεσμα της οικονομικής ανάπτυξης, οδηγεί στην υποβάθμιση του περιβάλλοντος.

Οι οικονομικά σκεπτόμενοι ισχυρίζονται ότι μία Εθνική οικονομία, θα πρέπει να επιδιώκει την αύξηση της ανταγωνιστικότητας της, μέσω του εκσυγχρονισμού των επιχειρήσεων καθώς και του θεσμικού πλαισίου εντός του οποίου αυτές δραστηριοποιούνται (Τσαντίλης 2003).

1.2 Πορεία προς την Αειφόρο¹ Ανάπτυξη

Κατά τη διάρκεια του περασμένου αιώνα η ανάπτυξη είχε περιοριστεί στην έννοια της οικονομικής ανάπτυξης, αδιαφορώντας για την κοινωνική (Παπανδρέου και Σαρτζετάκης 2002) πολιτιστική και πολιτική μορφή της (Μοδινός, 2003). Έτσι όταν μιλούσαμε για ανάπτυξη αναφερόμασταν στην έννοια της οικονομικής μεγέθυνσης, ενώ χρησιμοποιούσαμε σαν μοναδικό δείκτη μέτρησης της κοινωνικής ευημερίας το ΑΕΠ (Μοδινός 2003, Παπανδρέου, Σαρτζετάκης 2002).

Η επιδίωξη της οικονομικής ανάπτυξης θεωρούνταν μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο μονόδρομος. Η αντίληψη που επικράτησε ήταν ότι μόνο μέσω της βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας είναι δυνατή η προσέλκυση επενδύσεων και κατά συνέπεια η εύρεση οικονομικών πόρων που θα διοχετεύονταν για την υλοποίηση των οραμάτων της διατήρησης του περιβάλλοντος και της κοινωνικής δικαιοσύνης (Μοδινός 2003).

---

¹ Οι έννοιες Αειφόρος και Βιώσιμη Ανάπτυξη θεωρούνται στην παρούσα εργασία ταυτόσημες

Όμως παρά την πραγματοποίηση υψηλών ενίοτε ρυθμών οικονομικής ανάπτυξης, το αίτημα της αναδιανομής του εισοδήματος (αλλά και γης σε πολλά αναπτυσσόμενα κράτη) προς όφελος των ασθενέστερων τμημάτων του πληθυσμού, παραμένει ζητούμενο ακόμα και σήμερα. Οι προσδοκίες διαψεύστηκαν και στην περίπτωση του περιβάλλοντος, αφού η οικονομική ανάπτυξη όχι μόνο δεν συνέβαλε στην προστασία του, αλλά αντίθετα αποτέλεσε σε πολλές περιπτώσεις γενεσιουργός αιτία της υποβάθμισης του και της εξάντλησης των φυσικών του πόρων (Δέκλερης 1995, Μουζέλης 2000), Επιπλέον σαν να μην ήταν αυτό αρκετό, κυριάρχησε η αντίληψη ότι το περιβάλλον, καθώς και οι ρυθμίσεις που γίνονταν με στόχο την βελτίωση της κοινωνικής ευημερίας, θεωρούνταν εμπόδια στην αναπτυξιακή διαδικασία (Μοδινός 2003), καθώς και στην διαδικασία της παγκοσμιοποίησης.

Οι διασκέψεις που οργανώθηκαν από την διεθνή κοινότητα επιχειρήσαν να αλλάξουν το κλίμα. Κατά την διάρκεια αυτών έγινε λόγος για την αποσύνδεση της οικονομικής μεγέθυνσης από την κατασπατάληση των πόρων του περιβάλλοντος, για την ύπαρξη στενής σχέσης ανάμεσα στην ορθολογική διαχείριση των πόρων του περιβάλλοντος και στην βελτίωση της κοινωνικής ευημερίας, καθώς και για την χρησιμοποίηση φιλικών προς το περιβάλλον τεχνολογιών (Βαξεβανίδου 2011, Γρηγορίου κ.α 1993, Μοδινός 2003).

Η Αειφόρος Ανάπτυξη εμφανίστηκε σαν μία προσπάθεια συμφιλίωσης των αντιτιθέμενων λογικών της οικολογίας και της οικονομίας, αλλά και ως μέσο ανατροπής του υπάρχοντος μοντέλου οικονομικής ανάπτυξης, που στηρίχτηκε κυρίως στο μοντέλο του άνθρακα και του χάλυβα (Μοδινός 2003). Έδωσε νέο περιεχόμενο στην οικολογική προβληματική, η οποία τώρα πια δεν περιορίζεται μόνο στην καταγγελία, αλλά αναζητά ένα νέο παραγωγικό-οικονομικό μοντέλο, ικανό να ανατρέψει την υπάρχουσα κατάσταση και παράλληλα εισχώρησε στην οικονομική επιστήμη, προτείνοντας νέα πρότυπα για την μέτρηση της ευημερίας (Ευθυμιόπουλος 2003). Δημιούργησε ελπίδες για την οικοδόμηση ενός πιο βιώσιμου μέλλοντος, αφού υποσχέθηκε την αποσύνδεση της οικονομικής ανάπτυξης από τις περιβαλλοντικές της επιπτώσεις, καθώς και την επανασύνδεση της με την απασχόληση. Με άλλα λόγια μπορούμε να πούμε ότι υποσχέθηκε τον ισόρροπο συνδυασμό 3 φαινομενικά αταίριαστων επιδιώξεων, της αποτελεσματικότητας της οικονομίας, της κοινωνικής ισότητας και δικαιοσύνης και της προστασίας του περιβάλλοντος (Μοδινός 2003).

Ένα πραγματικά δύσκολο εγχείρημα, η επιδίωξη του οποίου κινδυνεύει να αναβληθεί όταν α) οι δείκτες της παραγωγής και γενικότερα της οικονομίας δεν είναι οι αναμενόμενοι, β) η παγκόσμια οικονομία διέρχεται την φάση της κρίσης, γ) κυριαρχεί σκληρός ανταγωνισμός μεταξύ των επιχειρήσεων, που τις ωθεί στην αναζήτηση χωρών που διαθέτουν φθηνότερο εργατικό δυναμικό και ελαστικότερη νομοθεσία για το περιβάλλον, δ) απαιτείται υψηλό κόστος για την αναδιοργάνωση των υπάρχουσων δομών της οικονομίας, ε) οι κοινωνίες χαρακτηρίζονται από έλλειμμα δημοκρατίας καθώς και από ασυνέπεια ως προς τις επιλογές

τους και στ) για την αλλαγή μιας παγιωμένης κατάστασης απαιτούνται χρόνια ζύμωσης (Ευθυμίουπουλος 2003).

Παρόλα αυτά: α) Η πληθυσμιακή έκρηξη που συντελείται στις αναπτυσσόμενες χώρες, σε συνδυασμό με την γήρανση του πληθυσμού που παρατηρείται στις αναπτυγμένες β) Η εξάντληση των φυσικών πόρων και η ερημοποίηση μεγάλων περιοχών του πλανήτη γ) Η αύξηση της εκπομπής αερίων του θερμοκηπίου δ) το γεγονός ότι μεγάλο μέρος του ανθρώπινου πληθυσμού δεν έχει πρόσβαση σε πόσιμο νερό (Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση των γυναικών που κατοικούν στο χωριό Πλατσιμάντα της Κεράλα στην Ινδία, οι οποίες χρειάζονται να διανύσουν 10Km για να βρουν πόσιμο νερό, Shiva Vandava 2013), ε) η αύξηση της ανεργίας, είναι μερικά από τα γεγονότα που δείχνουν ότι η ανθρωπότητα έχει μία μόνο επιλογή για το μέλλον. Την επιδίωξη της Αειφόρου Ανάπτυξης (Μοδινός 2003)

Δεύτερο Κεφάλαιο

Αειφόρος Ανάπτυξη

2.1 Το πλαίσιο της Αειφόρου Ανάπτυξης

Τι εννοούμε όμως όταν μιλάμε για Αειφόρο Ανάπτυξη?

Η Αειφόρος Ανάπτυξη δεν μπορεί να είναι ένας κατάλογος που θα περιέχει σχέδια ανασυγκρότησης του περιβάλλοντος, ή ένα καλοσχεδιασμένο πρόγραμμα που θα περιλαμβάνει υποσχέσεις για κοινωνικές παροχές ή τέλος μία νέα οπτική δοκιμασμένων στο παρελθόν αναπτυξιακών συνταγών (Μοδινός 2003). Οφείλει α) να λειτουργήσει ως μέσο πίεσης που θα σημάνει την λήξη της οικονομικής, κοινωνικής και περιβαλλοντικής κρίσης, στην οποία η παγκόσμια κοινότητα έχει τα τελευταία χρόνια περιέλθει β) να ικανοποιήσει τις ανάγκες της παρούσας γενεάς, χωρίς όμως να διακινδυνεύσει την δυνατότητα ικανοποίησης των αναγκών των μελλοντικών γενεών (Brundtland Report (1987) και παράλληλα να διασφαλίσει και την ενδογενεακή ισότητα.

Η αειφορία προτείνει: α) νέους δείκτες, οι οποίοι μαζί με το ΑΕΠ θα μετρούν την ευημερία της κοινωνίας, β) ένα νέο μοντέλο παραγωγής, το οποίο θα στηρίζεται στην πρόληψη της δημιουργίας αποβλήτων, στην ορθολογική χρήση των φυσικών πόρων και ενέργειας, στην οικοαποδοτικότητα, στην επέκταση του χρόνου ζωής ενός προϊόντος, στην καθαρή παραγωγή (Καρβούνης κ.α 2003) γ) ένα νέο μοντέλο κατανάλωσης στο οποίο ο καταναλωτής θα γίνει συμμετέχων στην προσπάθεια για την επίτευξη της Αειφόρου Ανάπτυξης (πχ μέσω της ανακύκλωσης)

Το σημείο το οποίο πρέπει να προσεχθεί είναι ότι καθώς η έννοια της Αειφόρου Ανάπτυξης δείχνει να υιοθετείται από όλο και περισσότερους ηγέτες και φορείς, τείνει να μετατοπίσει το αίτημα του υγιούς περιβάλλοντος προς την κατεύθυνση της αυτοσυντηρούμενης, αύξουσας υλικής ευημερίας (Μοδινός 2003). Είναι χαρακτηριστικό ότι οι ΗΠΑ έδωσαν με την άρνηση υπογραφής του Πρωτοκόλλου του Κιότο που αφορούσε την κλιματική προστασία, την εντύπωση ότι όταν λένε Αειφόρος Ανάπτυξη εννοούν απρόσκοπτη ανάπτυξη (Τσαντίλης 2003).

2.2 Προαπαιτούμενα για την επίτευξη Αειφόρου Ανάπτυξης

Για την ανάπτυξη ενός νέου μοντέλου παραγωγής, το οποίο με την σειρά του θα επιτυγχάνει την προστασία του περιβάλλοντος και την βελτίωση της κοινωνικής ευημερίας, δηλαδή για να μπορούμε να μιλάμε για πράσινη επιχειρηματικότητα και για Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη, θα πρέπει να συντρέχουν οι παρακάτω προϋποθέσεις:

α) αλλαγή νοοτροπίας της κοινωνίας, η οποία θα επιτευχθεί αμέσως μόλις η κοινωνία κατανοήσει την σημασία της έννοιας της Αειφόρου Ανάπτυξης, β) πραγματοποίηση

επενδύσεων σε φιλικές προς το περιβάλλον τεχνολογίες από τα κράτη και τους υπερεθνικούς φορείς, γ) αναδιάρθρωση του λογιστικού και φορολογικού συστήματος και εφαρμογή των ρυθμίσεων της περιβαλλοντικής νομοθεσίας, έτσι ώστε να ανατραπεί η πρακτική της οικονομικής επιβάρυνσης της εργασίας και της δημιουργίας ευνοϊκού κλίματος για την σπατάλη των φυσικών πόρων, δ) ενσωμάτωση στο μηχανισμό της αγοράς των κοινωνικών και περιβαλλοντικών αξιών, κάτι που συνεπάγεται και ενσωμάτωση των αξιών αυτών στις τιμές των προϊόντων και των υπηρεσιών (Μοδινός 2003).

Μία επιχείρηση μπορεί να θεωρηθεί ότι συμμετέχει στην επίτευξη της Αειφόρου Ανάπτυξης, όταν προβαίνει στην υιοθέτηση των αρχών της και στην ενσωμάτωση αυτών στην στρατηγική της, έτσι ώστε να αποτελούν μέρος της καθημερινής της λειτουργίας, καθώς και όταν ενεργεί προς την κατεύθυνση του επηρεασμού των ενδιαφερόμενων μερών, ώστε να εφαρμόσουν και αυτά τις αρχές αυτές (Νικολάου 2008).

Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον Νικολάου (2008), μία επιχείρηση μπορεί να θεωρηθεί αειφόρος (η έννοια προέκυψε από την σύζευξη της ΕΚΕ με την Αειφόρο Ανάπτυξη) όταν:

α) ενδιαφέρεται για την προστασία του περιβάλλοντος και κατά συνέπεια για την διατήρηση των φυσικών του πόρων. Ένας τρόπος απόδειξης του ενδιαφέροντος αυτού είναι η εφαρμογή συστημάτων Περιβαλλοντικής Διαχείρισης, β) συμβάλλει στην επίτευξη των 3 διαστάσεων της Αειφόρου Ανάπτυξης, δηλαδή στην οικονομική ανάπτυξη, στην περιβαλλοντική προστασία και στην κοινωνική ευημερία/ δικαιοσύνη. Αυτό σύμφωνα με ορισμένους μελετητές (Turner 1993) επιτυγχάνεται στην περίπτωση κατά την οποία παραμένει αμετάβλητο το οικονομικό, κοινωνικό και περιβαλλοντικό κεφάλαιο γ) εφαρμόζει πρακτικές Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης, προκειμένου να πετύχει τον στόχο της κοινωνικής ισορροπίας δ) εφαρμόζει μεθόδους οι οποίες συμβάλλουν όχι μόνο στην επίτευξη οικονομικής ανάπτυξης, περιβαλλοντικής προστασίας και κοινωνικής ευημερίας, αλλά παράλληλα συντελούν και στην βελτίωση της χρηματοοικονομικής της θέσης δ) προβαίνει όχι μόνο σε μείωση των αρνητικών επιπτώσεων που προκαλεί η λειτουργία της, αλλά ταυτόχρονα καταφέρνει να βελτιώσει την οικονομική της επίδοση (οικοαποδοτικότητα) ε) πληροφορείται τις προτιμήσεις που έχουν τα ενδιαφερόμενα μέρη γύρω από το θέμα της Αειφόρου Ανάπτυξης και ενδιαφέρεται για την ικανοποίηση των προτιμήσεων αυτών (θεωρία ενδιαφερομένων μερών) στ) πετυχαίνει να είναι ταυτόχρονα αποτελεσματική στο οικονομικοπεριβαλλοντικό, οικονομικοκοινωνικό και κοινωνικοπεριβαλλοντικό πεδίο η) εφαρμόζει τις 3+1 αρχές της Αειφορίας. Στην περίπτωση αυτή στις 3 ήδη γνωστές αρχές της αειφορίας, προστίθεται μία ακόμη, η θεσμική σταθερότητα (Νικολάου 2005)

2.3 Οι διαστάσεις της Αειφόρου Ανάπτυξης

Η Αειφόρος Ανάπτυξη στοχεύει στην οικονομική μεγέθυνση η οποία θα επιτυγχάνεται παράλληλα με την επικράτηση της κοινωνικής δικαιοσύνης και της προστασίας του περιβάλλοντος. Η αύξηση της ανταγωνιστικότητας είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την οικονομική ανάπτυξη, η απασχόληση για την κοινωνική ανάπτυξη και η ελαχιστοποίηση των εισροών των α υλών στην οικονομία για την προστασία του περιβάλλοντος. Έτσι η συνεχής αύξηση του ΑΕΠ σε συνδυασμό με την μείωση του ποσοστού ανεργίας, καθώς και τον περιορισμό των εισροών α υλών στην οικονομία δείχνουν ότι η οικονομία κινείται σε αειφόρο κατεύθυνση (Τσαντίλης 2003)

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί και μία τέταρτη διάσταση της Αειφορίας, η εισαγωγή της οποίας μετατρέπει το γνωστό ισόπλευρο τρίγωνο με κορυφές την οικονομία, την κοινωνία και την οικολογία, σε πυραμίδα. Η διάσταση αυτή αφορά 1) σύμφωνα με τον Hinterberger (1998) το θεσμικό πλαίσιο το οποίο διαμορφώνεται από τους επίσημους (τυπικούς πχ κράτος) και τους άτυπους φορείς (πχ ΜΚΟ) και το οποίο μορφοποιεί και κατευθύνει όλες τις αλλαγές οι οποίες σημειώνονται στον οικονομικό, κοινωνικό καθώς και στον τομέα του περιβάλλοντος ενώ 2) σύμφωνα με τον Εκπαιδευτικό Επιστημονικό και πολιτιστικό Οργανισμό του ΟΗΕ, την πολιτισμική ποικιλότητα (United Nations Educational Scientific and cultural organization 2001).

2.4 Δείκτες Βιώσιμης Ανάπτυξης και Αειφορίας

Οι δείκτες αυτοί μετρούν την επίδοση κορυφαίων επιχειρήσεων από όλο τον κόσμο σε θέματα βιωσιμότητας και δίνουν έτσι την δυνατότητα στους επενδυτές να επενδύσουν τα κεφάλαια τους, σε επιχειρήσεις που συνδυάζουν καλή χρηματοοικονομική απόδοση, αλλά και κοινωνική και περιβαλλοντική υπευθυνότητα

A) Δείκτης Βιώσιμης Ανάπτυξης Dow Jones B) Δείκτης Αειφορίας FTSE4 Good

1) Ο δείκτης Dow Jones Sustainability Group Index αποτελείται από έναν παγκόσμιο, ένα δείκτη που αναφέρεται αποκλειστικά στις ΗΠΑ και τρεις ακόμα περιφερειακούς δείκτες. Δημιουργήθηκε προκειμένου να ανταποκριθεί στην απαίτηση των επενδυτών να τους παρασχεθούν αξιόπιστα στοιχεία, ώστε να είναι σε θέση να εκτιμήσουν την απόδοση των επιχειρήσεων που εφαρμόζουν δράσεις Βιώσιμης Ανάπτυξης. Συγκεκριμένα για τον σχεδιασμό του δείκτη αυτού εξετάζονται 2000 επιχειρήσεις με την μεγαλύτερη χρηματιστηριακή αξία και από αυτές επιλέγονται εκείνες που έχουν επιτύχει την καλύτερη απόδοση από άποψη Βιώσιμης Ανάπτυξης (Βαξεβανίδου 2011).

2) Ο Dow Jones Sustainability World Index περιλαμβάνει τις κορυφαίες σε παγκόσμιο επίπεδο επιχειρήσεις, όσον αφορά το θέμα της Αειφόρου Ανάπτυξης

B) Οι δείκτες αυτοί παρέχουν στους διαχειριστές κεφαλαίων και στους επενδυτές τα απαραίτητα στοιχεία, ώστε να αξιολογήσουν την εταιρική υπευθυνότητα της επιχείρησης

στην οποία ενδιαφέρονται να τοποθετήσουν τα κεφάλαιά τους. Μετρούν την επίδοση των σημαντικότερων επιχειρήσεων παγκοσμίως, όσο αφορά την εφαρμογή στρατηγικών Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης και Βιώσιμης Ανάπτυξης (Βαξεβανίδου 2011).

2.5 Προσέγγιση της ισχυρής και της ασθενούς βιωσιμότητας

Η υπόθεση ότι πρέπει με την πάροδο του χρόνου να διατηρείται σταθερό το απόθεμα φυσικού κεφαλαίου, θεωρείται ότι έχει μικρή, ή καθόλου ισχύ στην περίπτωση των μη ανανεώσιμων πόρων, ενώ η ισχύ της αυξάνεται περισσότερο στην περίπτωση των ανανεώσιμων πόρων (Βικιπαίδεια, προσπέλαση 13/1/2014).

Ισχυρή-Ασθενής βιωσιμότητα :

Η ισχυρή βιωσιμότητα δέχεται ότι η υποκατάσταση ανάμεσα στο απόθεμα φυσικού κεφαλαίου και στο παραγόμενο (ανθρωπογενές) κεφάλαιο μπορεί να υπάρξει μόνο κατ' εξαίρεση, αφού κάποιες από τις λειτουργίες της φύσης είναι τόσο αναγκαίες για την ανθρώπινη ύπαρξη, γεγονός που τις κάνει αναντικατάστατες. Η προσέγγιση αυτή διακρίνεται α) στην πολύ ισχυρή βιωσιμότητα, σύμφωνα με την οποία είναι αδύνατη η πλήρης υποκατάσταση ανάμεσα στις διαφορετικές μορφές κεφαλαίων, β) στην ισχυρή βιωσιμότητα, η οποία δέχεται ότι μπορεί να υπάρξει μερική υποκατάσταση μεταξύ των διαφόρων τύπων κεφαλαίων (Χάλκος 2013, Βικιπαίδεια, προσπέλαση 13/1/2014).

Σύμφωνα με την ασθενή βιωσιμότητα όλα τα είδη κεφαλαίου έχουν την ίδια σημαντικότητα, κανένα δεν επιδέχεται ιδιαίτερης μεταχείρισης, και για το λόγο αυτό δέχεται ότι Βιώσιμη Ανάπτυξη μπορεί να επιτευχθεί με την προϋπόθεση ότι το συνολικό κεφάλαιο παραμένει αμετάβλητο (Χάλκος 2013).

Η προσέγγιση της ασθενούς βιωσιμότητας περιλαμβάνει τις έννοιες α) ασθενής βιωσιμότητα, η οποία θεωρεί ότι μπορεί να πραγματοποιηθεί η εντός ορισμένων ορίων υποκατάσταση μεταξύ των διαφόρων τύπων κεφαλαίων και β) πολύ ασθενής βιωσιμότητα, η οποία επιτρέπει τέλεια υποκατάσταση μεταξύ των κεφαλαίων, δηλαδή ένα στοιχείο αποθέματος φυσικού κεφαλαίου μπορεί να υποκατασταθεί τέλεια, είτε από ανθρωπογενές, είτε από φυσικό κεφάλαιο (Χάλκος 2013).

Τρίτο Κεφάλαιο

Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη

3.1 Ορισμός ΕΚΕ

Λόγω του πολυσύνθετου χαρακτήρα του όρου ΕΚΕ δεν έχει διαμορφωθεί ένας, αλλά πολλοί ορισμοί γύρω από τον όρο αυτόν. Οι ορισμοί αυτοί παρουσιάζουν αποκλίσεις εξαιτίας της διαφορετικής φιλοσοφίας και ανάπτυξης, αλλά και διαφορετικών προτεραιοτήτων των χωρών στις οποίες εδρεύουν οι φορείς που τους δημιούργησαν. Ενδεικτικά αναφέρονται οι παρακάτω ορισμοί .

Σύμφωνα με τους Kotler and Lee (2009), η ΕΚΕ είναι η δέσμευση που αναλαμβάνουν οι επιχειρήσεις προκειμένου να συμβάλλουν στην βελτίωση της ευημερίας της κοινωνίας. Η υλοποίηση του στόχου αυτού απαιτεί την υιοθέτηση εθελοντικών πρακτικών ΕΚΕ στον χώρο των επιχειρήσεων, καθώς και την συνεισφορά επιχειρηματικών πόρων.

Η ΕΚΕ ορίζεται στην Πράσινη βίβλο της ΕΕ, ως η πρακτική σύμφωνα με την οποία οι επιχειρήσεις δρώντας εθελοντικά συνυπολογίζουν κατά την επίτευξη των επιχειρηματικών τους δραστηριοτήτων καθώς και κατά την επαφή τους με τους συμμετόχους , τις οικολογικές και κοινωνικές τους ανησυχίες (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων της Κύπρου, 2006)

Ο οργανισμός Business for Social Responsibility ορίζει την ΕΚΕ ως το μέσο, η εφαρμογή του οποίου, έχει ως αποτέλεσμα η λειτουργία της επιχείρησης να ταυτίζεται με τις προσδοκίες (ηθικές, νομικές, εμπορικές) που έχει η κοινωνία, για τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να δραστηριοποιούνται οι επιχειρήσεις (Kotler and Lee,2009)

Το Ελληνικό Δίκτυο ορίζει την ΕΚΕ ως τη εθελοντική δέσμευση των επιχειρήσεων, να ενσωματώσουν τις κοινωνικές και περιβαλλοντικές τους δράσεις, (που εκτείνονται πέρα από τις υποχρεώσεις που επιβάλλει ο νόμος και σχετίζονται με όλους όσους άμεσα ή έμμεσα επηρεάζονται από τη λειτουργία των επιχειρήσεων), στην επιχειρηματική τους πρακτική, με στόχο την ισόρροπη επίτευξη κερδοφορίας και Βιώσιμης Ανάπτυξης

Το WBCSD ορίζει την ΕΚΕ ως την διαρκή δέσμευση που αναλαμβάνουν οι επιχειρήσεις για την υιοθέτηση ηθικής συμπεριφοράς, για την επίτευξη της Βιώσιμης Οικονομικής Ανάπτυξης και για την ταυτόχρονη βελτίωση της ζωής του ανθρώπινου δυναμικού τους, των οικογενειών τους, αλλά και της κοινωνίας γενικότερα (Ελληνικό Δίκτυο για την ΕΚΕ, προσπέλαση 3/3/2014).

Παρά την ύπαρξη πολλαπλών ορισμών γύρω από το θέμα της ΕΚΕ, φαίνεται ότι όλοι συγκλίνουν σε 3 σημεία : α) Η εφαρμογή των πολιτικών ΕΚΕ δεν έχει για τις επιχειρήσεις δεσμευτικό χαρακτήρα β) Παρατηρείται στενή σχέση ανάμεσα στην ΕΚΕ και στην Αειφόρο Ανάπτυξη, αφού η ΕΚΕ θεωρείται το μέσο με το οποίο επιτυγχάνεται η Αειφόρος Ανάπτυξη

γ) Η εφαρμογή των πολιτικών ΕΚΕ δεν είναι μία περιστασιακή, αλλά μια στρατηγική επιλογή της επιχείρησης (Γάντζιος,2013)

3.2 Ιστορική προσέγγιση

Πριν την δεκαετία του 50 η ΕΚΕ αναφερόταν κυρίως σαν Εταιρική Ευθύνη και είχε την μορφή πράξεων φιλανθρωπίας, οι οποίες ήταν ανεξάρτητες από τους στόχους της επιχείρησης. Ο Bowen θεωρείται ο πατέρας της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης (πηγή: Carroll,1999) αφού πολύ νωρίς αντιλήφθηκε τον ρόλο που διαδραματίζουν οι αποφάσεις των επιχειρηματιών στις ζωές των ατόμων και έθεσε για πρώτη φορά το 1953 το ζήτημα της συνολικής ευθύνης που έχουν οι επιχειρήσεις απέναντι στην κοινωνία.

Στην δεκαετία του 1960 γίνονται σημαντικές προσπάθειες για την διαμόρφωση ενός ορισμού γύρω από το θέμα της ΕΚΕ. Στην προσπάθεια αυτή συμμετέχουν, μερικοί από τους πιο σημαντικούς μελετητές της περιόδου εκείνης όπως ο William το 1960, ο McGuire το 1963 (πηγή: Carroll, 1999) και ο Davis το 1960 και το 1966 (πηγή: Carroll, 1999) ο οποίος και θεωρεί ότι η ΕΚΕ αναφέρεται στις αποφάσεις και δράσεις των επιχειρηματιών οι οποίες λαμβάνονται πέρα από τα στενά οικονομικά ή τεχνικά συμφέροντα της επιχείρησης, συνυπολογίζοντας και τις ανάγκες όσων επηρεάζονται από τη λειτουργία της.

Στην δεκαετία του 1970 εμφανίζονται αρκετοί μελετητές, όπως ο Johnson το 1971(πηγή: Carroll, 1999) ο οποίος εισάγει την έννοια των ενδιαφερόμενων μερών, αφού αναφέρεται σε πολλαπλότητα συμφερόντων τα οποία η επιχείρηση πρέπει να λαμβάνει υπόψη της, ο Steiner το 1971 (πηγή: Carroll, 1999) δίνει μία νέα διάσταση στη συνεισφορά της επιχείρησης στην κοινωνία, η οποία υπερβαίνει την φιλανθρωπία και αποκτάει την έννοια της υποχρέωσης. Εξάλλου το 1970 ο Friedman διατυπώνει την δική του άποψη για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη, η οποία και επηρεάζει πολλούς μετέπειτα μελετητές. Παράλληλα την δεκαετία του 1970 εμφανίζονται οι πρώτες εμπειρικές έρευνες για την ΕΚΕ που διεξάγουν (πηγή:Carroll 1999) οι Eilbert and Parket το 1973, οι Bowman and Haire το 1975, η Holmes το 1976.

Στην δεκαετία του 1980 υποχωρεί η προσπάθεια για την διαμόρφωση ενός ορισμού γύρω από το θέμα της ΕΚΕ και το ενδιαφέρον εστιάζεται στην εμπειρική έρευνα σχετικά με την ΕΚΕ (Carroll 1999). Το 1981 οι Tuzzolino και Armandi αναφέρονται, (πηγή: Carroll 1999), στις ανάγκες (φυσιολογικές, ασφάλειας, ανάγκη για αυτοεκτίμηση, για αναγνώριση κλπ) που έχουν οι επιχειρήσεις και οι οποίες προσομοιάζουν με τις ανάγκες των ατόμων, όπως αυτές περιγράφονται στην πυραμίδα του Maslow όπως αυτή παρουσιάστηκε το 1954, (πηγή:Carroll 1999) και προτείνουν την διαμόρφωση ενός αναλυτικού πλαισίου που θα βελτιώσει την λειτουργικότητα της ΕΚΕ. Εμπειρικές έρευνες προκειμένου να διαπιστωθεί η σχέση που υφίσταται ανάμεσα στην Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη και στην κερδοφορία, διεξάγονται (πηγή:Carroll 1999), από τους Cochran και Wood το 1984 και από τους Aupperle, Carroll, και

Hatfield το 1985.Την ίδια δεκαετία διατυπώνεται από τον Freeman (1984), η θεωρία των ενδιαφερόμενων μερών (πηγή: Carroll 1999).

Στην δεκαετία του 1990 η ΕΚΕ εδραιώνεται ως πρακτική στον χώρο των επιχειρήσεων, ενώ παράλληλα συνδέεται και με την έννοια της βιωσιμότητας. Την δεκαετία αυτή έννοιες όπως η επιχειρηματική ηθική, ο εταιρικός πολίτης φαίνεται να βρίσκονται στο επίκεντρο των ερευνών (Carroll 1999). Το 1991 η Wood (πηγή:Carroll 1999) επισημαίνει ότι η επιχείρηση εφαρμόζει πρακτικές ΕΚΕ, γιατί είναι τόσο στενά συνδεδεμένη με την κοινωνία, ώστε δεν μπορεί να ακολουθήσει ανεξάρτητη από αυτήν πορεία.

Τέλος στην δεκαετία του 2000 α) διαμορφώνεται μία νέα πιο ρεαλιστική προσέγγιση της ΕΚΕ, η οποία αναφέρει ότι αφού οι επιχειρήσεις διαμορφώθηκαν για να εξυπηρετούν τις ανθρώπινες ανάγκες, θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τους κατά τον Roberts 2011,(πηγή: Fatemi et al 2014) όχι μόνο τα συμφέροντα των μετόχων, αλλά και όλων των υπολοίπων που σχετίζονται με αυτήν. Στην πραγματικότητα η ΕΚΕ παίρνει την μορφή της αυτορρύθμισης προκειμένου να συμβάλλει στην κοινωνική, αλλά και στην περιβαλλοντική ευημερία (Moon 2007) και β) διενεργούνται έρευνες που εστιάζουν στο ρόλο των ενδιαφερόμενων μερών καθώς και στη Βιώσιμη Ανάπτυξη (Βαξεβανίδου 2011).

Παράλληλα κατά τη διάρκεια της δεκαετίας αυτής σημειώνεται μία αλλαγή στάσης των επιχειρήσεων, αφού τώρα πια η υιοθέτηση πιο υπεύθυνων επιχειρηματικών πρακτικών δεν είναι αποτέλεσμα των πιέσεων των ενδιαφερόμενων μερών, καθώς και της ανάγκης συμμόρφωσης με την νομοθεσία, αλλά της συνειδητοποίησης από τη μεριά των επιχειρήσεων των οφελών που μπορούν να προκύψουν από την ενσωμάτωση των δράσεων ΕΚΕ στην επιχειρηματική στρατηγική. Παρατηρείται δηλαδή μετάβαση από την προσφορά με την μορφή υποχρέωσης (παραδοσιακή προσέγγιση), στην προσφορά ως μέρος της στρατηγικής της επιχείρησης (νέα προσέγγιση)Βαξεβανίδου 2011, Kottler Lee 2009).

3.3 Αίτια υιοθέτησης και εφαρμογής πρακτικών ΕΚΕ

Η εφαρμογή της ΕΚΕ προέκυψε ως αποτέλεσμα της προσπάθειας των στελεχών των πολυεθνικών επιχειρήσεων να μεταστρέψουν το αρνητικό κλίμα που είχε προκληθεί εις βάρος των επιχειρήσεων που εργάζονταν, εξαιτίας της αποκάλυψης σειράς σκανδάλων, αλλά και δυσφημιστικών εκστρατειών που πραγματοποίησαν εναντίον τους περιβαλλοντικές οργανώσεις (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων της Κύπρου,2006).

Ένα από τα χαρακτηριστικότερα παραδείγματα σκανδάλων που προκάλεσε την οργή της διεθνούς κοινότητας και λύθηκε με τον εξαναγκασμό της εταιρείας σε καταβολή αποζημίωσης 900 εκατομμυρίων δολαρίων, ήταν το ναυάγιο του βυτιοφόρου Exxon Valdez, το οποίο προκάλεσε μεγάλη οικολογική καταστροφή στην περιοχή της Αλάσκας (Βαξεβανίδου 2011).

Εξάλλου η επιλογή μιας επιχείρησης να εφαρμόσει πρακτικές ΕΚΕ, θεωρείται επιβεβλημένη εξαιτίας: α) της παγκοσμιοποίησης που αναγκάζει τις επιχειρήσεις να δραστηριοποιούνται με βάση διεθνείς συνθήκες β) της προσπάθειας επίτευξης Βιώσιμης Ανάπτυξης γ) της ύπαρξης πολλαπλών μέσων πληροφόρησης, η οποία διευκολύνει την διάδοση πληροφοριών σχετικών με τις αρνητικές πρακτικές των επιχειρήσεων, δ) της βελτίωσης του βιοτικού και του επιπέδου μόρφωσης των κατοίκων των ανεπτυγμένων χωρών, η οποία οδηγεί σε αύξηση της ευαισθητοποίησης τους για το περιβάλλον και την κοινωνική ευημερία ε) της σημασίας που έχει όσο αφορά την εικόνα της επιχείρησης και την απόκτηση ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος, η κατάταξη της στη λίστα των κοινωνικά υπεύθυνων επιχειρήσεων, καθώς οι κοινωνικά υπεύθυνες επιχειρήσεις δεν αυξάνουν μόνο τις πωλήσεις τους, αλλά αποτελούν και πόλο έλξης καλύτερων και πιο εξειδικευμένων στελεχών στ) της ύπαρξης της οικονομικής κρίσης, η οποία προκαλεί στενότητα οικονομικών πόρων και απαιτεί τη συμβολή των επιχειρήσεων στην πραγματοποίηση σημαντικών για το κοινωνικό σύνολο περιβαλλοντικών και κοινωνικών έργων ζ) της διεύρυνσης του ρόλου των ενδιαφερομένων μερών και των μη κυβερνητικών οργανώσεων, οι οποίοι ασκούν πιέσεις και αναγκάζουν τις επιχειρήσεις να λαμβάνουν υπόψη τους κατά τη διαδικασία λήψης των αποφάσεων τους, την προστασία του περιβάλλοντος και την επίτευξη της κοινωνικής ευημερίας η) της αναγνώρισης της σημασίας που έχει η εκπαίδευση και η ανάπτυξη των ανθρώπινων πόρων της επιχείρησης, στην αύξηση της αποδοτικότητάς τους και κατά συνέπεια στη δημιουργία κερδών για την ίδια την επιχείρηση (Βαξεβανίδου 2011).

3.4 Ενδιαφερόμενα μέρη

Συνιστούν το περιβάλλον της επιχείρησης, πρόκειται για μεμονωμένα άτομα ή ομάδες ατόμων, τα οποία επηρεάζουν, αλλά και επηρεάζονται από τις επιχειρηματικές αποφάσεις, τις δραστηριότητες και στόχους της. Με άλλα λόγια μπορούμε να πούμε ότι τα άτομα αυτά αποτελούν τον περίγυρο της επιχείρησης, ο οποίος αναπτύσσει με την επιχείρηση μία σχέση αμοιβαίας εξάρτησης.

Τα ενδιαφερόμενα μέρη διακρίνονται σε αυτά α) που ανήκουν στο εσωτερικό περιβάλλον της επιχείρησης και δημιουργούν σχέσεις πυρήνα με αυτήν, όπως για παράδειγμα οι μέτοχοι και οι εργαζόμενοι, β) που αποτελούν το άμεσο εξωτερικό της περιβάλλον δηλαδή οι πελάτες, οι προμηθευτές και η τοπική κοινωνία στην οποία δραστηριοποιείται, καθώς και γ) που ανήκουν στο έμμεσο εξωτερικό περιβάλλον της, όπως το διεθνές περιβάλλον, οι μη κυβερνητικές οργανώσεις, τα ΜΜΕ, η κυβέρνηση (Βαξεβανίδου 2011).

Ο Starik (1995), και οι Haigh και Griffiths (2009) συμπεριλαμβάνουν στα ενδιαφερόμενα μέρη και το φυσικό περιβάλλον.

3.5 Διαστάσεις της ΕΚΕ

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή σε ανακοίνωσή της τονίζει τη στενή σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην ΕΚΕ και στην Βιώσιμη Ανάπτυξη και με τον τρόπο αυτόν αναγνωρίζει ότι η ΕΚΕ έχει τις παρακάτω 3 διαστάσεις:

Α) Κοινωνική Β) Περιβαλλοντική Γ) Οικονομική. Η καθιέρωση των 3 αυτών διαστάσεων οφείλεται στον Elkington, ο οποίος το 1994 πρωτοχρησιμοποίησε τον όρο Triple Bottom Line.

3.5.1 Κοινωνική διάσταση

Η κοινωνική διάσταση της επιχείρησης αναφέρεται τόσο στο εσωτερικό, όσο και στο εξωτερικό περιβάλλον της επιχείρησης.

Όσο αφορά το εσωτερικό περιβάλλον της επιχείρησης, η νέα επιχειρηματική λογική θεωρεί τους ανθρώπινους πόρους ως τους σημαντικότερους παραγωγικούς πόρους της επιχείρησης, και επιζητά τρόπους διαχείρισης και ανάπτυξης τους. Το γεγονός αυτό μακροπρόθεσμα μπορεί να συνοδευτεί από οφέλη τόσο για την επιχείρηση, όσο και για τους εργαζομένους της.

Όσο αφορά το εξωτερικό της περιβάλλον, η επιχείρηση μπορεί να υλοποιήσει κάποιες από τις πρακτικές της ΕΚΕ, όπως για παράδειγμα την προσφορά χρημάτων, προϊόντων ή υπηρεσιών για την προώθηση κάποιου κοινωνικού σκοπού, προκειμένου να βελτιώσει την φήμη της και κατά συνέπεια να αποκομίσει οφέλη (Βαξεβανίδου 2011)

3.5.2 Περιβαλλοντική Διάσταση-Συστήματα Περιβαλλοντικής Διαχείρισης

Η περιβαλλοντική διάσταση μιας επιχείρησης που υιοθετεί πρακτικές ΕΚΕ, αναφέρεται στη λήψη μέτρων προστασίας του περιβάλλοντος, καθώς και στην αποτελεσματική διαχείριση των φυσικών του πόρων.

Συστήματα περιβαλλοντικής Διαχείρισης:

Όταν μιλάμε για περιβαλλοντική διαχείριση, αναφερόμαστε στη διαδικασία μείωσης των άμεσων (πρόστιμα) και έμμεσων (δημιουργία αρνητικής φήμης) επιπτώσεων που προκαλούνται στο περιβάλλον από την λειτουργία μιας επιχείρησης ή ενός οργανισμού. Η μείωση αυτή επιτυγχάνεται μέσα από τον εντοπισμό και τον έλεγχο των λειτουργιών και των δράσεων που προκαλούν τις επιπτώσεις αυτές (Λυκούδης 2004).

Συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης: Πρόκειται για συγκεκριμένες οδηγίες, δηλαδή γενικές κατευθύνσεις τις οποίες ακολουθούν οι επιχειρήσεις σε όλες τις φάσεις του κύκλου ζωής (από την παραγωγή μέχρι και την διάθεση) των προϊόντων που παράγουν ή των υπηρεσιών που παρέχουν.

Τα πιο διαδεδομένα συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης είναι το Πρότυπο ISO14001 και ο κανονισμός EMAS.

Το πρότυπο ISO14001 θέτει τις απαιτήσεις τις οποίες οφείλει να ικανοποιεί μια επιχείρηση, προκειμένου να λειτουργεί με φιλικό προς το περιβάλλον τρόπο και να βελτιώνει την περιβαλλοντική της επίδοση.

Αρχικά εντοπίζονται οι λειτουργίες που προκαλούν δυσμενείς επιπτώσεις στο περιβάλλον, στη συνέχεια καθορίζονται αλλά και ποσοτικοποιούνται οι περιβαλλοντικοί στόχοι της επιχείρησης και τέλος ελέγχεται ο βαθμός στον οποίον οι στόχοι αυτοί έχουν επιτευχθεί (Λυκούδης 2004, Βαξεβανίδου 2011)

Ο Κανονισμός EMAS είναι αναγνωρισμένος μόνο σε Ευρωπαϊκό επίπεδο και στοχεύει να παρακινήσει τις δημόσιες και ιδιωτικές επιχειρήσεις να δεσμευτούν σε εθελοντική πάντα βάση, ότι θα προβούν στην αξιολόγηση και στη βελτίωση της περιβαλλοντικής επίδοσης τους.

Εστιάζοντας το ενδιαφέρον μας στις διαφορές που παρατηρούνται ανάμεσα στα 2 συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης, εντοπίζουμε ότι α) το ISO14001 εφαρμόζεται σε παγκόσμια κλίμακα, ενώ το EMAS μόνο μέσα στα πλαίσια της Ευρώπης και β) η εφαρμογή του προτύπου ISO14001 απαιτεί δημοσιοποίηση της Περιβαλλοντικής Δήλωσης της επιχείρησης και γνωστοποίηση της περιβαλλοντικής της επίδοσης (Λυκούδης 2004, Βαξεβανίδου 2011).

Οφέλη που αποκομίζει η επιχείρηση από την εφαρμογή ενός ΣΠΔ: (Λυκούδης 2004, Βαξεβανίδου 2011).

α) οικονομικά οφέλη τα οποία επιτυγχάνονται είτε μέσω της μείωσης του κόστους περιβαλλοντικής διαχείρισης (λιγότερα απόβλητα και άρα μικρότερο κόστος διάθεσής τους), είτε μέσω της αύξησης των πωλήσεων (η παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών με φιλικό προς το περιβάλλον τρόπο, συμβάλλει στην βελτίωση της φήμης της επιχείρησης καθώς και στην διεύρυνση της σε νέες αγορές). Επίσης η καλύτερευση της συνολικής εικόνας της επιχείρησης συμβάλλει στην προσέλκυση περισσότερων και μεγαλύτερων επενδυτικών κεφαλαίων, καθώς και στην βελτίωση των όρων δανεισμού.

β) λειτουργικά οφέλη και συγκεκριμένα μείωση του παραγωγικού και λειτουργικού κόστους μέσω της καλύτερης διαχείρισης των πρώτων υλών, αλλά και μέσω της μείωσης του κόστους αποθήκευσης και μεταφοράς τους.

γ) οφέλη τα οποία προκύπτουν εξαιτίας της συμμόρφωσης της επιχείρησης με τις ισχύουσες περιβαλλοντικές διατάξεις. Η τακτική αυτή δίνει στην επιχείρηση την δυνατότητα να αποκτήσει πλεονέκτημα σε σχέση με τους ανταγωνιστές της, ενώ παράλληλα μειώνει την πιθανότητα επιβολής προς την επιχείρηση, περιβαλλοντικών προστίμων

Εμπόδια τα οποία μπορούν να καθυστερήσουν την εφαρμογή ενός ΣΠΔ:

α) Η λαθεμένη αντίληψη που έχουν κάποιοι εργοδότες ότι η εφαρμογή ενός ΣΠΔ θα προκαλέσει υψηλό κόστος στην επιχείρηση β) η τάση αντίστασης στην αλλαγή που παρατηρείται σε ορισμένους εργοδότες, αλλά και σε ορισμένα ανώτερα στελέχη των

επιχειρήσεων γ) η προαιρετική εφαρμογή ενός ΣΠΔ, σε συνδυασμό με την αδιαφορία των εργοδοτών για τα ζητήματα που αφορούν το περιβάλλον δ) η αντίδραση κάποιων εργαζομένων, η οποία προέρχεται από τον φόβο τους ότι η εφαρμογή ενός ΣΠΔ θα προκαλέσει απολύσεις. (Λυκούδης 2004).

3.5.3 Οικονομική διάσταση

Μία επιχείρηση δεν θα πρέπει να ενδιαφέρεται μόνο για την βιωσιμότητά της, και την χρηματοοικονομική της απόδοση, αλλά θα πρέπει παράλληλα να αναπτύσσει και υπεύθυνη συμπεριφορά. Με τον τρόπο αυτόν συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη, χωρίς όμως να αγνοεί ζητήματα περιβαλλοντικά και κοινωνικά ευαίσθητα.

α) Η βελτίωση της διαφάνειας της επιχείρησης, καθώς και η λήψη μέτρων για την αντιμετώπιση της διαφθοράς, β) η ανάληψη κοινωνικά υπεύθυνων επενδύσεων, γ) η ανάπτυξη στενών σχέσεων με την τοπική κοινότητα μέσω της χρηματοδότησης αθλητικών-πολιτιστικών εκδηλώσεων, αλλά και έργων υποδομής και δ) η μεταφορά τεχνογνωσίας στην τοπική κοινωνία στην οποία δραστηριοποιείται η επιχείρηση, είναι κάποιες από τις πρωτοβουλίες που μπορεί να αναλάβει η επιχείρηση προκειμένου να συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη της τοπικής, αλλά και της ευρύτερης κοινωνίας (Βαξεβανίδου 2011).

3.6 Πρωτοβουλίες και τρόποι με τους οποίους μπορεί να εκφραστεί η ΕΚΕ

Οι επιχειρηματικές κοινωνικές πρωτοβουλίες στις οποίες εντάσσονται οι δράσεις που αναλαμβάνει μία επιχείρηση, προκειμένου να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις Εταιρικής Κοινωνικής ευθύνης είναι σύμφωνα με τους Kotler και Lee (2009) οι εξής:

Α) Οι Προωθητικές ενέργειες σκοπού αφορούν τη διάθεση κονδυλίων ή και εισφορών σε είδος από την μεριά της επιχείρησης, προκειμένου αυτή να ενημερώσει τους πολίτες για έναν κοινωνικό σκοπό, να τους παροτρύνει να προσφέρουν τον ελεύθερο χρόνο τους, καθώς και να συνεισφέρουν σε χρήμα ή και σε είδος υπέρ του σκοπού αυτού.

Β) Το Μάρκετινγκ σκοπού αναφέρεται στη δέσμευση της επιχείρησης να προσφέρει για ένα προκαθορισμένο χρονικό διάστημα, σε ένα συγκεκριμένο κοινωνικό σκοπό, ένα προκαθορισμένο ποσοστό επί των πωλήσεων ενός συγκεκριμένου προϊόντος της. Στην περίπτωση αυτή η επιχείρηση παράλληλα με την ενημέρωση του κοινού, πραγματοποιεί και μια επιπλέον συνεισφορά η οποία όμως εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από την ανταπόκριση των καταναλωτών.

Γ) Οι εκστρατείες Εταιρικού Κοινωνικού Μάρκετινγκ εστιάζουν στην αλλαγή συμπεριφοράς των πολιτών. Τα ζητήματα στα οποία επιδιώκεται συνήθως η αλλαγή συμπεριφοράς, είναι τα α) ζητήματα δημόσιας υγείας και πρόληψης τραυματισμών β) ζητήματα που αφορούν την προστασία του περιβάλλοντος γ) κοινωνικά ζητήματα.

Δ) Η Εταιρική φιλανθρωπία αναφέρεται στην πρωτοβουλία της επιχείρησης να πραγματοποιήσει προς ένα μη κερδοσκοπικό οργανισμό ή κοινωνικό σκοπό απευθείας συνεισφορά, η οποία μπορεί να πάρει την μορφή της α) προσφοράς μετρητών ή επιχορηγήσεων, β) χορήγησης υποτροφιών, γ) παροχής δωρεάν προϊόντων, υπηρεσιών, τεχνικών γνώσεων, και εξοπλισμού που ανήκει στην επιχείρηση.

Ε) Εθελοντική προσφορά στην κοινότητα. Η επιχείρηση παροτρύνει τους εργαζόμενους της να προσφέρουν εθελοντικά τον ελεύθερο τους χρόνο, τις γνώσεις τους, τις ικανότητές τους, προκειμένου να συμβάλλουν στην πραγματοποίηση των σκοπών της τοπικής κοινότητας

ΣΤ) Οι επιχειρηματικές πρακτικές Κοινωνικής Ευθύνης. Περιλαμβάνουν πρακτικές οι οποίες μπορούν να επιφέρουν βελτίωση της ευημερίας της κοινωνίας και προστασία του περιβάλλοντος. Οι επιχειρηματικές πρακτικές Κοινωνικής Ευθύνης προτείνονται και εφαρμόζονται πρωτίστως από τα στελέχη της ανώτερης διοίκησης, και σε μικρότερο βαθμό από τα στελέχη που σχετίζονται με το μάρκετινγκ και την διαμόρφωση των στρατηγικών της επιχείρησης. Αποδέκτες των πρακτικών αυτών είναι οι επενδυτές, οι πελάτες της επιχείρησης οι ρυθμιστικοί φορείς και οι ομάδες ειδικών συμφερόντων. Παρά το γεγονός ότι η πλειοψηφία των επιχειρήσεων επιλέγει να εφαρμόσει με ίδιες δυνάμεις τις πρακτικές Κοινωνικής Ευθύνης, σε ορισμένες περιπτώσεις κάποιες επιχειρήσεις επιλέγουν η εφαρμογή των πρακτικών αυτών να επιτευχθεί με την συνδρομή μη κερδοσκοπικών οργανισμών, δημόσιων φορέων ή και προμηθευτών.

Συνθήκες που ευνοούν τις αποφάσεις των επιχειρηματιών για την αλλαγή των επιχειρηματικών πρακτικών που εφαρμόζουν:

α) Η παροχή οικονομικών κινήτρων από τους κρατικούς φορείς προς τις επιχειρήσεις, προκειμένου να υιοθετήσουν νέες επιχειρηματικές πρακτικές για την προστασία του περιβάλλοντος.

β) Όταν η εφαρμογή μιας νέας πρακτικής πετυχαίνει 1) να περιορίσει το λειτουργικό κόστος της επιχείρησης 2) να συμβάλλει στην αντιμετώπιση ενός κοινωνικού προβλήματος, που η ίδια η επιχείρηση προκαλεί 3) να βελτιώσει την ευημερία των εργαζομένων και τις συνθήκες υγιεινής και ασφάλειας στο χώρο της εργασίας τους 4) να συμβάλλει στην δημιουργία ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος 5) να βελτιώσει την απόδοση ή την ποιότητα των προϊόντων που παράγει 6) να συμβάλλει στην ενδυνάμωση της σχέσης της με τα ενδιαφερόμενα μέρη (Kotler and Lee 2009).

Τρόποι με τους οποίους η ηγεσία της επιχείρησης, αλλά και το ανθρώπινο δυναμικό της κατανοούν την έννοια της ΕΚΕ:

α) Αρμοδιότητα της ΕΚΕ είναι η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και η απλή συμμόρφωση με τους νόμους. Πρόκειται για την μη ευαισθητοποιημένη επιχείρηση.

β) Η ΕΚΕ έχει σαν αποκλειστική αποστολή της την φιλανθρωπία (αρχικό στάδιο ωριμότητας). Στην περίπτωση αυτή αναφερόμαστε στον τύπο της φιλάνθρωπης επιχείρησης.

γ) Η ΕΚΕ με την έννοια της μη πρόκλησης αρνητικών συνεπειών στο φυσικό περιβάλλον. Υπάρχουν επιχειρήσεις που θεωρούν ότι εφαρμόζουν πολιτικές ΕΚΕ, ακριβώς επειδή δεν προκαλούν ρύπανση στο περιβάλλον στο οποίο δραστηριοποιούνται.

δ) Η ΕΚΕ ταυτίζεται με τις θετικές δράσεις που πραγματοποιεί η επιχείρηση στην περίπτωση περιβαλλοντικών και κοινωνικών θεμάτων. Πρόκειται για την επιχείρηση που λειτουργεί ως αποσπασματικός χορηγός, αφού ενδιαφέρεται για την απόκτηση καλής φήμης, χωρίς όμως να εντάσσει την χορηγία στην γενικότερη στρατηγική της.

ε) Η ΕΚΕ σχετίζεται με δράσεις οι οποίες συμβάλλουν από την μία πλευρά στην μείωση της ανεργίας και στην δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και από την άλλη πλευρά στην διατήρηση του περιβάλλοντος. Στην περίπτωση αυτή αναφερόμαστε στην επιχείρηση που δρα ως συνεπής χορηγός, αφού ενδιαφέρεται για την βελτίωση του φυσικού και κοινωνικού περιβάλλοντος στο οποίο δραστηριοποιείται.

στ) Η ΕΚΕ αποτελεί σημαντικό τμήμα της πολιτικής και της στρατηγικής της επιχείρησης (μεταγενέστερο στάδιο ωριμότητας). Πρόκειται για την επιχείρηση ενεργό-πολίτη (Γάντζιος 2013)

Τρόποι με τους οποίους οι επιχειρήσεις εφαρμόζουν την ΕΚΕ

α) Υπάρχουν αυτές που εκδίδουν έναν οδηγό καλής συμπεριφοράς, στον οποίο παρουσιάζουν τις ενέργειες στις οποίες προτίθενται να προβούν σε μια σειρά από περιβαλλοντικά και κοινωνικά ζητήματα.

β) αυτές που προτίθενται να εφαρμόσουν πρακτικές, οι οποίες να περιλαμβάνονται στα προαπαιτούμενα της ΕΚΕ.

γ) αυτές που εφαρμόζουν ήδη κάποιο σύστημα, με το οποίο να προβαίνουν σε αξιολόγηση των δράσεων ΕΚΕ.

δ) αυτές που έχουν ενσωματώσει τις πρακτικές ΕΚΕ στην επιχείρηση, μέσω της εφαρμογής ενός απόλυτα εξειδικευμένου συστήματος διαχείρισης.

ε) αυτές που εκτός από την υιοθέτηση ενός συστήματος περιβαλλοντικής διαχείρισης προβαίνουν και στην έναρξη διαλόγου με τους συμμετόχους (Γάντζιος 2013).

3.7 Προβληματισμοί-επιφυλάξεις και επικρίσεις όσο αφορά την ΕΚΕ.

Οι προβληματισμοί και οι επιφυλάξεις που συνοδεύουν την υιοθέτηση επιχειρηματικών πρακτικών Κοινωνικής Ευθύνης (Kotler and Lee 2009).

Α) οι καταναλωτές, οι επενδυτές και τα υπόλοιπα ενδιαφερόμενα μέρη είναι ενδεχόμενο να θεωρήσουν ότι η υιοθέτηση των πρακτικών αυτών είναι κάποιο τέχνασμα του τμήματος μάρκετινγκ, προκειμένου η επιχείρηση να καλύψει κάτι που δεν επιθυμεί να μαθευτεί.

Β) Τα ενδιαφερόμενα μέρη θα προσπαθήσουν να διερευνήσουν αν η υιοθέτηση των πρακτικών αυτών, αποτελεί μέρος μιας μακροχρόνιας δέσμευσης της επιχείρησης ή αν περιλαμβάνονται σε μια βραχυχρόνια καμπάνια της.

Γ) Τα ενδιαφερόμενα μέρη είναι πιθανό να ζητήσουν από την επιχείρηση, α) να παρουσιάσει μετρήσιμα στοιχεία που να μπορούν να αποδείξουν το μέγεθος της διαφοράς που θα επιφέρει η υιοθέτηση των πρακτικών ΕΚΕ, β) να συγκρίνει τα αποτελέσματα των προσπαθειών της με τους στόχους που έχει θέσει και να δημοσιοποιήσει τα αποτελέσματα αυτά στα ενδιαφερόμενα μέρη.

Δ) Τα ενδιαφερόμενα μέρη θα θελήσουν να ενημερωθούν για τις πρακτικές και τον τρόπο δράσης της επιχείρησης όλα τα προηγούμενα χρόνια.

Όμως παράλληλα με τις επιφυλάξεις και τους γόνιμους προβληματισμούς, διατυπώνονται και επικρίσεις όσο αφορά τους λόγους για τους οποίους μία επιχείρηση αποφασίζει να εφαρμόσει πολιτικές ΕΚΕ.

Οι επικριτές της εφαρμογής των πρακτικών ΕΚΕ υποστηρίζουν ότι α) αποκλειστικός στόχος των διευθυντικών στελεχών που εκπροσωπούν τις επιχειρήσεις είναι η επίτευξη κερδών. Οι θιασώτες της άποψης αυτής ισχυρίζονται ότι μόνο τα άτομα έχουν Κοινωνική Ευθύνη και όχι οι επιχειρήσεις. Αν θεωρηθεί ότι το διευθυντικό στέλεχος εφαρμόζει πρακτικές Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης, αυτό σημαίνει ότι ενεργεί με τρόπο αντίθετο προς το συμφέρον του εργοδότη του. Πρόκειται για την κλασική άποψη με κυριότερο της εκπρόσωπο τον Friedman (1970). Η άποψη αυτή βρίσκει υποστηρικτές, ο Li 2006 θεωρείται ο σημαντικότερος (πηγή: (Shu Zhou et al 2012) και σε χώρες με διαφορετική φιλοσοφία από την δυτική, όπως για παράδειγμα η Κίνα

β) οι επιχειρήσεις επιλέγουν να εφαρμόσουν κάποιες από τις πρακτικές της ΕΚΕ, προκειμένου να βελτιώσουν την εικόνα τους και να κατά συνέπεια τα κέρδη τους, που αποτελεί και το μοναδικό ζητούμενό τους (Mckibben 2006). Στην περίπτωση αυτή η ΕΚΕ χρησιμοποιείται σαν μέσο ενίσχυσης του κοινωνικού προφίλ της επιχείρησης, ενώ υπάρχουν και επιχειρήσεις που είναι πιθανό να κρύβουν πίσω από τις πρακτικές αυτές, κάποιες άλλες χειρότερες ενέργειες τους (Littler 2011). Έχει γίνει πολύ λόγος για το greenwashing, το οποίο προέκυψε από την τάση των ξενοδοχείων να παροτρύνουν τους πελάτες τους να συμβάλλουν στην σωτηρία του πλανήτη, εξοικονομώντας το νερό από το πλύσιμο πετσετών, ενώ στην πραγματικότητα τα ίδια τα ξενοδοχεία προκαλούν με τη λειτουργία τους μεγαλύτερη επιβάρυνση στο περιβάλλον (Motavalli2011).

γ) η ΕΚΕ αποτελεί το δεκανίκι του καπιταλισμού, προκειμένου αυτός να αποκτήσει ανθρώπινο πρόσωπο, και να εξασφαλιστεί με τον τρόπο αυτόν η συνεχή υποστήριξή του κοινού προς το σύστημα της ελεύθερης αγοράς. Ο Henderson (2009) δεν αρνείται ότι οι

επιχειρήσεις πρέπει να λειτουργήσουν με υπευθυνότητα, απλά δεν συμμερίζεται την άποψη ότι η υπευθυνότητα ταυτίζεται με το δόγμα της ΕΚΕ.

3.8 Οργανισμοί που σχετίζονται με την ΕΚΕ

A) Ευρωπαϊκό Δίκτυο για την ΕΚΕ

Μη κερδοσκοπικός οργανισμός ο οποίος προωθεί την εταιρική Κοινωνική Ευθύνη και παράλληλα καθοδηγεί τις επιχειρήσεις, έτσι ώστε να ανταπεξέλθουν στις κοινωνικές, οικονομικές και περιβαλλοντικές προκλήσεις που θα παρουσιαστούν σε αυτές, κατά την πορεία επίτευξης της Βιώσιμης Ανάπτυξης. Το Ευρωπαϊκό Δίκτυο δημοσιοποίησε τον Χάρτη για την Βιώσιμη Ανάπτυξη, ο οποίος αναφέρεται στους τρόπους με τους οποίους μπορεί να εισαχθεί η ΕΚΕ στην καθημερινή πρακτική των επιχειρήσεων (Ελληνικό Δίκτυο για την ΕΚΕ, προσπέλαση 3/3/2014).

B) Το κέντρο Αειφορίας και Αριστείας(CSE):

Υποδεικνύει τους τρόπους με τους οποίους δημόσιες και ιδιωτικές επιχειρήσεις, θα επιτύχουν την Αειφόρο Ανάπτυξη. Μεταξύ άλλων καθοδηγεί τις επιχειρήσεις σχετικά με τον τρόπο κατάρτισης των εκθέσεων Αειφορίας, και υλοποίησης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας (Center for Sustainability and excellence, προσπέλαση 3/3/2014).

Γ) GRI

Πρόκειται για εκείνον τον οργανισμό που θέτει το πλαίσιο κατάρτισης των Κοινωνικών Απολογισμών (Βαξεβανίδου 2011).

Δ) Accountability Rating:

Ο φορέας αυτός μετράει τον βαθμό στον οποίον οι επιχειρήσεις επιδρούν στο περιβάλλον, στην κοινωνία και στην οικονομία, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο επιλέγουν να δημοσιοποιήσουν πληροφορίες προς το ευρύ κοινό (Βαξεβανίδου 2011).

Όσο αφορά τον Ελληνικό χώρο έχουν διαμορφωθεί οι παρακάτω οργανισμοί:

A) Ελληνικό Δίκτυο για την ΕΚΕ:

Ιδρύθηκε τον Ιούνιο του 2000 και αποτελεί μέλος του Πανευρωπαϊκού Δικτύου CSR Europe. Αποστολή του είναι η ευαισθητοποίηση των επιχειρήσεων, αλλά και του κοινού γύρω από τα θέματα που αφορούν την Κοινωνική Ευθύνη, καθώς και την προβολή των καλών πρακτικών των επιχειρήσεων (Ελληνικό Δίκτυο για την ΕΚΕ, προσπέλαση 3/3/2014).

B) Συμβούλιο για την Βιώσιμη Ανάπτυξη:

Ιδρύθηκε το 2008 από επιχειρήσεις-μέλη του ΣΕΒ. Αποτελεί μέλος του δικτύου World Business Council for Sustainable Development. Στόχος του είναι η ενίσχυση, η ενημέρωση και η επιμόρφωση των επιχειρήσεων που επιθυμούν να ηγηθούν της προσπάθειας μετάβασης στην Βιώσιμη Ανάπτυξη. Ανάλογες δράσεις εφαρμόζει και για τα μέλη της κοινωνίας γενικότερα (Συμβούλιο για την Βιώσιμη Ανάπτυξη, προσπέλαση 3/3/2014)

Γ) Ελληνικό Ινστιτούτο Επιχειρηματικής Ηθικής

Πρόκειται για ένα οργανισμό μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, οποίος ιδρύθηκε το 2005 και ο οποίος συμμετέχει στο Ευρωπαϊκό Δίκτυο Επιχειρηματικής Ηθικής. Στόχος του, η προώθηση της έννοιας της επιχειρηματικής ηθικής στις επιχειρήσεις και στους οργανισμούς που εδρεύουν στην Ελλάδα (Ελληνικό Ινστιτούτο Επιχειρηματικής ηθικής, προσπέλαση 3/3/2014)

Δ) Great Place to Work Institute:

Ο φορέας αυτός, μελετώντας διαχρονικά τις επιχειρήσεις, προσπαθεί να εντοπίσει τους παράγοντες που συμβάλλουν στην ανάπτυξη κλίματος εμπιστοσύνης μεταξύ των εργαζομένων και της Διοίκησης (Great place to Work Hellas, προσπέλαση 3/3/2014)

Ε) EuroCharity:

Αποτελεί μέλος του Ελληνικού Δικτύου για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη. Στην EuroCharity συμμετέχουν μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί, καθώς και επιχειρήσεις του Δημόσιου και του Ιδιωτικού τομέα. Στόχος της είναι η προώθηση της έννοιας της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης και της Πράσινης Οικονομίας, μέσω της παροχής καινοτόμων υπηρεσιών σε θέματα τα οποία σχετίζονται με τις έννοιες αυτές (Βαξεβανίδου 2011)

ΣΤ) Ινστιτούτο Επικοινωνίας:

Ιδρύθηκε τον Νοέμβριο του 2002 και πραγματοποιεί έρευνες σε συνεργασία με τα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα. Στόχος των ερευνών αυτών, είναι η διερεύνηση των πεποιθήσεων, των αναγκών, καθώς και των καταναλωτικών τάσεων των πιο αντιπροσωπευτικών ομάδων της Ελληνικής κοινωνίας (Ινστιτούτο Επικοινωνίας, προσπέλαση 3/3/2014).

3.9 Δείκτης μέτρησης της αποδοτικότητας της ΕΚΕ

Ο πιο γνωστός ετήσιος δείκτης αξιολόγησης της απόδοσης μιας επιχείρησης σε παγκόσμιο επίπεδο είναι ο CRI ή δείκτης εταιρικής υπευθυνότητας όπως ονομάζεται στα Ελληνικά. Στην Ελλάδα ο δείκτης αυτός εφαρμόζεται από τον Φεβρουάριο του 2008, όταν πρωτοεισήχθηκε από το Ινστιτούτο Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης

Ο CRI λαμβάνει υπόψη του τα παρακάτω δεδομένα προκειμένου να αξιολογήσει την απόδοση μιας επιχείρησης στον τομέα της ΕΚΕ, και να την ιεραρχήσει με βάση την κοινωνική της υπευθυνότητα α) τη θέση που κατέχει η επιχείρηση στην αγορά, τους ανταγωνιστές της, αλλά και τον βαθμό ανταπόκρισης της επιχείρησης στις συνήθειες των καταναλωτών β) τη ποσότητα των φυσικών πόρων (ενέργεια, νερό) που χρησιμοποιεί η επιχείρηση κατά τη διάρκεια της λειτουργία της, τον τρόπο με τον οποίο διαχειρίζεται τα απόβλητά της, καθώς και τα μέτρα που λαμβάνει για την προστασία του περιβάλλοντος γ) το εργασιακό περιβάλλον, την υγιεινή και ασφάλεια που απολαμβάνουν οι εργαζόμενοι στο χώρο αυτό δ) την χρηματική αξία των δωρεών που παρέχει η επιχείρηση προς την τοπική ή την εθνική κοινωνία ε) θέματα ηθικής, όπως για παράδειγμα φαινόμενα διαφθοράς. Η

αξιολόγηση των επιχειρήσεων που συμμετέχουν στη διαδικασία αυτή, γίνεται από ανεξάρτητους εμπειρογνώμονες (Βαξεβανίδου 2011)

3.10 Σύνδεση ΕΚΕ με βιώσιμη ανάπτυξη.

Στην έκθεση Brundland η ΕΚΕ θεωρείται ότι είναι το μέσο για την επίτευξη της Βιώσιμης Ανάπτυξης, ενώ από την ίδια επιτροπή (1987) τέθηκε το ζήτημα της συσχέτισης της βιωσιμότητας με τους 3 πυλώνες (Brundtland Report (1987)

Όπως ειπώθηκε και παραπάνω το διεθνές επιχειρηματικό συμβούλιο για την Βιώσιμη Ανάπτυξη το 2000 (πηγή: Ελληνικό Δίκτυο για την ΕΚΕ, προσπέλαση 3/3/2014) καθόρισε την ΕΚΕ ως την δέσμευση που αναλαμβάνουν οι επιχειρήσεις, προκειμένου να οδηγηθούμε στην Βιώσιμη Οικονομική Ανάπτυξη.

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισσαβόνας, το 2000 (πηγή: Ελληνικό Δίκτυο για την ΕΚΕ, προσπέλαση 3/3/2014) εισήγαγε την έννοια της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης στο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Πρόγραμμα, ενώ απευθυνόμενο προς τους επιχειρηματίες, τους παρότρυνε να συνδυάσουν την κοινωνική τους πολιτική στον τομέα της απασχόλησης με την Βιώσιμη Ανάπτυξη τους.

Αλλά και η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, προχωράει τον Ιούλιο του 2001 στην έκδοση της «Πράσινης Βίβλου» (πηγή: Ελληνικό Δίκτυο για την ΕΚΕ, προσπέλαση 3/3/2014). Το έγγραφο αυτό αναφέρεται στο γεγονός ότι η εφαρμογή της ΕΚΕ μπορεί να καταστήσει την Ευρωπαϊκή ένωση ικανή να πετύχει την Βιώσιμη Οικονομική Ανάπτυξη. Αναφορά στο θέμα της ΕΚΕ γίνεται από την ίδια επιτροπή και τον Μάρτιο του 2006(πηγή: Βαξεβανίδου 2011), καθώς επισημαίνεται ότι η εφαρμογή των πρακτικών ΕΚΕ, μπορεί να οδηγήσει τις Ευρωπαϊκές επιχειρήσεις στην καινοτομία και κατά συνέπεια στην δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, και την Ευρώπη συνολικά στη Βιώσιμη Ανάπτυξη.

Η Αναθεωρημένη στρατηγική της Λισσαβόνας, τον Φεβρουάριο του 2005(πηγή: Βαξεβανίδου 2011), αναφέρεται στους τρόπους προώθησης της εργασίας και της ανάπτυξης στα πρότυπα της Βιώσιμης Ανάπτυξης, ενώ το Εαρινό Συμβούλιο τον Μάρτιο του 2005 (πηγή: Βαξεβανίδου 2011) υπογραμμίζει ότι οι ενέργειες των επιχειρήσεων που έχουν εθελοντική βάση και κινούνται στα πλαίσια που ορίζει η ΕΚΕ, μπορούν να συμβάλλουν στην επίτευξη της Βιώσιμης Ανάπτυξης.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2002 (πηγή: Βαξεβανίδου 2011) εκδίδει ανακοίνωση στην οποία επισημαίνεται η στενή σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην ΕΚΕ και στην Βιώσιμη Ανάπτυξη. Επίσης στην ίδια ανακοίνωση υπογραμμίζεται το χρέος που έχουν οι επιχειρήσεις να συνυπολογίζουν τον αντίτυπο που έχει η δραστηριοποίησή τους σε οικονομικό, περιβαλλοντικό και κοινωνικό επίπεδο.

Εξάλλου και στην Ελλάδα “ο όρος ΕΚΕ έχει συνδεθεί στενά με την ισόρροπη τριπλή προσέγγιση της έννοιας της Βιώσιμης Ανάπτυξης, σύμφωνα με την οποία για να είναι μία εταιρεία βιώσιμη και ανταγωνιστική σε βάθος χρόνου πρέπει να είναι:

α) οικονομικά αποδοτική και αποτελεσματική

β) να ελαχιστοποιεί τις αρνητικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις και παράλληλα

γ) να δρα λαμβάνοντας υπόψη σοβαρά την κοινωνία μέσα στην οποία ενεργοποιείται, καθώς και τις προσδοκίες αυτής της κοινωνίας για το μέλλον (Βαξεβανίδου 2011)”

Την σύνδεση της ΕΚΕ με την Αειφόρο Ανάπτυξη φαίνεται να υιοθετούν και οι Ευρωπαϊκές επιχειρήσεις, καθώς το 24% των προγραμμάτων Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης των επιχειρήσεων αυτών, εμφανίζει σαν ετικέτα τον όρο Βιώσιμη Ανάπτυξη (Moon 2007)

3.11 Ομοιότητες ΕΚΕ-Αειφόρου Ανάπτυξης.

Τόσο για την έννοια της ΕΚΕ όσο και για αυτήν της Αειφόρου Ανάπτυξης, δεν έχει διαμορφωθεί ένας διεθνώς αποδεκτός ορισμός από την επιστημονική κοινότητα. Οι δυσκολίες διαμόρφωσης ορισμού αυξάνονται, όταν στην προσπάθεια αυτή εισέρχονται και άλλοι φορείς όπως κυβερνήσεις, ΜΚΟ κλπ.

Έτσι και οι δύο έννοιες έχουν κατηγορηθεί ότι α) είναι αντιφατικές β) ότι δεν έχουν σαφώς καθορισμένο περιεχόμενο, αλλά παρουσιάζουν αποκλίσεις λόγω των διαφορετικών πολιτικών συστημάτων, της διαφορετικής εκπαίδευσης, της διαφορετικής φιλοσοφίας, κουλτούρας, αλλά και του βαθμού ανάπτυξης της χώρας στην οποία εφαρμόζονται. Έτσι ένα ζήτημα που σε κάποια χώρα μπορεί να θεωρείται ότι είναι στα πλαίσια της ευθύνης των επιχειρήσεων, σε άλλη μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι ευθύνη της κυβέρνησης, της κοινωνίας κλπ. γ) το περιεχόμενο τους επηρεάζεται από την χρονική συγκυρία κάτω από την οποία εφαρμόζεται δ) είναι θετικά φορτισμένες, με συνέπεια οι επιχειρήσεις να εφαρμόζουν πρακτικές Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης μόνο για λόγους βελτίωσης της εικόνας τους (Moon 2007).

3.12 Κοινωνικός Απολογισμός-Περιβαλλοντική Δήλωση

Μία επιχείρηση μπορεί να γνωστοποιήσει με πολλούς τρόπους τις στρατηγικές ΕΚΕ που εφαρμόζει. Ένας από τους σημαντικότερους όμως τρόπους είναι ο Κοινωνικός Απολογισμός ή η Έκθεση Αειφορίας, όπως αλλιώς ονομάζεται.

Πρόκειται για την ετήσια έκθεση της επιχείρησης στην οποία αναφέρονται παράλληλα με τα οικονομικά της στοιχεία και οι σχετιζόμενες με την κοινωνική και περιβαλλοντική διάσταση της ΕΚΕ, δραστηριότητες τις οποίες έχει πραγματοποιήσει η επιχείρηση. Με άλλα λόγια πρόκειται για έναν απολογισμό με κοινωνικό περιεχόμενο, ο οποίος περιλαμβάνει το σύνολο των δράσεων ΕΚΕ που αναλαμβάνει η επιχείρηση. Η επιχείρηση προκειμένου να παρουσιάσει στα ενδιαφερόμενα μέρη, μια συνολική και συγκρίσιμη με άλλες επιχειρήσεις

εικόνα του εταιρικού κοινωνικού της έργου, θα πρέπει να προχωρήσει στη σύνταξή του Κοινωνικού Απολογισμού της με βάση τα διεθνή πρότυπα GRI και το πρότυπο Accountability Assurance Standard ή AA1000 (το οποίο δρα συμπληρωματικά του πρώτου). Στον Κοινωνικό Απολογισμό γίνεται αναφορά α) στην αποστολή, στις αξίες και στις αρχές της επιχείρησης β) στις πρακτικές και δράσεις ΕΚΕ που η επιχείρηση έχει αναλάβει γ) στον βαθμό αποτελεσματικότητας των πρακτικών και δράσεων ΕΚΕ που έχει εφαρμόσει (Βαξεβανίδου 2011, Κατσούλη 2012).

Πιο συγκεκριμένα τα 10 βασικά στοιχεία στα οποία πρέπει να εστιάζει ένας Κοινωνικός Απολογισμός είναι τα παρακάτω: (Βαξεβανίδου 2011),(Κατσούλη 2012).

α) Στο γράμμα του Προέδρου, στο οποίο γίνεται αναφορά στη στρατηγική της επιχείρησης όσο αφορά την Αειφόρο Ανάπτυξη β) Στο προφίλ της επιχείρησης. Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει το σύνολο των δράσεων της γ) στο πλαίσιο διακυβέρνησης της δ) στην Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη που αναπτύσσει η επιχείρηση ε) στα βασικά οικονομικά της στοιχεία στ) στις συνθήκες που επικρατούν στην αγορά στην οποία δραστηριοποιείται ζ) στα στοιχεία που αφορούν τους ανθρώπινους πόρους της επιχείρησης, καθώς και τις συνθήκες υγιεινής και ασφάλειας που απολαμβάνουν στο εργασιακό τους περιβάλλον η) στο περιβάλλον και τις επιπτώσεις που προκαλεί σε αυτό η λειτουργία της επιχείρησης θ) στην τοπική και ευρύτερη κοινωνία και στον τρόπο με τον οποίο η επιχείρηση συμβάλλει στην ανάπτυξή της ι) στους πίνακες αναλυτών, στους οποίους αναφέρονται οι δείκτες που καταγράφουν την απόδοση των επιχειρήσεων σε θέματα ΕΚΕ.

Ο Κοινωνικός Απολογισμός θεωρείται η εξέλιξη της Περιβαλλοντικής Δήλωσης. Η Περιβαλλοντική Δήλωση καθιερώθηκε το 1993, αφού περιλαμβάνονταν στις προϋποθέσεις εφαρμογής του Συστήματος Περιβαλλοντικής Διαχείρισης EMAS (Βαξεβανίδου 2011).

Συγκεκριμένα η Περιβαλλοντική Δήλωση αποτελεί το μέσο με το οποίο η επιχείρηση ενημερώνει το κοινό α) για τις ενέργειες που έχει πραγματοποιήσει και οι οποίες έχουν συμβάλει στην βελτίωση των περιβαλλοντικών της επιδόσεων καθώς και β) για την δέσμευση της για την συνέχιση της βελτίωσης της επίδοσης αυτής (Βαξεβανίδου 2011).

Στην Περιβαλλοντική Δήλωση θα πρέπει να γίνεται αναφορά α) στην δομή και στους τομείς δράσης της επιχείρησης β) στην περιβαλλοντική πολιτική και στο σύστημα περιβαλλοντικής διαχείρισης που εφαρμόζει γ) στις περιβαλλοντικές επιπτώσεις από την λειτουργία της επιχείρησης δ) στο περιβαλλοντικό πρόγραμμα και στους σκοπούς του προγράμματος αυτού ε) στην περίοδο εγκυρότητάς της στ) στις επιδόσεις της επιχείρησης, όσο αφορά το περιβάλλον και τέλος στη συμμόρφωση της επιχείρησης με τις σχετικές με το περιβάλλον νομοθετικές διατάξεις (Λυκούδης 2004)

Το πρότυπο GRI εκδόθηκε το 1997 και αποσκοπούσε στην διαμόρφωση ενιαίων κατευθυντήριων γραμμών που αφορούσαν τον τρόπο παρουσίασης των μελετών που

σχετίζονται με το θέμα του περιβάλλοντος, έτσι ώστε να είναι εφικτή η σύγκριση της περιβαλλοντικής συμπεριφοράς μεταξύ των επιχειρήσεων.

Κατά τη διάρκεια όμως του επόμενου έτους οι κατευθυντήριες αυτές γραμμές διευρύνθηκαν, περιλαμβάνοντας και τον οικονομικό και τον κοινωνικό τομέα, ωθώντας τις επιχειρήσεις να εκδίδουν απολογισμούς Αειφορίας και να δημοσιοποιούν εκτός από την περιβαλλοντική και την οικονομική και κοινωνική επίδοσή τους. Η χρησιμότητα του κοινού αυτού πλαισίου αναφοράς συνίσταται στο ότι εξασφαλίζει αξιόπιστα αποτελέσματα και καλύτερη επικοινωνία με τα ενδιαφερόμενα μέρη (Βαξεβανίδου 2011).

Η Ε.Ε μέσω του οργανισμού GRI προωθεί την εφαρμογή ενός νέου πλαισίου κατευθυντήριων οδηγιών GRI-G4, το οποίο αποτελείται από 149 δείκτες-στοιχεία που πρέπει να δημοσιεύουν οι επιχειρήσεις. Συγκεκριμένα πρόκειται για 58 δείκτες που σχετίζονται με το προφίλ της επιχείρησης, για 9 δείκτες οικονομικούς, 34 περιβαλλοντικούς, και 48 δείκτες που αφορούν την κοινωνία. Η κατάρτιση Κοινωνικών Απολογισμών στη βάση των κατευθυντήριων οδηγιών G4 γίνεται είτε με βάση τις αρχές που σχετίζονται με το περιεχόμενο τους (στην περίπτωση αυτή συνυπολογίζεται και η γνώμη των ενδιαφερόμενων μερών), είτε με βάση τις αρχές που σχετίζονται με την ποιότητα των Κοινωνικών Απολογισμών (Οργανισμός Αειφόρου Ανάπτυξης, προσπέλαση 10/1/2014).

Επίσης με το νέο πλαίσιο-οδηγιών διαμορφώνονται 2 επίπεδα α) το βασικό που σημαίνει ότι η επιχείρηση δημοσιεύει μόνο τους βασικούς δείκτες και β) το περιεκτικό που δηλώνει ότι η επιχείρηση δημοσιεύει όχι μόνο τους βασικούς, αλλά και όλους τους άλλους σημαντικούς δείκτες (Οργανισμός Αειφόρου Ανάπτυξης, προσπέλαση 10/1/2014).

Στην Ελλάδα ένας μικρός αριθμός επιχειρήσεων εκδίδει Κοινωνικούς Απολογισμούς σύμφωνα με το πρότυπο GRI. Η πληρότητα των Απολογισμών αυτών ελέγχεται από το τμήμα περιβάλλοντος του Πανεπιστήμιου Αιγαίου και συγκεκριμένα από το εργαστήριο επιχειρησιακής περιβαλλοντικής πολιτικής και διαχείρισης που λειτουργεί στα πλαίσια του τμήματος αυτού (Βαξεβανίδου 2011).

Τέταρτο Κεφάλαιο

Περιβαλλοντική Λογιστική

4.1 Φάσεις διακύμανσης του ενδιαφέροντος των ανθρώπων για το περιβάλλον

Περιβάλλον είναι οι εξωτερικές συνθήκες, (συμπεριλαμβανομένου του νερού, του αέρα, του εδάφους, των φυσικών πόρων, των ανθρώπων, της χλωρίδας, της πανίδας καθώς και των μεταξύ τους συσχετίσεων και διασυνδέσεων) στις οποίες δραστηριοποιείται μία επιχείρηση. (Καρβούνης κ.α 2003).

Οι φάσεις διακύμανσης του ενδιαφέροντος των ανθρώπων για το περιβάλλον είναι οι εξής: (Καρβούνης κ.α 2003)

1) Φάση της διατήρησης του περιβάλλοντος, που αναφέρεται στην ορθολογική χρήση των φυσικών πόρων. Στην περίοδο αυτή η φύση θεωρείται ότι είναι χρήσιμη μόνο στην περίπτωση που συμβάλλει στην υλοποίηση των στόχων που θέτουν οι άνθρωποι

2) Φάση της Συντήρησης, που δίνει έμφαση στην ανάγκη διατήρησης του φυσικού περιβάλλοντος ορισμένων περιοχών του κόσμου. Στην φάση αυτή αναγνωρίζεται η αξία της φύσης, πέρα και πάνω από την δυνατότητά της να ικανοποιεί τις ανθρώπινες ανάγκες

3) Φάση της προστασίας, στην οποία κυριαρχεί το θέμα της ρύπανσης και των προβλημάτων που αυτή μπορεί να επιφέρει στην υγεία των ανθρώπων. Στην φάση αυτή στο κέντρο του ενδιαφέροντος βρίσκεται ο άνθρωπος

4) Φάση της βιωσιμότητας, που εστιάζει στα περιβαλλοντικά προβλήματα, στην Αειφόρο Ανάπτυξη καθώς και στο ζήτημα της δικαιοσύνης στην ανακατανομή των πόρων. Παρατηρείται δηλαδή μετατόπιση του ενδιαφέροντος από τον άνθρωπο στη φύση.

Γίνεται δηλαδή φανερό ότι τις τελευταίες δεκαετίες σημειώνεται αλλαγή στην εστίαση της περιβαλλοντικής πολιτικής από την βραχυχρόνια προσέγγιση της προστασίας του περιβάλλοντος μέσω του ελέγχου της ποσότητας και της τοξικότητας της ροής καταλοίπων μετά την παραγωγή τους, στην μακροχρόνια προσέγγιση της περιβαλλοντικής προστασίας μέσω της πρόληψης της ρύπανσης (ελαχιστοποίηση των αποβλήτων ή των καταλοίπων στην πηγή, ανακύκλωσή και επαναχρησιμοποίησή τους, επεξεργασία και τελική διάθεση των αποβλήτων των οποίων η παραγωγή δεν μπορεί να αποφευχθεί, και τέλος απόρριψη στο περιβάλλον μόνο εκείνης της ποσότητας των αποβλήτων, των οποίων η παραγωγή δεν μπορεί να προληφθεί, ή να ανακυκλωθεί).

4.2 Περιβαλλοντικά Προβλήματα

Περιβαλλοντικά προβλήματα ευρείας (παγκόσμιας) κλίμακας:

α) κλιματική αλλαγή β) Μείωση του συνολικού ποσού του όζοντος στην ατμόσφαιρα γ) Καταστροφή της βιοποικιλότητας

Περιβαλλοντικά προβλήματα περιφερειακής κλίμακας

α) Αλλαγή της χημικής σύνθεσης των υδάτων των λιμνών και των ποταμών β) Η υποβάθμιση ή και η απώλεια του εδάφους γ) Η όξινη βροχή δ) Η μείωση της ορατότητας ε) Η μόλυνση που προκαλείται από τη χρησιμοποίηση των παρασιτοκτόνων

Περιβαλλοντικά προβλήματα τοπικής κλίμακας

α) Η ρύπανση των υπόγειων υδάτων β) Η μόλυνση που προκαλούν στα θαλάσσια ύδατα οι πετρελαιοκηλίδες γ) Οι διαρροές που προέρχονται από τις περιοχές αποθέσεως βλαβερών αποβλήτων (Καρβούνης κ.α.,2003)

Τα περιβαλλοντικά προβλήματα και η υποβάθμιση που αυτά προκαλούν είναι εξωτερικό κόστος το οποίο δεν λαμβάνεται υπόψη από τους μηχανισμούς της αγοράς, παρά μόνο στην περίπτωση που αυτό εσωτερικοποιηθεί. Είναι φανερό δηλαδή ότι η ενσωμάτωση περιβαλλοντικών και κοινωνικών πληροφοριών στις λογιστικές καταστάσεις της επιχείρησης, αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την ενσωμάτωση των αρχών της Αειφόρου Ανάπτυξης στην καθημερινή διαδικασία λήψης αποφάσεων

4.3 Οι σημαντικότερες διεθνείς διασκέψεις-συμφωνίες για το περιβάλλον και την Βιώσιμη Ανάπτυξη

α) Η διάσκεψη της Στοκχόλμης, η οποία διεξήχθη το 1972 έθεσε τις βάσεις για την διαμόρφωση ενός σχεδίου συλλογικής δράσης για το περιβάλλον, αφού προηγουμένως υπογράμμισε το πρόβλημα των ορίων της ανάπτυξης (Βαξεβανίδου 2011).

β) Η συμφωνία του Λονδίνου σχετικά με την απόρριψη των αποβλήτων, έγινε τον Νοέμβριο του 1972 και αναφέρεται στην απαγόρευση απόρριψης ορισμένων κατηγοριών αποβλήτων, μεταξύ των οποίων και τα ραδιενεργά, στη θάλασσα (Νικολάου 2008).

γ) Η επονομαζόμενη διάσκεψη Κορυφής του Ρίο ή Διάσκεψη Κορυφής για την Γη, η οποία διεξήχθη τον Ιούνιο του 1992, συνέβαλλε στον καθορισμό της έννοιας της Βιώσιμης Ανάπτυξης καθώς πρότεινε την υιοθέτηση ενός νέου τρόπου ανάπτυξης, ο οποίος θα σέβεται το περιβάλλον και θα διαφυλάττει τους φυσικούς πόρους για τις μελλοντικές γενεές. Επίσης κατά τη διάρκεια της διάσκεψης αυτής, 1) διαμορφώθηκε η Ατζέντα 21, ένα έγγραφο 40 κεφαλαίων το οποίο ενημερώνει για την αναγκαιότητα ύπαρξης της Βιώσιμης Ανάπτυξης και καταγράφει την πορεία που πρέπει να διανυθεί για την επίτευξή της και 2) υπογράφηκαν διεθνείς συμβάσεις με κύριο μέλημα την προστασία του περιβάλλοντος (Γρηγορίου κ.α 1993) Δυστυχώς όμως σύμφωνα με την άποψη των περισσότερων ερευνητών το πρωτόκολλο αυτό παρά το γεγονός ότι κληροδότησε στη διεθνή κοινότητα σημαντικές συμβάσεις (πχ για την ερημοποίηση) και θεσμούς (μεταξύ των οποίων και η Επιτροπή για την Βιώσιμη Ανάπτυξη), δεν κατάφερε να παρακάμψει τις αρνητικές επιπτώσεις που επιφέρει στο περιβάλλον και την κοινωνία η αναπτυξιακή διαδικασία

δ) Η Σύμβαση-πλαίσιο του ΟΗΕ για την κλιματική αλλαγή έγινε νομικά δεσμευτική τον Μάρτιο του 1994 και είχε ως αντικείμενο συζητήσεων της, την δέσμευση καθενός από τα 150 κράτη τα οποία την είχαν υιοθετήσει, να διαμορφώσει Εθνική στρατηγική μείωσης της εκπομπής ρύπων του θερμοκηπίου (Βαξεβανίδου 2011).

ε) Το πρωτόκολλο του Κιότο ή όπως είναι αλλιώς γνωστό η Διάσκεψη Ρίο +5, (αφού συντάχθηκε το 1997, δηλαδή 5 χρόνια μετά την Διάσκεψη του Ρίο) στοχεύει να συμβάλλει στην μείωση της υπερθέρμανσης του πλανήτη. Συγκεκριμένα το πρωτόκολλο του Κιότο αποτελείται από 2 παραρτήματα: από το παράρτημα Α στο οποίο αναφέρονται τα αέρια που προκαλούν το φαινόμενο του θερμοκηπίου, καθώς και οι πηγές από τις οποίες αυτά εκπέμπονται και από το παράρτημα Β το οποίο επιβάλλει στις βιομηχανικά ανεπτυγμένες χώρες που το έχουν επικυρώσει, το ποσοστό στο οποίο πρέπει να μειώσουν την εκπομπή των αερίων του Θερμοκηπίου, είτε μειώνοντας οι ίδιες την εκπομπή τους, είτε αγοράζοντας μονάδες ρύπανσης από άλλο κράτος το οποίο βρίσκεται κάτω από το όριο που έχει καθορίσει το πρωτόκολλο (Βαξεβανίδου 2011).

στ) Η Διεθνής Διάσκεψη του Γιοχάνεσμπουργκ ή Ρίο+10, η οποία πραγματοποιήθηκε τον Σεπτέμβριο του 2002, στόχευε στην ανανέωση της δέσμευσης προς την Βιώσιμη Ανάπτυξη, στον απολογισμό των πεπραγμένων της δεκαετίας, και στον επανακαθορισμό των σημείων που απαιτούσαν βελτίωση προκειμένου να επιτευχθεί η εφαρμογή της Ατζέντας 21. Με άλλα λόγια στη διάσκεψη αυτή τέθηκαν συγκεκριμένοι ποσοτικοί και ποιοτικοί στόχοι προκειμένου να επιτευχθεί η Βιώσιμη Ανάπτυξη και διαμορφώθηκε ένα συγκεκριμένο σύστημα παρακολούθησης της προόδου που θα πραγματοποιηθεί σε σχέση με τους στόχους αυτούς (Βαξεβανίδου 2011).

ζ) Η συνθήκη της Λισσαβόνας, η οποία πραγματοποιήθηκε τον Μάρτιο του 2000 στην ομώνυμη πόλη, γνωστοποίησε την στρατηγική της ΕΕ όσο αφορά την Αειφόρο Ανάπτυξη. Η στρατηγική αυτή, η οποία εγκρίθηκε τον Μάιο του 2001 στόχευε στην ανάπτυξη της οικονομίας με τέτοιο τρόπο, ώστε παράλληλα με την αύξηση της απασχόλησης να επιτυγχάνεται και η διαμόρφωση της κατάλληλης σύμφωνα με τον στόχο της Αειφόρου Ανάπτυξης, κοινωνικής και της περιβαλλοντικής πολιτικής της ΕΕ (Ελληνικό Δίκτυο για την ΕΚΕ προσπέλαση στις 3/3/2014, Βαξεβανίδου 2011) .

4.4 Αδυναμίες της παραδοσιακής Λογιστικής

Οι Εθνικοί Λογαριασμοί δεν μπορούν να θεωρηθούν ικανοποιητικοί δείκτες μέτρησης της ευημερίας της κοινωνίας και αυτό γιατί δεν λαμβάνουν υπόψη τους, τις αρνητικές αλλαγές τις οποίες υφίστανται η ποσότητα και η ποιότητα των φυσικών πόρων (όπως πχ η υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος) και οι οποίες κάποια στιγμή στο σύντομο ή απώτερο μέλλον, θα αποτελέσουν ανασχετικό παράγοντα στην οικονομική ανάπτυξη (Salih

2003). Για να αντιμετωπιστεί το ζήτημα αυτό έχει αναπτυχθεί η Περιβαλλοντική Λογιστική, σκοπός της οποίας είναι σε επίπεδο Εθνικών Λογαριασμών 1) να αποκτήσει το καθαρό Εθνικό Προϊόν ένα ευρύτερο περιεχόμενο και να συμπεριλάβει αγαθά και υπηρεσίες για τα οποία δεν έχει μέχρι στιγμής οριστεί τιμή καθώς και 2) να συνυπολογιστεί το εξωτερικό κοινωνικό κόστος στον προσδιορισμό του Εθνικού εισοδήματος

Η χρηματοοικονομική Λογιστική δεν εμφανίζει στις ετήσιες οικονομικές καταστάσεις της επιχείρησης λογαριασμούς που να δηλώνουν την επίπτωση που προκαλεί στο περιβάλλον και την κοινωνία, η λειτουργία της επιχείρησης. Αγνοεί δηλαδή όλα τα περιβαλλοντικά και κοινωνικά κόστη τα οποία δεν σχετίζονται με την παραγωγική διαδικασία της επιχείρησης.

Τέλος όσον αφορά τη λογιστική κόστους παρουσιάζει, σε αντίθεση με την περίπτωση του άμεσου κόστους, αδυναμίες η διαδικασία υπολογισμού και κατανομής του έμμεσου κόστους (πχ περιβαλλοντικό κόστος) στους αντίστοιχους φορείς και στις θέσεις κόστους (Conway, Schempf 1995)

Οι παραπάνω αδυναμίες οδηγούν στην ανάγκη διαμόρφωσης ενός νέου μοντέλου, του μοντέλου της περιβαλλοντικής Λογιστικής το οποίο βοηθάει τις επιχειρήσεις

A) να έχουν γνώση του πραγματικού κόστους που προκύπτει από την απώλεια των υλών που χρησιμοποιούνται κατά τη διάρκεια της παραγωγικής διαδικασίας

B) να κατανοήσουν τις συνέπειες που προκαλούν στο περιβάλλον, αλλά και τις οικονομικές συνέπειες για τις ίδιες τις επιχειρήσεις που προκύπτουν από τη λειτουργία τους και ειδικότερα από τον τρόπο με τον οποίον χρησιμοποιούν τις υλές και την ενέργεια (Βασιάδης 2012)

Με άλλα λόγια μπορεί να ειπωθεί ότι τα μοντέλα της Περιβαλλοντικής Λογιστικής αποτελούν το μέσο αμφισβήτησης των παραδοσιακά εφαρμοζόμενων πολιτικών για το περιβάλλον και παράλληλα βοηθούν στην διαμόρφωση και στην υλοποίηση των πολιτικών που συμβάλλουν στην επίτευξη της Αειφόρου Ανάπτυξης.

4.5 Η Περιβαλλοντική Λογιστική²

Η Περιβαλλοντική-Αειφόρος Λογιστική είναι απότοκος της θεωρίας και της πρακτικής της ΕΚΕ (Νικολάου 2008). Συγκεκριμένα κατά την διάρκεια της δεκαετίας του 80 το περιεχόμενο της ΕΚΕ διευρύνθηκε, έτσι ώστε να περιλαμβάνει εκτός από τα κοινωνικά και τα περιβαλλοντικά ζητήματα. Αυτό σύμφωνα με τον Mathews (1997) είχε σαν αποτέλεσμα οι επιχειρήσεις να προβούν στην καταγραφή και στη δημοσιοποίηση όλων των πληροφοριών που αφορούσαν τις δαπάνες που θα έπρεπε να αναλάβουν προκειμένου να προλάβουν ή να αποκαταστήσουν τυχόν ζημιές που επέφερε στην κοινωνία και στο περιβάλλον η λειτουργία τους.

² Οι έννοιες της Περιβαλλοντικής και της Αειφόρου Λογιστικής θεωρούνται στην παρούσα εργασία ταυτόσημες

Η παρακολούθηση των πληροφοριών που αφορούσαν τον τρόπο με τον οποίο η επιχείρηση διαχειρίζονταν τα περιβαλλοντικά και κοινωνικά ζητήματα, γίνονταν με την βοήθεια ενός κλάδου της λογιστικής ο οποίος συναντάται με τα ονόματα κοινωνική, περιβαλλοντική ή Αειφόρος Λογιστική. Κάποιοι συγγραφείς όπως για παράδειγμα ο Gray το 1995 (πηγή: Παπασπυρόπουλος κ.α 2011) ισχυρίζονται, ότι οι έννοιες της Περιβαλλοντικής και της Κοινωνικής Λογιστικής ταυτίζονται, ενώ κάποιοι άλλοι όπως ο Mathews (1997) θεωρούν ότι το περιεχόμενο των παραπάνω δύο εννοιών παρουσιάζει σημαντικές διαφορές. Τέλος άλλοι συγγραφείς όπως οι Elkington (1994), και Lamberton (2005) προτείνουν την εισαγωγή μιας νέας έννοιας, της Αειφόρου Λογιστικής.

4.6 Θεωρίες για την Περιβαλλοντική Λογιστική

Θεωρίες που επισημαίνουν τους λόγους για τους οποίους οι επιχειρήσεις χρησιμοποιούν την Περιβαλλοντική Λογιστική για την καταγραφή και την δημοσιοποίηση των περιβαλλοντικών και κοινωνικών πληροφοριών

α) Η θεωρία των ενδιαφερόμενων μερών, η οποία αναλύεται παραπάνω

β) Η θεωρία της περιβαλλοντικής προστασίας η οποία επισημαίνει ότι οι φυσικοί πόροι που διαθέτει η επιχείρηση ανήκουν σε ολόκληρη την κοινωνία. Αυτό δηλαδή σημαίνει ότι η κοινωνία παραχωρεί τους φυσικούς της πόρους στην επιχείρηση, δεσμεύοντας την όμως με την υποχρέωση να τους προστατεύει (Jones 2003)

γ) Η θεωρία των εξωτερικότητων αναφέρεται στις συνέπειες που προκύπτουν για την κοινωνία από τη λειτουργία της επιχείρησης. Πρόκειται για θετικές εξωτερικότητες οπότε προκύπτει ένα εξωτερικό όφελος για την κοινωνία και για αρνητικές εξωτερικότητες, στην περίπτωση που η επιχείρηση δεν εσωτερικοποιεί τις επιπτώσεις που επιφέρει στο περιβάλλον και στην κοινωνία η λειτουργία της (Παπασπυρόπουλος κ.α 2011)

δ) Η θεωρία της οργανωσιακής νομιμοποίησης, η οποία επισημαίνει ότι ένας από τους τρόπους που επιλέγουν οι επιχειρήσεις προκειμένου να χειραγωγήσουν τα ενδιαφερόμενα μέρη, να ελέγξουν τις αντιδράσεις τους και να πετύχουν την πραγματική, ηθική και γνωστική νομιμοποίηση τους, είναι η με διάφορους τρόπους συνεισφορά τους προς την κοινωνία (Suchman 1995, Patten 1992).

ε) Η θεωρία του κοινωνικού συμβολαίου, η οποία αναφέρεται στο κοινωνικό συμβόλαιο το οποίο έχει συνταχθεί (έστω και νοητά) ανάμεσα στην επιχείρηση και στην κοινωνία και το οποίο δεσμεύει την επιχείρηση να λειτουργεί με κοινωνικά αποδεκτό τρόπο, δηλαδή κατά τη λήψη των αποφάσεων της να λαμβάνει υπόψη της και τις ανάγκες της κοινωνίας (Νικολάου 2008). Κάποιοι συγγραφείς μεταξύ των οποίων και ο Patten (1992) ισχυρίζονται ότι οι 2 τελευταίες θεωρίες (θεωρία νομιμοποίησης και κοινωνικού συμβολαίου) ταυτίζονται.

Στ) Η επιχειρησιο-κεντρική θεωρία υποστηρίζει ότι οι επιχειρήσεις ενδιαφέρονται μόνο για την βελτίωση της κερδοφορίας τους, με αποτέλεσμα η χρησιμοποίηση της Περιβαλλοντικής Λογιστικής, καθώς και η εφαρμογή των πρακτικών της Αειφόρου Ανάπτυξης να εντάσσονται στα πλαίσια τη λογικής της αύξησης των κερδών (Νικολάου 2008).

Ζ) Η Θεωρία της εταιρικής υπευθυνότητας, τις βασικές αρχές της οποίας χρησιμοποιούν οι εκπρόσωποί της, όπως για παράδειγμα ο Gray 1986, (πηγή :Νικολάου 2008) προκειμένου να εμπλουτίσουν τις λογιστικές μεθόδους. Η εταιρική υπευθυνότητα ορίζεται ως η υποχρέωση που έχει η επιχείρηση να παρέχει προς συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες, υπεύθυνη περιβαλλοντική και κοινωνική πληροφόρηση

4.7 Τρόποι εφαρμογής της Περιβαλλοντικής-Αειφόρου Λογιστικής

Η Π.Λ μπορεί να εφαρμοστεί με τρόπο συστηματικό ή σύμφωνο με τις ανάγκες της μικρής ή μεγάλης επιχείρησης, και ανεξάρτητα από τον κλάδο (παραγωγικός ή παροχής υπηρεσιών) στον οποίο αυτή δραστηριοποιείται. Αποτελεί χρήσιμο εργαλείο για τις επιχειρήσεις που διαθέτουν Συστήματα Περιβαλλοντικής Διαχείρισης, αφού μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την υποστήριξη των συστημάτων αυτών καθώς και για τις επιχειρήσεις που αναζητούν νέες επιχειρηματικές προσεγγίσεις όπως για παράδειγμα η διαχείριση ολικής ποιότητας περιβάλλοντος (Παπασπυρόπουλος κ. α. 2011).

Η ΠΛ μπορεί να υλοποιηθεί τόσο σε α) μακροοικονομικό, στο πλαίσιο της Δημόσιας Λογιστικής, όσο και σε β) μικροοικονομικό επίπεδο ως τμήμα της Χρηματοοικονομικής ή της Διοικητικής Λογιστικής

4.7.1 Μακροοικονομική προσέγγιση και σχέση της Πράσινης Λογιστικής με την Αειφόρο Ανάπτυξη:

Όσο αφορά το μακροοικονομικό επίπεδο (στο επίπεδο αυτό η διεθνής βιβλιογραφία χρησιμοποιεί τον όρο Πράσινη Λογιστική), η εφαρμογή της συνίσταται στη διαμόρφωση λογαριασμών (United Nations 2003) οι οποίοι αναφέρονται α) στην ποσότητα και στην αξία των φυσικών πόρων (ανανεώσιμων και μη) που ρέουν από το περιβάλλον στην οικονομία και β) στην ποσότητα των αποθεμάτων των φυσικών πόρων και στις αυξομειώσεις που η ποσότητα αυτή (αλλά και η ποιότητά τους) υφίσταται διαχρονικά.

Τα μοντέλα της Πράσινης Λογιστικής συμβάλλουν στην επιτυχή έκβαση της προσπάθειας την οποία κάνουν οι υπεύθυνοι του σχεδιασμού της πολιτικής προκειμένου να ικανοποιήσουν τις ανάγκες των σημερινών γενεών, χωρίς όμως να διακινδυνεύσουν την ικανοποίηση των αναγκών των μελλοντικών γενεών. Τα μοντέλα αυτά λειτουργούν σαν βάση δεδομένων μέσα από την οποία οι διαμορφωτές της πολιτικής αντλούν όλες τις απαραίτητες πληροφορίες

προκειμένου να αξιολογήσουν, να διατηρήσουν ή να απορρίψουν τις υφιστάμενες πολιτικές για το περιβάλλον.

Ανάλογα με την μορφή την οποία παίρνει η Αειφόρος Ανάπτυξη (ασθενής ή ισχυρή), η Πράσινη Λογιστική διακρίνεται σύμφωνα με τον Νικολάου 2008, στις ακόλουθες κατηγορίες:

Α) Πράσινη Λογιστική που παρέχει πληροφορίες φυσικών ροών

Η τεχνική αυτή διερευνά τη σχέση (τον βαθμό ευαισθησίας) που υπάρχει ανάμεσα στην πραγματοποίηση των επενδύσεων και στην απόφαση των επιχειρήσεων να θέσουν ως προτεραιότητα τους, την προστασία ενός επιθυμητού επιπέδου αποθέματος φυσικών πόρων.

Β) Πράσινη Λογιστική που παρέχει πληροφορίες περιβαλλοντικών δαπανών

Συγκεκριμένα παρέχει πληροφορίες για τα χρηματικά κεφάλαια τα οποία δαπανά το σύνολο μίας κοινωνίας, στην προσπάθειά του να διατηρήσει σταθερή την ποιότητα καθώς και το μέγεθος του περιβάλλοντος.

Γ) Πράσινη Λογιστική που παρέχει πληροφορίες οι οποίες αποτιμούν το φυσικό κεφάλαιο σε φυσικές και χρηματικές μονάδες ταυτόχρονα.

Η τεχνική αυτή παρέχει πληροφορίες σχετικά με τις διαχρονικές μεταβολές στις οποίες υπόκειται το φυσικό κεφάλαιο (φυσικοί πόροι, έδαφος, οικοσύστημα), ενώ η αποτίμηση του πραγματοποιείται σε φυσικές και χρηματικές μονάδες ταυτόχρονα.

Δ) Η ενσωμάτωση των Πράσινων λογαριασμών στο σύστημα των Εθνικών Λογαριασμών

Με την τεχνική αυτή καθίσταται εφικτή η δημιουργία και η ενσωμάτωση στο ΣΕΛ, περιβαλλοντικά διορθωμένων μακροοικονομικών δεικτών οι λεγόμενοι Πράσινοι Εθνικοί Λογαριασμοί, οι οποίοι θα είναι σε θέση να μετρούν την ευημερία της οικονομίας χωρίς αυτή την φορά να αγνοούν τη χρήση των φυσικών πόρων, καθώς και το περιβαλλοντικό κόστος που προκαλείται από την λειτουργία της επιχείρησης (Νικολάου 2008)

4.7.2 Μικροοικονομική προσέγγιση και Περιβαλλοντική Λογιστική

Όσο αφορά το μικροοικονομικό επίπεδο, έμφαση δόθηκε από τον Gray το 1994, (πηγή: Lamberton 2005), στο να παραμείνει το περιβάλλον, παρά την χρησιμοποίηση των φυσικών του πόρων από την επιχείρηση, αμετάβλητο κατά την διάρκεια της λογιστικής περιόδου.

Συγκεκριμένα στα πλαίσια της προσέγγισης αυτής, οι επιχειρήσεις μπορούν να εφαρμόσουν

α) την εσωτερική Περιβαλλοντική Λογιστική η οποία βοηθάει στη λήψη εσωτερικών αποφάσεων και αναφέρεται στην περιβαλλοντική της απόδοση, καθώς και στα έξοδα που υφίσταται μία επιχείρηση και τα οποία σχετίζονται με το περιβάλλον και β) την εξωτερική Περιβαλλοντική Λογιστική, η οποία συμβάλλει στην ενημέρωση των ενδιαφερόμενων μερών σχετικά με την απόδοση της επιχείρησης όσον αφορά την περιβαλλοντική της ευθύνη, καθώς και για το περιβαλλοντικό κόστος της επιχείρησης από χρηματοοικονομική άποψη. Ο Howes

το 2004 (πηγή: Παπασπυρόπουλος κ.α) εκτιμά ότι με την εφαρμογή της λογιστικής αυτής, η επιχείρηση προσπαθεί να εσωτερικοποιήσει τις συνέπειες που επιφέρει στο περιβάλλον και την κοινωνία η λειτουργία της.

Η θεώρηση των λογιστικών μεθόδων, οι οποίες παρέχουν τεχνικές για τη καταγραφή και την δημοσιοποίηση των περιβαλλοντικών και κοινωνικών πληροφοριών θα πραγματοποιείται α) είτε με βάση τον επίσημο ή ανεπίσημο χαρακτήρα των λογιστικών αρχών, οι οποίες χρησιμοποιούνται ως βάση από τις λογιστικές μεθόδους (επίσημες ή εξωλογιστικές μέθοδοι) για την καταγραφή των περιβαλλοντικών πληροφοριών, β) είτε με βάση την κλίμακα με την οποία γίνεται η αποτίμηση των πληροφοριών αυτών σε 1) φυσικές, 2) χρηματικές, 3) φυσικές και χρηματικές μονάδες ταυτόχρονα, στην περίπτωση των εξωλογιστικών μεθόδων και σε χρηματικές στην περίπτωση των επίσημων μεθόδων (Νικολάου 2008).

4.8 Εξωλογιστικές μέθοδοι

Οι εξωλογιστικές μέθοδοι ονομάζονται έτσι γιατί οι αρχές πάνω στις οποίες θεμελιώνονται, δεν βασίζονται σε κάποιο θεσμικά κατοχυρωμένο πλαίσιο λογιστικών κανόνων, το οποίο να είναι εφαρμοστέο σε κάθε τύπο επιχείρησης. Οι μέθοδοι αυτές διακρίνονται με βάση την κλίμακα στην οποία αποτιμούνται οι πληροφορίες που παρέχουν α) σε χρηματικές. Πρόκειται για τις μεθόδους 1) της Πλήρους Κοστολόγησης 2) Περιβαλλοντικής Λογιστικής κόστους του κύκλου ζωής του προϊόντος

β) σε φυσικές μονάδες, που περιλαμβάνουν τις μεθόδους 1) της Περιβαλλοντικής Λογιστικής εισροών-εκροών 2) της Περιβαλλοντικής Λογιστικής του κύκλου Ζωής του προϊόντος και γ) χρηματικές και φυσικές ταυτόχρονα, οπότε αναφερόμαστε στις Εκθέσεις Οικοαποδοτικότητας καθώς και στις Εκθέσεις Αειφορίας

Οι τρόποι εφαρμογής Αειφόρου Λογιστικής σύμφωνα με τον Gray, (πηγή: Lamberton 2005) είναι οι εξής :

A) μέσω του προσδιορισμού του αειφόρου κόστους, το οποίο αναφέρεται στο κόστος που καλείται να πληρώσει μία επιχείρηση, εξαιτίας της ζημιάς (αρνητική εξωτερικότητα) που προκάλεσε στο περιβάλλον. Ο προσδιορισμός του κόστους αυτού γίνεται σύμφωνα με τον Lamberton (2005) με βάση την μέθοδο της Πλήρους Κοστολόγησης B) μέσω της Λογιστικής της Απογραφής του Φυσικού Κεφαλαίου, η οποία ενδιαφέρεται για την διαχρονική καταγραφή μόνο σε φυσικές αλλά και σε χρηματικές μονάδες (Jones 2003) των αποθεμάτων του φυσικού κεφαλαίου Γ) μέσω της μεθόδου Ανάλυσης των Εισροών και των Εκροών, η οποία δίνει την δυνατότητα στην επιχείρηση να εξοικονομεί α ύλες, αλλά και χρήματα (Παπασπυρόπουλος κ.α 2011) μέσω της καλύτερης διαχείρισης των φυσικών πόρων που χρησιμοποιεί στην παραγωγική της διαδικασία. Η μέθοδος αυτή αποτελεί την βάση πάνω

στην οποία στηρίζεται η κοστολόγηση της ροής υλικών και η σύγχρονη εφαρμογή της Περιβαλλοντικής Κοστολόγησης (Παπασπυρόπουλος και άλλοι 2011).

4.8.1 Λογιστική Πλήρους Κόστους

Η Λογιστική Πλήρους Κόστους συμβάλλει στην ορθή τιμολόγηση των παραγομένων από μία επιχείρηση αγαθών, αφού προϋποθέτει τα προϊόντα και οι υπηρεσίες να εμφανίζουν στην τιμή τους το σύνολο του κόστους που απαιτεί η παραγωγή τους, συμπεριλαμβανομένου δηλαδή και του περιβαλλοντικού κόστους (Conway, Schempf 1995).

Συγκεκριμένα οι κατηγορίες του περιβαλλοντικού κόστους που υπολογίζονται με την χρησιμοποίηση των τεχνικών της μεθόδου αυτής, είναι σύμφωνα με την EPA 1996 (πηγή: (Νικολάου 2008) οι εξής :

α) Συμβατικό κόστος το οποίο δεν περιλαμβάνει το περιβαλλοντικό κόστος. Πρόκειται δηλαδή για το κόστος το οποίο υφίσταται η επιχείρηση, ανεξάρτητα από το αν εφαρμόζει περιβαλλοντική διαχείριση ή όχι

β) Εσωτερικό περιβαλλοντικό κόστος. Πρόκειται για το επιπλέον κόστος που υφίσταται η επιχείρηση εξαιτίας της εφαρμογής στρατηγικών διαχείρισης του περιβάλλοντος

γ) Εξωτερικό περιβαλλοντικό κόστος. Πρόκειται για το κόστος με το οποίο επιβαρύνεται η επιχείρηση προκειμένου να αποκαταστήσει τη ζημιά που προκάλεσε στο περιβάλλον η λειτουργία της. Οι συνέπειες που προκάλεσε η επιχείρηση στο φυσικό περιβάλλον, μπορούν να υπολογιστούν σε φυσικές ή χρηματικές μονάδες

Συμπερασματικά μπορεί να ειπωθεί ότι η Λογιστική Πλήρους Κόστους αποσκοπεί στο να βοηθήσει την επιχείρηση α) να κάνει πιο αποτελεσματική διαχείριση των φυσικών πόρων που χρησιμοποιεί κατά τη διάρκεια της παραγωγικής της διαδικασίας β) να συμβάλλει στην Αειφόρο Ανάπτυξη, περιορίζοντας την επίπτωση που προκαλεί στο περιβάλλον γ) να μειώσει το κόστος που απαιτείται για την περιβαλλοντική προστασία και ταυτόχρονα της παρέχει τη δυνατότητα α) να έχει γνώση της μεταβολής που υφίσταται η διάρθρωση των χρηματικών κεφαλαίων της επιχείρησης εξαιτίας της εφαρμογής στρατηγικών διαχείρισης του περιβάλλοντος και β) να υπολογίσει το κόστος ευκαιρίας που προκύπτει από καθεμία από τις εναλλακτικές αυτές στρατηγικές

Δυσκολίες που παρουσιάζει η εφαρμογή της Λογιστικής Πλήρους Κόστους

A) Εισέρχεται το κριτήριο της αβεβαιότητας στον τρόπο υπολογισμού του περιβαλλοντικού και κοινωνικού κόστους. Αυτό είναι απόρροια του γεγονότος ότι η Πλήρης Κοστολόγηση έχει σαν δομικό της στοιχείο ένα είδος κόστους το οποίο εκτείνεται πέρα από το παραδοσιακό πλήρως κατανοητό κόστος (Καρβούνης 2003)

B) Δεν δίνονται κίνητρα στις επιχειρήσεις για την επιδιώξουν την αλλαγή των λογιστικών τους πρακτικών

Γ) Για την επιτυχή έκβαση της διαδικασίας προσδιορισμού του περιβαλλοντικού κόστους απαιτείται στις περισσότερες των περιπτώσεων η συμμετοχή και ο συντονισμός πολλών στελεχών της επιχείρησης πχ στελέχη από το τμήμα του λογιστηρίου, το τμήμα του περιβάλλοντος (Καρβούνης 2003)

4.8.2 Περιβαλλοντική Λογιστική Κόστους του Κύκλου Ζωής του Προϊόντος

Η μέθοδος αυτή αναφέρεται στον προσδιορισμό του συγκριτικού κόστους με το οποίο επιβαρύνεται η επιχείρηση, προκειμένου να αποκαταστήσει τις αρνητικές επιπτώσεις που επέφερε στο φυσικό περιβάλλον σε μία συγκεκριμένη περίοδο, χωρίς να παραλείψει όλους τους παράγοντες από το αρχικό κόστος της επένδυσης ως το λειτουργικό κόστος (Νικολάου 2008)

4.8.3 Λογιστική Ροής Υλικών

Η Λογιστική Ροής Υλικών βοηθάει την επιχείρηση να προσδιορίσει την ποσότητα της ροής των υλικών που εισέρχονται και εξέρχονται από την παραγωγική διαδικασία, καθώς και την ποσότητα των αποθεμάτων. Ο προσδιορισμός αυτός βοηθάει την επιχείρηση να αξιολογήσει τις πρακτικές που εφαρμόζει όσον αφορά τη χρήση των υλικών, της ενέργειας που καταναλώνει, καθώς και να εντοπίσει τις δαπάνες που απαιτεί η εφαρμογή των πρακτικών αυτών (Βασιάδης 2012).

Με άλλα λόγια η επιχείρηση που εφαρμόζει την μέθοδο αυτήν έχει σύμφωνα με τον Βασιάδη 2012 την δυνατότητα :

- α) να επιφέρει βελτιώσεις στις πρακτικές που εφαρμόζει τόσο όσο αφορά τη χρήση των υλικών, όσο και την ενέργεια που καταναλώνει
- β) είτε να μειώσει την ποσότητα των υλικών που χρησιμοποιεί, είτε να καταφέρει να ελαττώσει τις απώλειες των υλικών, κάτι που συνεπάγεται και μείωση των δαπανών διαχείρισης των αποβλήτων
- γ) να μειώσει τις επιπτώσεις που προκύπτουν στο περιβάλλον από την λειτουργία της και να συμβάλλει με τον τρόπο αυτό στην επίτευξη της Αειφόρου Ανάπτυξης
- δ) να ελαττώσει τις δαπάνες οι οποίες σχετίζονται με την προστασία του περιβάλλοντος και να πετύχει ακόμα και αύξηση των κερδών της

4.8.4 Περιβαλλοντική Λογιστική Κύκλου Ζωής Προϊόντος

Πρόκειται για μία μέθοδο η οποία εστιάζει στην καταγραφή του συνόλου των αρνητικών επιπτώσεων που προκαλεί η επιχείρηση στο περιβάλλον σε όλα τα στάδια παραγωγής ενός προϊόντος και συγκεκριμένα από την γέννηση του ως τον θάνατό του (Νικολάου 2008)

4.8.5 Εκθέσεις Οικοαποδοτικότητας

Πρόκειται για εκθέσεις οι οποίες παρέχουν πληροφορίες σχετικά με την ικανότητα μιας επιχείρησης να είναι ανταγωνιστική, να βελτιώνει την οικονομική της επίδοση και ταυτόχρονα να καταβάλλει προσπάθεια να μειώσει τις αρνητικές επιπτώσεις που προκαλεί στο περιβάλλον και να χρησιμοποιήσει ορθολογικά τους φυσικούς πόρους καθόλη τη διάρκεια της παραγωγικής διαδικασίας (Νικολάου 2008)

4.8.6 Περιβαλλοντικές, κοινωνικές και εκθέσεις Αειφορίας

Πρόκειται για εκθέσεις οι οποίες συντάσσονται με τη χρησιμοποίηση της μεθόδου της Λογιστικής της τριπλής προσέγγισης, η εφαρμογή της οποίας στηρίζεται στις κατευθυντήριες γραμμές του GRI και καλύπτει την οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική διάσταση της Αειφόρου Ανάπτυξης (Νικολάου 2008).

4.9 Επίσημες Λογιστικές Μέθοδοι

Πρόκειται για εκείνες τις μεθόδους οι οποίες παρέχουν τις απαραίτητες τεχνικές για την αναμόρφωση του υπάρχοντος συστήματος λογιστικής, ώστε αυτό να περιλαμβάνει και πληροφορίες σχετικά με το κόστος που υφίσταται καθώς και το όφελος το οποίο αποκομίζει η επιχείρηση από την εφαρμογή στρατηγικών διαχείρισης του περιβάλλοντος. Ανάλογα με το περιεχόμενο των πληροφοριών που παρέχουν, οι μέθοδοι αυτές διακρίνονται σε α) Επίσημες μέθοδοι Περιβαλλοντικής Λογιστικής, οι οποίες χρησιμοποιούν τεχνικές για την καταγραφή των περιβαλλοντικών πληροφοριών και την ενσωμάτωσή τους στα Διεθνή Λογιστικά Πρότυπα, καθώς και για την διαμόρφωση νέων περιβαλλοντικών λογαριασμών οι οποίοι θα ενσωματωθούν στα Εθνικά λογιστικά συστήματα β) Επίσημες μέθοδοι Αειφόρου Λογιστικής, οι οποίες παρέχουν προς τα ενδιαφερόμενα μέρη πληροφορίες σχετικές με τις 3 διαστάσεις της Αειφόρου Ανάπτυξης (Νικολάου 2008).

4.10 Δομικά στοιχεία Περιβαλλοντικής Λογιστικής

Περιβαλλοντικό κόστος

Ο περιορισμός των περιβαλλοντικών δαπανών, η βελτίωση των εσόδων και της περιβαλλοντικής απόδοσης της επιχείρησης δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί χωρίς να δοθεί η δέουσα προσοχή στα παρόντα και μελλοντικά περιβαλλοντικά έξοδα. Όμως παρατηρείται, σύμφωνα με τον Καρβούνη (2003), μία αβεβαιότητα σχετικά με τον περιεχόμενο που περιλαμβάνει η έννοια του περιβαλλοντικού κόστους και αυτό γιατί α) Ο καθορισμός του περιβαλλοντικού κόστους εξαρτάται από τον τρόπο με τον οποίον μια επιχείρηση

χρησιμοποιεί τις πληροφορίες που αφορούν πχ την κατανομή του κόστους β) Υπάρχουν αμφιβολίες για το αν ορισμένα στοιχεία κόστους εντάσσονται στην κατηγορία του περιβαλλοντικού κόστους (τα στοιχεία αυτά εμπίπτουν σε ένα είδος γκρίζας ζώνης) ή για το αν ένα τμήμα αυτών είναι περιβαλλοντικό και ένα άλλο τμήμα αυτών όχι (Καρβούνης 2003). Επίσης δυσκολίες παρουσιάζει και ο τρόπος με τον οποίον το κόστος αυτό θα παρακολουθείται όταν έχει πραγματοποιηθεί σε χρήση διαφορετική από την τρέχουσα (Νικολάου 2008)

Όμως γενικότερα μπορεί να ειπωθεί ότι

Ως περιβαλλοντικό ορίζεται το κόστος το οποίο Α) πραγματοποιείται σύμφωνα με την IASC 1989 (πηγή: Νικολάου 2008) προκειμένου η επιχείρηση να περιορίσει την επίπτωση που προκαλεί στο περιβάλλον η λειτουργία της Β) περιλαμβάνει σύμφωνα με την ISAEW 1996, (πηγή: Νικολάου 2008) τα χρηματικά κεφάλαια, τα οποία πρέπει να δαπανήσει η επιχείρηση στο τέλος της λογιστικής περιόδου, προκειμένου να προβεί σε ενέργειες αποκατάστασης των αρνητικών συνεπειών που έχει προκαλέσει στο περιβάλλον. Το αειφόρο κόστος πρέπει σύμφωνα με τον Gray το 1994 (πηγή: Lamberton 2005), να αφαιρείται από το κέρδος της επιχείρησης προκειμένου να μπορέσουν με τον τρόπο αυτό να εκτιμηθούν τα αειφόρα κέρδη ή ζημιές Γ) κατατάσσεται σύμφωνα με την IFAC 2005 (πηγή Παπασπυρόπουλος κ.α 2011) στις παρακάτω κατηγορίες α) κόστος αγοράς των υλικών που 1) ενσωματώνονται στο τελικό προϊόν 2) αποβάλλονται από την παραγωγική διαδικασία β) κόστος διαχείρισης στερεών, αέριων και υγρών αποβλήτων γ) κόστος πρόληψης πιθανής μόλυνσης δ) κόστος έρευνας για ζητήματα που σχετίζονται με το περιβάλλον ε) Λιγότερο από κόστος (πχ κόστος συμμόρφωσης με την νομοθεσία). Την κατάταξη αυτή ακολουθεί η κατανομή τους στα αντίστοιχα περιβαλλοντικά πεδία και με τον τρόπο αυτόν επιτυγχάνεται ο εντοπισμός από την μεριά της επιχείρησης του περιβαλλοντικού πεδίου, καθώς και της κατηγορίας του περιβαλλοντικού κόστους, στα οποία απαιτείται να παρέμβει η διοίκηση της επιχείρησης, ώστε να περιορίσει την επίπτωση που αυτή προκαλεί στο περιβάλλον (Παπασπυρόπουλος κ. α. 2011).

Η Ευρωπαϊκή Ένωση (πηγή: Νικολάου 2008) θεωρεί ότι οι έννοιες του περιβαλλοντικού εξόδου και του περιβαλλοντικού κόστους είναι ταυτόσημες, ενώ οι Παπασπυρόπουλος κ.α. (2011), θεωρούν ότι τα περιβαλλοντικά στοιχεία του κόστους αποτελούνται από α) τα προληπτικά (μέθοδοι καθαρότερης παραγωγής) καθώς και τα έξοδα αποκατάστασης β) τα έξοδα τα οποία προκαλούν αρνητική περιβαλλοντική επίπτωση και προκύπτουν από εκείνο το τμήμα των α και βοηθητικών υλών, το οποίο δεν ενσωματώνεται στο τελικό προϊόν, αλλά αποβάλλεται από την παραγωγική διαδικασία με την μορφή στερεών, υγρών ή αέριων αποβλήτων.

Κοινωνικό κόστος :

Πρόκειται για το επιπλέον χρηματικό ποσό με το οποίο επιβαρύνεται η επιχείρηση προκειμένου να υλοποιήσει στρατηγικές Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης (Νικολάου 2008).

Περιβαλλοντικό έξοδο:

Η FEE (πηγή: Νικολάου 2008) υποστηρίζει ότι οι περιβαλλοντικές δαπάνες οι οποίες αποτελούν κόστος θα πρέπει να παρακολουθούνται στο ενεργητικό της επιχείρησης, ενώ αυτές που αποτελούν έξοδα στα αποτελέσματα χρήσης. Δηλαδή το περιβαλλοντικό έξοδο ορίζεται ως το τμήμα του περιβαλλοντικού κόστους το οποίο επιβαρύνει τα έξοδα της χρήσης

Περιβαλλοντικά έσοδα

Στην έννοια των περιβαλλοντικών εσόδων περιλαμβάνονται όλα τα έσοδα τα οποία προέρχονται από την περιβαλλοντική διαχείριση και τα οποία προκύπτουν τόσο από την πώληση των προϊόντων, των υποπροϊόντων και των ανακυκλώσιμων προϊόντων, όσο και αυτά που προκύπτουν από τις επιδοτήσεις που λαμβάνουν οι επιχειρήσεις από το κράτος για την υιοθέτηση τεχνικών περιβαλλοντικής διαχείρισης (Νικολάου 2008)

Πέμπτο Κεφάλαιο

Προγενέστερες μελέτες έρευνες- Μεθοδολογία εμπειρικής έρευνας

5.1 Επισκόπηση ερευνών-μελετών για την ΕΚΕ:

Ο Γάντζιος (2013) αναφέρει ότι με το πέρασμα των χρόνων γίνεται αντιληπτή η σπουδαιότητα της εφαρμογής δράσεων ΕΚΕ όχι μόνο από τις μεγάλες, αλλά και από τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, αφού οι επιχειρηματίες συνειδητοποιούν ότι η εφαρμογή των πρακτικών αυτών μπορεί να ωφελήσει την ανταγωνιστικότητα της επιχείρησής τους, καθώς και την ευημερία της τοπικής κοινωνίας.

Παρόλα αυτά η έρευνα που διεξήχθη από την ομάδα Nottingham Trend University το 2007 (πηγή: Βαξεβανίδου 2011) αποκάλυψε ότι ο Έλληνας επιχειρηματίας, ιδιοκτήτης μικρομεσαίας επιχείρησης, αντιλαμβάνεται την ΕΚΕ ως συνέχεια της προσωπικής του ηθικής και όχι ως την πρακτική που θα συμβάλλει στην ανάπτυξη της επιχείρησής του.

Η σημερινή βαθιά κρίση που βιώνει η χώρα, καθιστά αναγκαία την προώθηση της κοινωνικά υπεύθυνης επιχείρησης (Γάντζιος 2013). Ανάλογα συμπεράσματα προέκυψαν και από την έρευνα που πραγματοποιήθηκε από το Ερευνητικό Εργαστήριο Μάρκετινγκ του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών, σε συνεργασία με το Κέντρο Αειφορίας, η οποία αποκάλυψε ότι ακόμα και κατά την διάρκεια της κρίσης, ποσοστό 92,8% των Ελλήνων καταναλωτών αντιμετωπίζει θετικά τις πρωτοβουλίες που λαμβάνουν οι επιχειρήσεις που είναι ευαισθητοποιημένες ως προς το περιβάλλον (Αυλώνας 2011).

Οι Kotler και Lee (2009) υποστηρίζουν ότι η παροχή οικονομικών κινήτρων από τους κρατικούς φορείς προς τις επιχειρήσεις, αποτελεί κίνητρο για τις δεύτερες προκειμένου να προβούν στην ανάπτυξη νέων επιχειρηματικών πρακτικών για την προστασία του περιβάλλοντος. Η παραπάνω άποψη φαίνεται να είναι πιο επίκαιρη από ποτέ σήμερα στην περίοδο της κρίσης, αφού σύμφωνα με τον Γάντζιο (2013) οι Έλληνες επιχειρηματίες οι οποίοι αναλαμβάνουν την υλοποίηση νέων επιχειρηματικών πρακτικών, θα πρέπει πρώτα να στηρίζονται (ιδιαίτερα στα πρώτα τους βήματα), από τους κρατικούς και διακρατικούς φορείς και μετά να βγαίνουν στην αγορά για να δοκιμαστούν.

Τις απόψεις των Kotler και Lee (2009) και του Γάντζιου (2013) φαίνεται να συμμερίζονται και οι συμμετέχοντες στην έρευνα της ομάδας Nottingham Trend University (πηγή: Βαξεβανίδου 2011), οι οποίοι υποστηρίζουν ότι ο βαθμός διείσδυσης της ΕΚΕ στην καθημερινότητα των επιχειρήσεων, εξαρτάται και από τον βαθμό στον οποίο το κράτος ενισχύει την εφαρμογή της.

Η ανάγκη για ανάληψη πρωτοβουλιών από την μεριά των Ελληνικών, αλλά και των Ευρωπαϊκών κρατικών φορέων θεωρείται ακόμα πιο επιβεβλημένη, αν λάβουμε υπόψη μας α) τα αποτελέσματα της έρευνας, η οποία διεξήχθη από το ASBI το 2008 (πηγή: Βαξεβανίδου

2011) και αποκάλυψε ότι οι πολίτες θεωρούν ότι το κράτος χάνει έδαφος ως φορέας ικανοποίησης των περιβαλλοντικών και κοινωνικών τους προσδοκιών β) της κριτικής που ασκείται στις επιχειρήσεις (Smith 2003) καθώς και γ) της αντίληψης που διαμορφώνεται μεταξύ των Ευρωπαίων πολιτών ότι οι επιχειρήσεις χάνουν σιγά σιγά τον κοινωνικό τους χαρακτήρα.

Είναι χαρακτηριστικό ότι σύμφωνα με έρευνα του ευρωβαρόμετρου, τα αποτελέσματα της οποίας γνωστοποιήθηκαν στο ευρύ κοινό τον Απρίλιο του 2013, το 39% των Ευρωπαίων (σε δείγμα 32000 πολιτών), θεωρεί ότι οι επιχειρήσεις ενδιαφέρονται λιγότερο για τον αντίκτυπο που προκαλούν στην κοινωνία και στο περιβάλλον από ότι δέκα χρόνια πριν. Την αύξηση του ποσοστού των Ευρωπαίων πολιτών που έχουν χάσει την εμπιστοσύνη τους στις Ευρωπαϊκές επιχειρήσεις, αποδεικνύει και το 40% των πολιτών που θεωρούν ότι η λειτουργία των επιχειρήσεων προκαλεί αρνητική επίδραση στην κοινωνία, ενώ το 57% των Ευρωπαίων θεωρεί ότι η θετικότερη επίδραση που επιφέρουν οι επιχειρήσεις στην κοινωνία, είναι η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, και το 32% ότι είναι η συμβολή τους στην οικονομική ανάπτυξη (Ευρωβαρόμετρο 2013).

Εκτός από τον Mckibben (2006), η άποψη του οποίου αναφέρθηκε παραπάνω και άλλοι μελετητές εστιάζουν στους λόγους που παρακινούν τις επιχειρήσεις να εφαρμόζουν πρακτικές ΕΚΕ. Συγκεκριμένα επισημαίνουν ότι οι επιχειρήσεις υλοποιούν τις πρακτικές αυτές, προκειμένου να ανταποκριθούν στις κοινωνικές τους υποχρεώσεις και παράλληλα να αυξήσουν την κερδοφορία τους και να πετύχουν την βιωσιμότητά τους (Smith 2003), ενώ οι Luo και Bhattacharya (2006) τονίζουν ότι οι επιχειρήσεις εφαρμόζουν την ΕΚΕ, προκειμένου να επενδύσουν στη διαφάνεια και στις καλές πράξεις από την μία πλευρά, και να επικοινωνήσουν με το εξωτερικό περιβάλλον από την άλλη.

Η διεθνής βιβλιογραφία παραθέτει μελέτες και έρευνες που επισημαίνουν τα οφέλη τα οποία αποκομίζουν οι επιχειρήσεις από την εφαρμογή πρακτικών Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης. Σύμφωνα με τους Kotler και Lee (2009) τα οφέλη που μπορεί να αποκομίσει μία επιχείρηση από την εφαρμογή πρακτικών ΕΚΕ διακρίνονται σε:

Α) Οικονομικά οφέλη (μείωση του λειτουργικού κόστους της επιχείρησης, αύξηση της παραγωγικότητας των εργαζομένων, προσέλκυση νέων και διατήρηση των υφιστάμενων εργαζομένων της), Β) Οφέλη για το μάρκετινγκ (ενίσχυση της κοινωνικής υπεραξίας της επιχείρησης, επιλογή μιας επώνυμης επιχείρησης στη θέση μιας άλλης, ευνοϊκότερη μεταχείριση από τους φορείς του κράτους).

Εξάλλου σύμφωνα με τους Porter and Kramer (2002) οι επιχειρήσεις που εφαρμόζουν πρακτικές ΕΚΕ, αποκτούν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα και με τον τρόπο αυτόν αποκτούν μεγαλύτερη ανθεκτικότητα σε περιόδους κρίσης ενώ παράλληλα γίνονται πόλος έλξης για τους επενδυτές και τους εργαζόμενους, ενώ οι Sklair and Miller (2010), αναφέρονται στην

λιγότερο εμφανή λειτουργία που παρουσιάζει η εφαρμογή δράσεων ΕΚΕ, δηλαδή στην συμβολή της στην διαμόρφωση της εικόνας της επιχείρησης ως ενός ελκυστικού εργοδότη.

Οι απόψεις των Porter and Kramer (2002) και των Sklair and Miller (2010), συνοψίζονται στα ευρήματα 2 ερευνών οι οποίες πραγματοποιήθηκαν από την Cone το 2001 και το 2007. Η έρευνα της Cone η οποία πραγματοποιήθηκε το 2001 (πηγή: Business of Social Responsibility, προσπέλαση 3/2/2014), φανέρωσε ότι το 38% των απασχολούμενων σε επιχειρήσεις που εφαρμόζουν κοινωνικά προγράμματα, αισθάνονται υπερηφάνεια για τις αρχές που προωθεί η επιχείρησή τους, ενώ η αντίστοιχη έρευνα του 2007 κατέδειξε ότι το 87% των Αμερικανών καταναλωτών θα επέλεγαν τα προϊόντα μίας επιχείρησης που οι δράσεις της είχαν συνδεθεί με έναν κοινωνικό σκοπό, αν είχαν ίδια ποιότητα και τιμή με τα υπόλοιπα (το ποσοστό αυτό ήταν 66% το 1993), το 77% θα επιθυμούσαν να εργάζονται (48% το 2001) και το 66% θα τοποθετούσαν τα κεφάλαιά τους στην επιχείρηση αυτή (40% το 2001). Παρόμοια αποτελέσματα προκύπτουν και από την δημοσκόπηση των Hill & Knowlton/Harris το 2001,(πηγή: Business For Social Responsibility, προσπέλαση 3/2/2014) η οποία έδειξε μία τάση αύξησης των πωλήσεων των κοινωνικά υπεύθυνων επιχειρήσεων, αφού το 79% των Αμερικανών πολιτών, λαμβάνουν υπόψη τους την παράμετρο της υπευθυνότητας, όταν αποφασίζουν να αγοράσουν το προϊόν μιας συγκεκριμένης επιχείρησης. Παράλληλα όμως με τις παραπάνω έρευνες παρατίθενται στη διεθνή βιβλιογραφία και μελέτες οι οποίες παρουσιάζουν αντιφατικά αποτελέσματα όσον αφορά την επίδραση που ασκούν οι πρακτικές ΕΚΕ, στην πρόθεση αγοράς των προϊόντων της επιχείρησης, από τον καταναλωτή.

Συγκεκριμένα οι Matute-Valejo et al (πηγή: Moon Seop Kim et al 2012) αναφέρουν το 2011, ότι οι καταναλωτές έχουν την τάση να επιβραβεύουν (τιμωρούν) τις κοινωνικά υπεύθυνες (ανεύθυνες) επιχειρήσεις. Την άποψη αυτή συμμερίζονται και οι Murry και Vongel το 1997 και ο Moon το 2007 (πηγή: Moon Seop Kim et al 2012) οι οποίοι προχωρούν και ένα βήμα παραπέρα, ισχυριζόμενοι ότι οι καταναλωτές είναι διατεθειμένοι να πληρώσουν υψηλότερη τιμή προκειμένου να αποκτήσουν αγαθά και υπηρεσίες των επιχειρήσεων που θεωρούνται κοινωνικά υπεύθυνες και οι οποίες εφαρμόζουν πρακτικές πιο ηθικές, ακόμα και από τις προσδοκίες τους.

Στην αντίπερα όχθη, υπάρχουν, έρευνες μεταξύ των οποίων και αυτές των Sen and Bhattacharya το 2001 (πηγή: Moon Seop Kim et al 2012) οι οποίες φανερώνουν αρνητική σχέση ανάμεσα στην πρόθεση αγοράς και στην εφαρμογή πρακτικών ΕΚΕ, στην περίπτωση κατά την οποία οι καταναλωτές είναι πεπεισμένοι ότι η εφαρμογή των πρακτικών αυτών απαιτεί θυσία της ικανότητας της επιχείρησης. Επιπρόσθετα οι DiMaggio and Powell το 1983 (πηγή: Moon Seop Kim et al 2012) τονίζουν ότι μειώνεται το επίπεδο της ικανοποίησης που απολαμβάνουν οι καταναλωτές, στην περίπτωση κατά την οποία μία επιχείρηση η οποία

στερείται ικανοτήτων, εφαρμόζει δράσεις ΕΚΕ. Οι Collins et al το 2007(πηγή: Moon Seop Kim et al 2012) ισχυρίζονται ότι οι καταναλωτές είναι διατεθειμένοι να επιβραβεύσουν τις επιχειρήσεις που εφαρμόζουν πρακτικές ΕΚΕ, όταν αυτές οι πρακτικές ταυτίζονται με τις προσωπικές τους αξίες Όσο αφορά τη σχέση ανάμεσα στην εφαρμογή πρακτικών ΕΚΕ και στην οικονομική επίδοση των εταιριών, έρευνα του DePaul University Study το 2002 (πηγή:Business for Social Responsibility, προσπέλαση 3/2/2014) έδειξε ότι οι εταιρίες που το 2001 κατέλαβαν σύμφωνα με το περιοδικό Business Ethics τις 100 πρώτες θέσεις στη λίστα των καλύτερων εταιρικών πολιτών, εμφάνισαν υψηλότερες οικονομικές επιδόσεις σε σύγκριση με τις υπόλοιπες εταιρίες του δείκτη S&P 500.

Σχετικά με τη δημοσίευση των Κοινωνικών Απολογισμών, έρευνα που πραγματοποίησε η KPMG το 2013 (σε 41 χώρες και 4100 επιχειρήσεις) αποκάλυψε περαιτέρω αύξηση των επιχειρήσεων, συνολικά τα ¾ των 4100 επιχειρήσεων που εξετάστηκαν, συντάσσουν Κοινωνικούς Απολογισμούς (το 77% αυτών χρησιμοποιούν το πρότυπο GRI), με την μεγαλύτερη αύξηση να σημειώνεται στην Ινδία (53%), ενώ στον τομέα της παγκόσμιας αυτοκινητοβιομηχανίας, το ποσοστό των επιχειρήσεων που συντάσσουν Κοινωνικούς Απολογισμούς ανέρχεται στο77%.

Στο Ελλαδικό χώρο η έρευνα του Συμβουλίου του ΣΕΒ (Σύλλογος Ελλήνων Βιομηχάνων) για την Βιώσιμη Ανάπτυξη η οποία διεξήχθη το 2008, αποκάλυψε ότι μόνο το 25% των 20 μεγαλύτερων εισηγμένων στο Χρηματιστήριο Αθηνών Ελληνικών επιχειρήσεων, εκδίδει απολογισμούς με βάση το Δείκτη GRI (Global Reporting Initiative), γεγονός που κατατάσσει την Ελλάδα χαμηλότερα και από τα Ασιατικά Χρηματιστήρια (ποσοστό 11,7% έναντι 16,7%) Η απαίτηση των πολιτών για δημοσιοποίηση των πρακτικών ΕΚΕ που εφαρμόζουν οι επιχειρήσεις φαίνεται και από τα αποτελέσματα έρευνας που πραγματοποιήθηκε το 2012 από την Cone και δείχνει ότι το 86% των Αμερικανών είναι πιο πιθανό να εμπιστευτούν μία επιχείρηση που προβαίνει σε τέτοιου είδους αναφορές, το 82% να αγοράσει τα προϊόντα της, ενώ το 40% δηλώνει ότι δεν θα αγοράσει τα προϊόντα μιας επιχείρησης, που δεν δημοσιεύει τα αποτελέσματα των δράσεων ΕΚΕ

5.2 Επισκόπηση ερευνών-μελετών Περιβαλλοντικής Λογιστικής

Οι Wilmhurst και Frost, αναφερόμενοι σε μία έρευνα που πραγματοποιήθηκε στην Αυστραλία το 2001 σε δείγμα 500 κορυφαίων επιχειρήσεων της χώρας, επισημαίνουν το γεγονός ότι μολονότι οι περισσότεροι ερωτώμενοι αντιλαμβάνονται την σημαντικότητα των περιβαλλοντικών θεμάτων και δεν τα αποκλείουν από τη διαδικασία λήψης αποφάσεων, εντούτοις πολλοί λίγοι είναι εκείνοι που τα έχουν ενσωματώσει στις επίσημες καταστάσεις τους.

Ο Rockness (1985) αναφέρει ότι στην δεκαετία του 80 παρατηρείται αυξημένη ζήτηση για την δημοσιοποίηση περιβαλλοντικών πληροφοριών, οι Shane και Spicer το 1983 (πηγή: McMillan (1996), επισημαίνουν την ύπαρξη θετικής σχέσης ανάμεσα στο ενδιαφέρον των επενδυτών και στη δημοσίευση των περιβαλλοντικών (και κοινωνικών) πληροφοριών.

Εξάλλου όσο αφορά τα συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης, έρευνα της KPMG (2008) αποκάλυψε ότι το 51% των επιχειρήσεων G250 εφαρμόζουν το πρότυπο ISO14001 (το αντίστοιχο ποσοστό των N100 είναι 41%), το EMAS εφαρμόζεται από το 8% των πρώτων και το 6% των δεύτερων, ενώ το AA1000 από το 10% των πρώτων και 5% των δεύτερων αντίστοιχα.

Οι Παπανδρέου και Σαρτζετάκης (2002) αναφέρουν ότι οι παραδοσιακοί ρυθμοί παραγωγής που ακολουθεί η βιομηχανία αναγκάζει πολλούς μελετητές να επισημαίνουν ότι αν δεν υπάρξει συνεχής αύξηση της υποκατάστασης στη χρήση εισροών ή αν δεν υπάρξει συνεχής τεχνολογική πρόοδος σε ζητήματα περιβαλλοντικής προστασίας, τότε η μεγέθυνση και η βιωσιμότητα θα εξακολουθούν να θεωρούνται 2 ασύμβατες έννοιες, ενώ ο W.D. Ruckelshaus το 1989 (πηγή: Καρβούνης 2003) επισημαίνει, ότι η οικονομική ανάπτυξη και η περιβαλλοντική προστασία είναι μάλλον συμπληρωματικές έννοιες.

5.3 Σκοπός της έρευνας-Δείγμα έρευνας

Η παρούσα έρευνα στοχεύει στην συλλογή εμπειρικών δεδομένων που να σκιαγραφούν τις γνώσεις που κατέχουν, τις απόψεις που διατηρούν και τις πρακτικές που εφαρμόζουν οι Ελληνικές επιχειρήσεις στα ζητήματα της ΕΚΕ και της ΠΛ, καθώς και το συμπέρασμα στο οποίο έχουν καταλήξει για την συμβολή των 2 παραπάνω εργαλείων στην επίτευξη της Αειφόρου Ανάπτυξης.

Το δείγμα της έρευνας προέρχεται από επιχειρήσεις οι οποίες συντάσσουν συστηματικά ή συντάξαν μεμονωμένους Κοινωνικούς Απολογισμούς ή Εκθέσεις Αειφορίας σύμφωνα με τα διεθνώς αναγνωρισμένα πρότυπα (κυρίως με το GRI).

5.4 Στοιχεία-Βήματα της έρευνας.

Οι περισσότερες από τις επιχειρήσεις που συμμετείχαν στην έρευνα υπάγονται στο τομέα της παροχής υπηρεσιών, ενώ πληροφορίες αντλήθηκαν και από επιχειρήσεις που ανήκουν στο χώρο της βιομηχανίας και του λιανεμπορίου.

Τα κεντρικά γραφεία των περισσότερων επιχειρήσεων βρίσκονται στην Αθήνα και η πλειοψηφία των ερωτώμενων κατέχει κάποια θέση (από υπαλληλική μέχρι διευθυντική) στο τμήμα Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης της επιχείρησης στην οποία ανήκει.

Πρόκειται για μία πρωτογενή έρευνα τα δεδομένα της οποίας, συλλέχθηκαν μέσω της αποστολής ενός ερωτηματολογίου. Ερωτηματολόγια στάλθηκαν σε 33 επιχειρήσεις.

Η αποστολή των ερωτηματολογίων ολοκληρώθηκε σε 2 χρονικές περιόδους. Η πρώτη πραγματοποιήθηκε τον Φεβρουάριο και η δεύτερη τον Απρίλιο του 2014.

Συγκεκριμένα ακολουθήθηκαν τα εξής βήματα :

1) Εντοπίστηκαν στο διαδίκτυο οι επιχειρήσεις, οι οποίες τα τελευταία χρόνια (από το 2010 και μετά) είχαν προχωρήσει στη σύνταξη Κοινωνικών Απολογισμών ή Εκθέσεων Αειφορίας, σύμφωνα με το πρότυπο GRI.

2) Τα περισσότερα ερωτηματολόγια στάλθηκαν στο προσωπικό mail (όπου αυτό υπήρχε) ή στο mail του τμήματος Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης, υπόψη του υπευθύνου σύνταξης του Κοινωνικού Απολογισμού. Η αποστολή 4 ερωτηματολογίων έγινε με το ταχυδρομείο για 2 λόγους. Ο πρώτος είναι η απουσία mail και ο δεύτερος ήταν η ύπαρξη μη έγκυρου mail. Τα ερωτηματολόγια συνοδεύονταν από μία επιστολή η οποία ανέφερε τα προσωπικά μου στοιχεία, την ιδιότητα μου, το δείγμα της έρευνας καθώς και τους λόγους που με ώθησαν στην πραγματοποίηση της έρευνας αυτής.

3) Στα τέλη Απριλίου πραγματοποιήθηκε τηλεφωνική επικοινωνία με τους υπεύθυνους που δεν είχαν αποστείλει το συμπληρωμένο ερωτηματολόγιο.

Τελικά συλλέχθηκαν 17 συμπληρωμένα ερωτηματολόγια.

5.5 Ερωτηματολόγιο

Το ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει 24 συνολικά ερωτήσεις, δηλαδή 13 ερωτήσεις κλειστού τύπου με επιλογές ναι ή όχι, 1 ερώτηση με κλίμακα και 10 ερωτήσεις πολλαπλών επιλογών. Από αυτές οι 4 πρώτες είναι γενικές και προσπαθούν να διερευνήσουν τις στάσεις των Ελληνικών επιχειρήσεων ως προς την εφαρμογή της ΕΚΕ.

Οι υπόλοιπες 7 αναφέρονται στην ΕΚΕ και επιδιώκουν να εντοπίσουν τους λόγους, τα εμπόδια, τα οφέλη, την σχέση κόστους-οφέλους, τους τομείς επικέντρωσης της δράσης της επιχείρησης, αλλά και τις δράσεις ΕΚΕ που υλοποιεί, όσον αφορά την τοπική κοινωνία και το Ανθρώπινο Δυναμικό.

Οι επόμενες 6 αναφέρονται στην Περιβαλλοντική Λογιστική και διερευνούν τις γνώσεις των ερωτώμενων γύρω από το ζήτημα αυτό. Επίσης αναζητείται η εφαρμογή συστήματος περιβαλλοντικής διαχείρισης, η ενσωμάτωση περιβαλλοντικών λογαριασμών στις οικονομικές της καταστάσεις, ο τρόπος με τον οποίον η επιχείρηση επιβαρύνει το περιβάλλον και τα μέτρα που προτίθεται να λάβει.

Οι 4 ερωτήσεις που ακολουθούν αναφέρονται στους Κοινωνικούς Απολογισμούς. Από αυτές οι 2 πρώτες ερωτήσεις είναι ουσιαστικά ερωτήσεις επαλήθευσης του δείγματος, ενώ οι 2 επόμενες διερευνούν α) τους λόγους για τους οποίους επιλέχθηκε το πρότυπο GRI, για την σύνταξη των Κοινωνικών Απολογισμών και β) την γνώση που διαθέτουν οι ερωτώμενοι σχετικά με την οδηγία-πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Οι τελευταίες 3 ερωτήσεις αναζητούν τις απόψεις των ερωτώμενων σχετικά με τη σχέση που υφίσταται ανάμεσα στην οικονομική και στην Αειφόρο Ανάπτυξη, καθώς και για την συμβολή της ΕΚΕ και της Περιβαλλοντικής Λογιστικής στην Αειφόρο Ανάπτυξη.

5.6 Αποκλίσεις από προγενέστερες έρευνες.

Τα αποτελέσματα ερευνών που έχουν πραγματοποιηθεί σε προγενέστερες περιόδους, δεν μπορούν να συγκριθούν άμεσα με τα ευρήματα της συγκεκριμένης έρευνας, κυρίως λόγω του στοχευόμενου δείγματος (επιχειρήσεις που εκδίδουν Κοινωνικούς Απολογισμούς) που επιλέχθηκε στην παρούσα έρευνα. Επίσης ένα άλλο σημείο διαφοροποίησης της συγκεκριμένης, από προγενέστερες έρευνες είναι ο διαφορετικός τρόπος διατύπωσης των ερωτήσεων.

Παρόλα αυτά θα αναφερθούν τα αποτελέσματα 3 ερευνών οι οποίες είχαν διεξαχθεί σε προγενέστερες περιόδους και θα πραγματοποιηθούν όπου αυτό είναι εφικτό, συγκρίσεις με τα ευρήματα των ερευνών αυτών.³

---

³ Η πρώτη έρευνα διεξήχθη από το Ελληνικό Δίκτυο για την ΕΚΕ το καλοκαίρι του 2006, σε δείγμα 300 επιχειρήσεων.

Η δεύτερη έρευνα πραγματοποιήθηκε στην Κύπρο, τους μήνες Μάρτιο και Απρίλιο του 2012, σε δείγμα 100 επιχειρήσεων από τον ιδιωτικό και 30 από τον δημόσιο τομέα, και αφορούσε τον με τον τρόπο κατάρτισης του Κυπριακού σχεδίου δράσης για την ΕΚΕ.

Η τρίτη έρευνα πραγματοποιήθηκε από την Κρανιώτη στα πλαίσια της μεταπτυχιακής της διατριβής με Θέμα Πράσινη Λογιστική και εξοικονόμηση ενέργειας από τις Ελληνικές επιχειρήσεις.

Έκτο Κεφάλαιο

Αποτελέσματα εμπειρικής έρευνας-Συμπεράσματα

6.1 Παρουσίαση Αποτελεσμάτων έρευνας

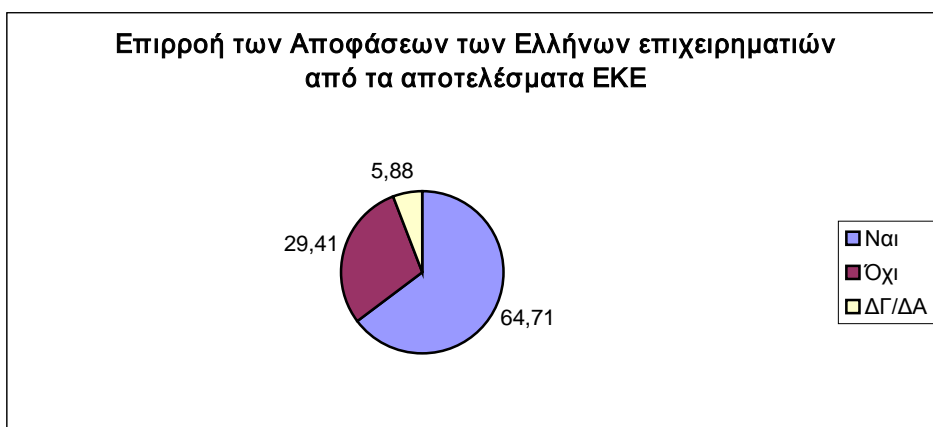
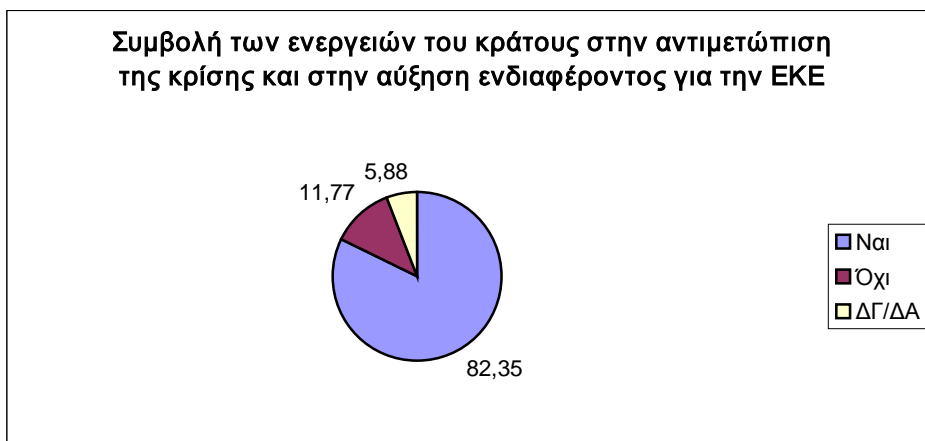
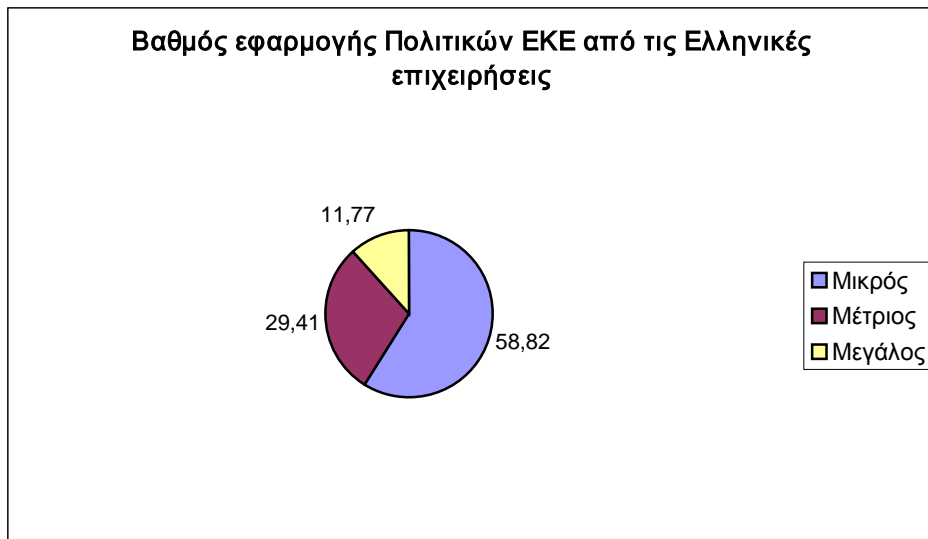
6.1.1 Γενικές Ερωτήσεις

Σύμφωνα με την άποψη της πλειοψηφίας των ερωτηθέντων (10 στους 17) οι Ελληνικές επιχειρήσεις εφαρμόζουν σε μικρό βαθμό πολιτικές Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την αντίληψη ότι η κρίση έχει επιδράσει (αρνητικά) στον βαθμό άσκησης πολιτικών ΕΚΕ (οι ερωτηθέντες συμφωνούν ομόφωνα με την άποψη αυτή), κάνει επιτακτική την ανάγκη ανάληψης πρωτοβουλιών από την μεριά των φορέων του κράτους (14 στους 17 επιθυμούν την δράση του κράτους προς την κατεύθυνση αυτή) προκειμένου να ανατραπεί η υπάρχουσα κατάσταση και να διαμορφωθούν οι κατάλληλες συνθήκες για την αύξηση του ενδιαφέροντος των επιχειρήσεων ως προς την υιοθέτηση πρακτικών ΕΚΕ. Εξάλλου από τις απαντήσεις που δόθηκαν προέκυψε ότι η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (64,71%) ενδιαφέρεται για τα αποτελέσματα που επιφέρουν οι πρακτικές ΕΚΕ, και αυτό γιατί τα αποτελέσματα αυτά ασκούν επίδραση στις αποφάσεις που λαμβάνονται.

Ανάλογα ευρήματα όσον αφορά τον βαθμό άσκησης δράσεων ΕΚΕ από τις Ελληνικές επιχειρήσεις προέκυψαν και από την έρευνα που διεξήγαγε το Ελληνικό Δίκτυο για την ΕΚΕ (2006), αφού το 35% των ερωτηθέντων είχε υποστηρίξει ότι οι πρακτικές ΕΚΕ εφαρμόζονται σε μέτριο, ενώ το 53% σε λίγο ή ελάχιστο βαθμό.

Όσον αφορά την Κύπρο το 85% των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στην χώρα, θεωρεί σημαντικά τα ζητήματα που πραγματεύεται η ΕΚΕ. Παρόλα αυτά μόνο το 37% των ερωτηθέντων πιστεύει ότι οι Κυπριακές επιχειρήσεις εφαρμόζουν συστηματικά δράσεις ΕΚΕ. Είναι χαρακτηριστικό ότι μόνο 4,7 στις 10 Κυπριακές επιχειρήσεις, δηλώνει ότι έχει υιοθετήσει δράσεις ΕΚΕ και ακόμα μικρότερο ποσοστό 2,1 στις 10 ότι λαμβάνει υπόψη του την ΕΚΕ κατά την διαδικασία λήψης της πλειοψηφίας των αποφάσεων του.

Εξάλλου παρά το γεγονός ότι διαπιστώνεται μία απογοήτευση ως προς την ικανότητα του Κυπριακού κράτους να συνεισφέρει στην προσπάθεια ανάπτυξης και διάδοσης των πρακτικών ΕΚΕ (μόνο το 25% θεωρεί ότι το κράτος επιτελεί σωστά το ρόλο του), οι Κυπριακές επιχειρήσεις επιζητούν μία σειρά από κίνητρα τα οποία πρέπει να δοθούν από το κράτος, προκειμένου να προβούν σε περαιτέρω ενασχόληση τους με την ΕΚΕ. Συγκεκριμένα το 74% των Κυπριακών επιχειρήσεων που εφαρμόζουν ήδη πρακτικές ΕΚΕ, αναμένει από το κράτος την παροχή οικονομικών κινήτρων, το 44% την διοργάνωση εκπαιδευτικών σεμιναρίων, το 31% την θεσμοθέτηση επιβραβεύσεων, ενώ την υλοποίηση συνεδρίων και την πραγματοποίηση ερευνών που να αναζητούν τις προσδοκίες των καταναλωτών γύρω από το ζήτημα της ΕΚΕ, προσδοκά το 21% και το 19% αντίστοιχα.

6.1.2 ΕΚΕ και επιχείρηση

Το περιβάλλον και η κοινωνία (17 στις 62 απαντήσεις η καθεμία επιλογή), το ανθρώπινο δυναμικό (16 απαντήσεις) και η αγορά (12 απαντήσεις) είναι σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας οι τομείς στους οποίους επικεντρώνεται η δράση των επιχειρήσεων. Η προσπάθεια που καταβάλλουν τα τελευταία χρόνια οι Ελληνικές επιχειρήσεις για την μείωση των επιπτώσεων από την λειτουργία τους (14 στις 53 απαντήσεις) και για την βελτίωση της φήμης

τους (13 απαντήσεις), αναφέρονται και ως οι δυο δημοφιλέστεροι λόγοι που ωθούν τις επιχειρήσεις, στην λήψη απόφασης υλοποίησης προγραμμάτων ΕΚΕ.

Στην προσπάθεια τους αυτή, οι υπεύθυνοι για την εφαρμογή ΕΚΕ συναντούν αρκετά εμπόδια, το κυριότερο εκ των οποίων είναι η έλλειψη χρόνου των στελεχών και των εργαζομένων (7 στις 31 συνολικές απαντήσεις). Αποτρεπτικοί επίσης παράγοντες στην προσπάθεια εφαρμογής της ΕΚΕ, θεωρούνται η ελλιπής ενημέρωση σχετικά με τα οφέλη της (6 απαντήσεις), η έλλειψη ενδιαφέροντος αλλά και το υψηλό κόστος εφαρμογής των προγραμμάτων αυτών (5 απαντήσεις η καθεμία επιλογή) και η έλλειψη τεχνολογίας και εκπαιδευμένου ανθρώπινου δυναμικού (4 απαντήσεις).

Όμως στην περίπτωση που ξεπεραστούν τα εμπόδια και η επιχείρηση προχωρήσει στην υλοποίηση πρακτικών ΕΚΕ, τότε μεταξύ των οφελών που θα αποκομίσει, κατανέμονται η βελτίωση της εικόνας της επιχείρησης (16 στις 60 συνολικές απαντήσεις), η θετική ανταπόκριση των ενδιαφερόμενων μερών (15 απαντήσεις), η αύξηση της ικανοποίησης-αποδοτικότητας εργαζομένων (12 απαντήσεις) και η απόκτηση ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος (10 απαντήσεις). Τέλος όσο αφορά την ίδια την επιχείρηση η πλειοψηφία των ερωτώμενων (12 στους 17) αξιολογεί θετικά τα αποτελέσματα των δράσεων ΕΚΕ που έχει αναλάβει, αφού θεωρεί ότι το όφελος που αποκόμισε η επιχείρηση από τις δράσεις αυτές, υπερβαίνει το κόστος που απαιτεί η εφαρμογή τους.

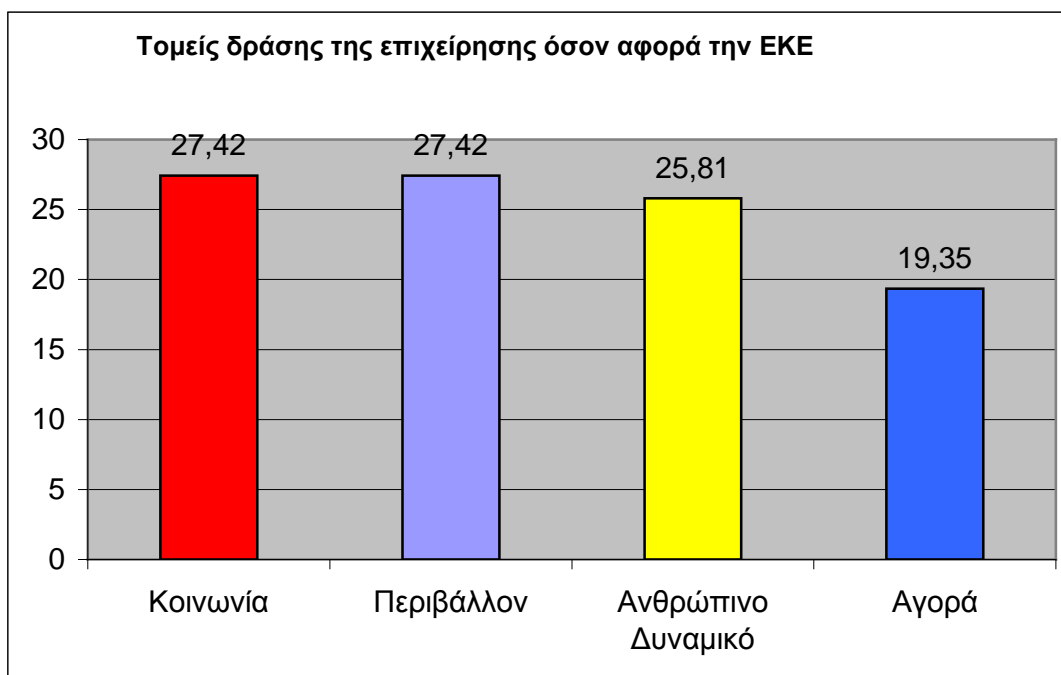
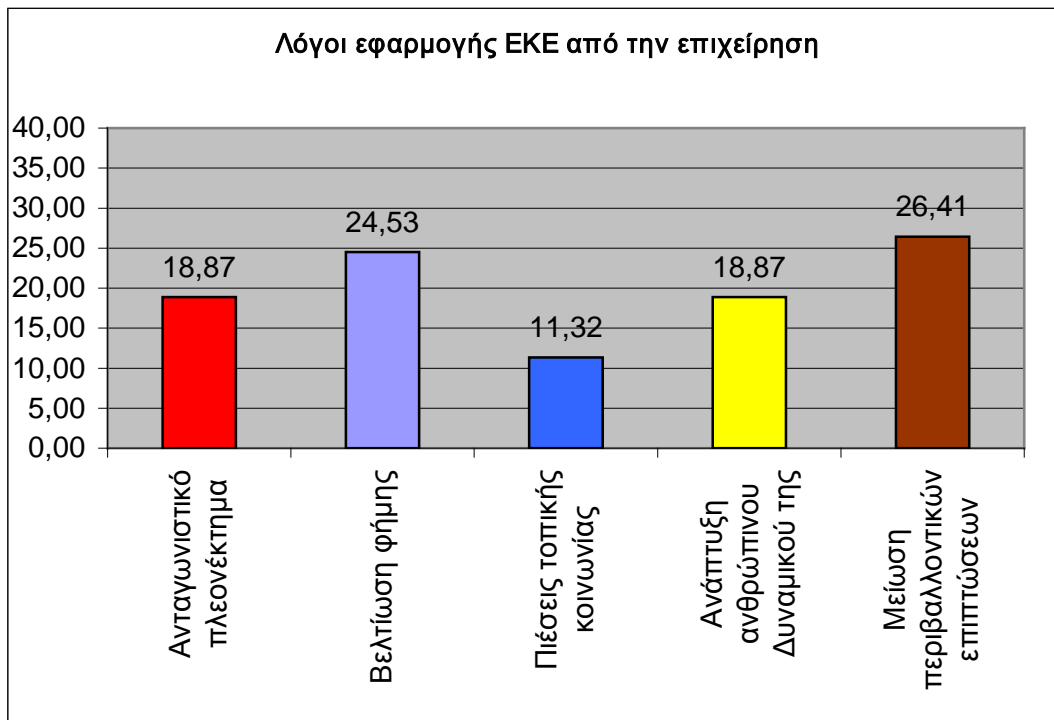
Διαφοροποιημένα εμφανίζονται τα αποτελέσματα της έρευνας που διεξήγαγε το Ελληνικό Δίκτυο (2006) και τα οποία φανερώνουν ότι το 34% θεωρεί το ανθρώπινο δυναμικό ως τον πιο σημαντικό τομέα εφαρμογής δράσεων ΕΚΕ, το 24% το περιβάλλον και την αγορά και το 18% την κοινωνία.

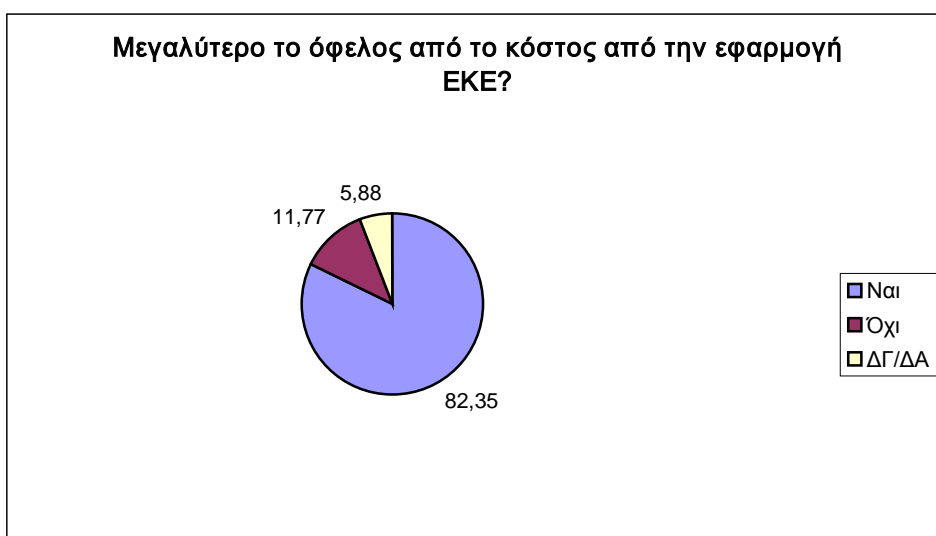
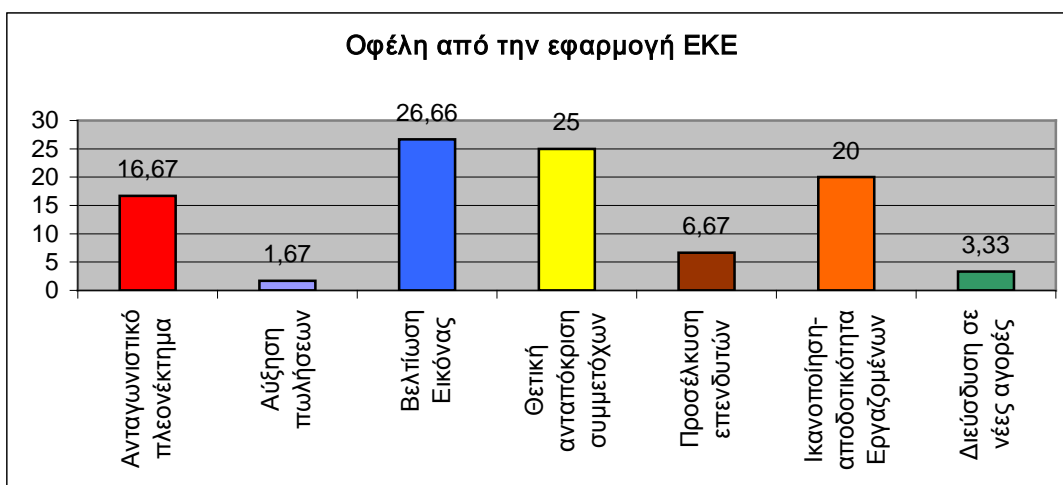
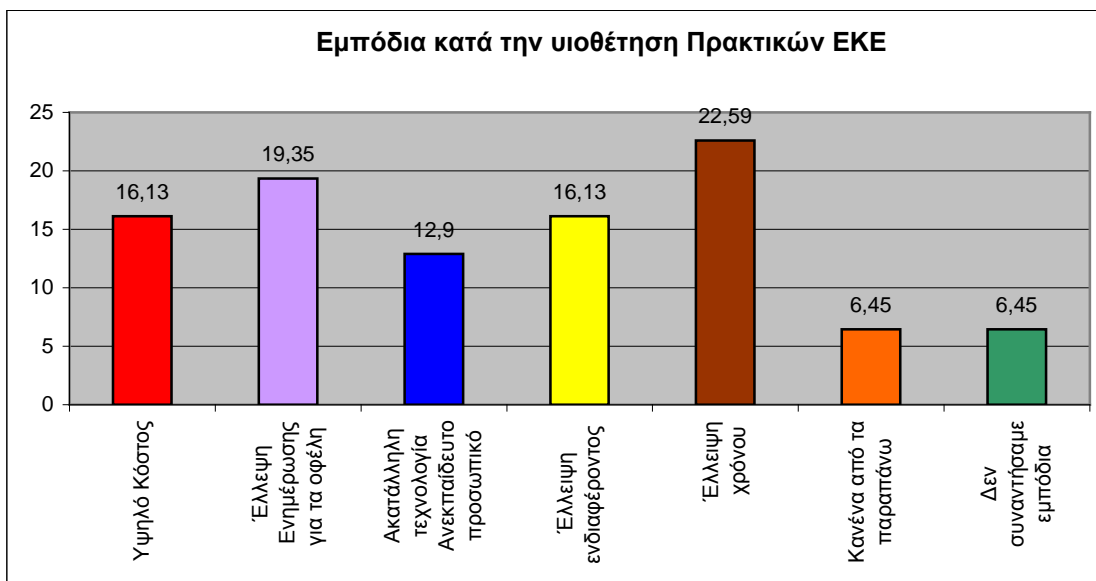
Όσον αφορά τους τομείς στους οποίους δραστηριοποιούνται οι Κυπριακές ιδιωτικές επιχειρήσεις στα πλαίσια της ΕΚΕ, είναι με σειρά προτεραιότητας α) το ανθρώπινο δυναμικό με αναφορά στις πρακτικές που εφαρμόζονται στο χώρο της εργασίας β) το περιβάλλον, με στόχο την περιβαλλοντική προστασία, γ) η αγορά με προσανατολισμό προς την κατεύθυνση των δίκαιων πρακτικών δ) η κοινωνία με επιδίωξη την επίτευξη της κοινωνικής συνοχής, ενώ ακολουθούν οι δράσεις με στόχο την προστασία των ανθρώπινων δικαιωμάτων και του περιορισμού της Διαφθοράς.

Εξάλλου λαμβάνοντας ως δείγμα τους ερωτώμενους, που συγκαταλέγονται στο ανθρώπινο δυναμικό των Κυπριακών επιχειρήσεων που έχουν ήδη εφαρμόσει δράσεις ΕΚΕ και διερευνώντας την άποψη τους σχετικά με τους λόγους που είναι πιθανόν να τους αποτρέψουν από την ανάληψη περαιτέρω πρωτοβουλιών στα πλαίσια της ΕΚΕ, προέκυψαν τα εξής: το 48% θεωρεί ως σημαντικότερο λόγο την οικονομική κατάσταση της επιχείρησης, το 43% την γενικότερη οικονομική κρίση, το 33% το μέγεθος της επιχείρησης, ενώ ακολουθούν το υψηλό κόστος εφαρμογής των προγραμμάτων αυτών με 13%, η έλλειψη ενδιαφέροντος από την

Διοίκηση με 9%, η ανυπαρξία στοιχείων που να αναφέρονται στο κέρδος που αποκομίζει η επιχείρηση από την εφαρμογή προγραμμάτων ΕΚΕ με 6%.

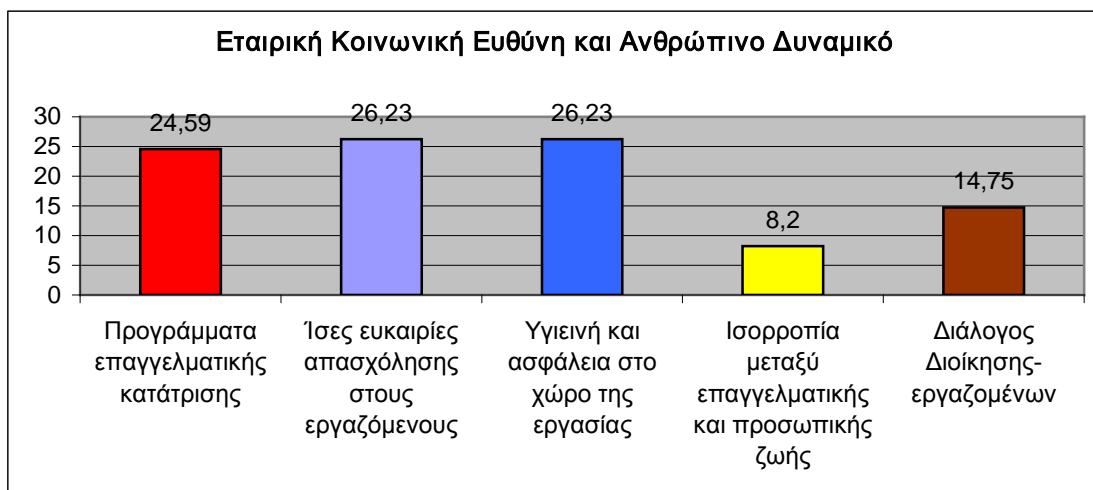
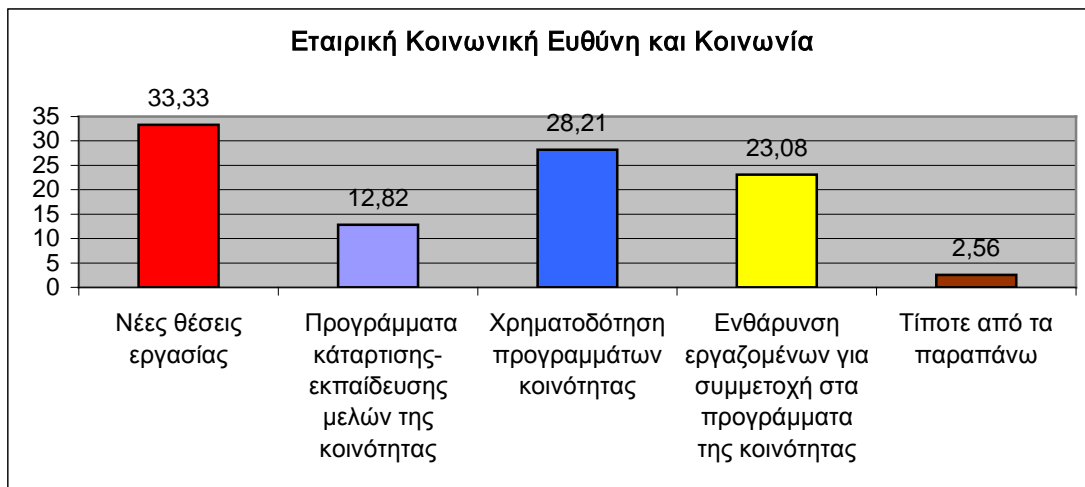
Οι συμμετέχοντες στην έρευνα θεωρούν ότι η επιχείρηση στην οποία εργάζονται ασκεί θετική επίδραση α) στην τοπική κοινωνία, αφού συμβάλλει στην δημιουργία νέων θέσεων εργασίας (13 στις 39 συνολικές απαντήσεις), ενώ δεν είναι λίγες οι φορές, που σύμφωνα με τους ερωτώμενους, χρηματοδοτεί τις εκδηλώσεις (αθλητικές, πολιτιστικές) της κοινότητας (11 απαντήσεις), παρακινεί το ανθρώπινο δυναμικό της να συμμετέχει σε αυτές (9 απαντήσεις) και παρέχει προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης σε μέλη της τοπικής κοινότητας (5 απαντήσεις) β) στο ανθρώπινο δυναμικό της, παρέχοντάς του υψηλού επιπέδου υπηρεσίες υγιεινής και ασφάλειας στο χώρο της εργασίας, εξασφαλίζοντας του ίσες ευκαιρίες απασχόλησης (16 στις 61 απαντήσεις η καθεμία) και δυνατότητες ανάπτυξής του μέσα από την εφαρμογή προγραμμάτων εκπαίδευσης (15 απαντήσεις), δίνοντας του την δυνατότητα να συμμετέχει σε διάλογο με την Διοίκηση (9 απαντήσεις) και συμβάλλοντας στην επίτευξη ισορροπίας μεταξύ επαγγελματικής και προσωπικής ζωής.

Στην έρευνα για τη σχεδίαση του ΕΣΔ-ΕΚΕ δόθηκαν στους ερωτώμενους διαφορετικές επιλογές απαντήσεων όσον αφορά την επίδραση που επιφέρει η ΕΚΕ στην κοινωνία και οι ομοιότητες με την συγκεκριμένη έρευνα περιορίζονται μόνο στις επιλογές «χρηματοδότηση των προγραμμάτων της κοινότητας» και «συμμετοχή των εργαζομένων στα προγράμματα της». Συγκεκριμένα στα πλαίσια της Κυπριακής έρευνας οι ερωτηθέντες ανέφεραν ότι η επιχείρηση ασκεί στην κοινωνία θετική επίδραση μέσα από την εφαρμογή πρακτικών α) εξάλειψης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού β) στήριξης της τρίτης ηλικίας και των ατόμων με αναπηρία γ) υποστήριξης αθλητικών και πολιτιστικών προγραμμάτων της τοπικής κοινωνίας δ) ενθάρρυνσης των εργαζομένων της επιχείρησης για συμμετοχή στα προγράμματα της τοπικής κοινωνίας.

Στα πλαίσια της ίδιας έρευνας αναφέρθηκαν και οι δράσεις ΕΚΕ που εφαρμόζουν οι Κυπριακές επιχειρήσεις με γνώμονα το ανθρώπινο δυναμικό τους και οι οποίες στοχεύουν κατά σειρά προτεραιότητας: α) στην καλυτέρευση των συνθηκών εργασίας β) στην ανάπτυξη διαλόγου και συνεργασίας ανάμεσα στη Διοίκηση και στους εργαζομένους γ) στην ανάπτυξη του ανθρώπινου Δυναμικού μέσα από την εφαρμογή προγραμμάτων κατάρτισης και εκπαίδευσης, δ) στην ανάπτυξη πρακτικών για την εξισορρόπηση επαγγελματικής και κοινωνικής ζωής ε) στις παροχές (άδεια μητρότητας) προς το Ανθρώπινο Δυναμικό της.

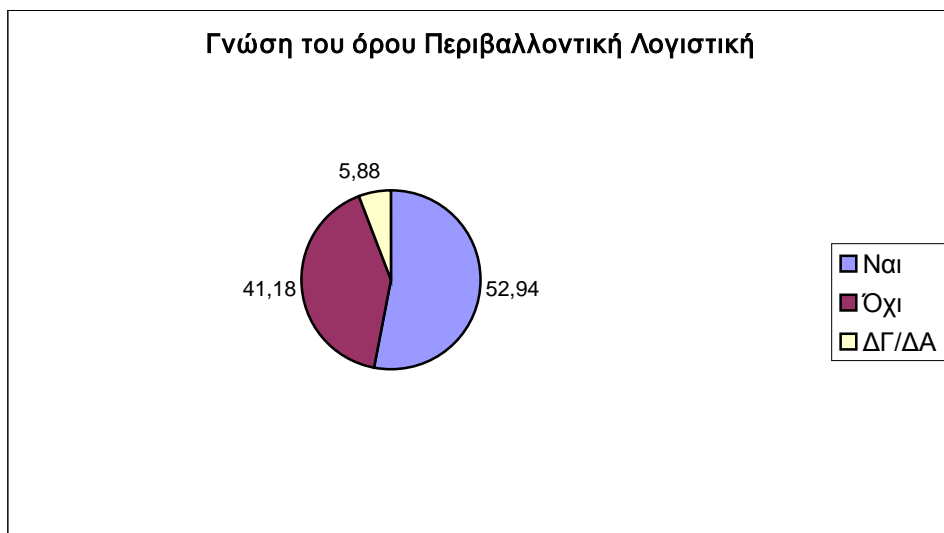
Όσον αφορά τις προτεραιότητες των Κυπριακών επιχειρήσεων που ήδη εφαρμόζουν πρακτικές ΕΚΕ, το 62% των ερωτηθέντων απάντησε ότι επιθυμεί να αναπτύξει πρακτικές που θα στοχεύουν στην ανάπτυξη (εκπαίδευση, κατάρτιση, επαγγελματική εξέλιξη) του ανθρώπινου δυναμικού της επιχείρησης, το 52% εμφανίζει ως προτεραιότητά του την διαμόρφωση συνθηκών υγιεινής και ασφάλειας στους χώρους εργασίας, το 44% ενδιαφέρεται για την παροχή ίσων ευκαιριών απασχόλησης σε όλους τους εργαζόμενους της

επιχείρησης και το 38% προτιμάει να εφαρμόσει εκείνες τις δράσεις, που στοχεύουν στην ενίσχυση των συνθηκών εργασίας

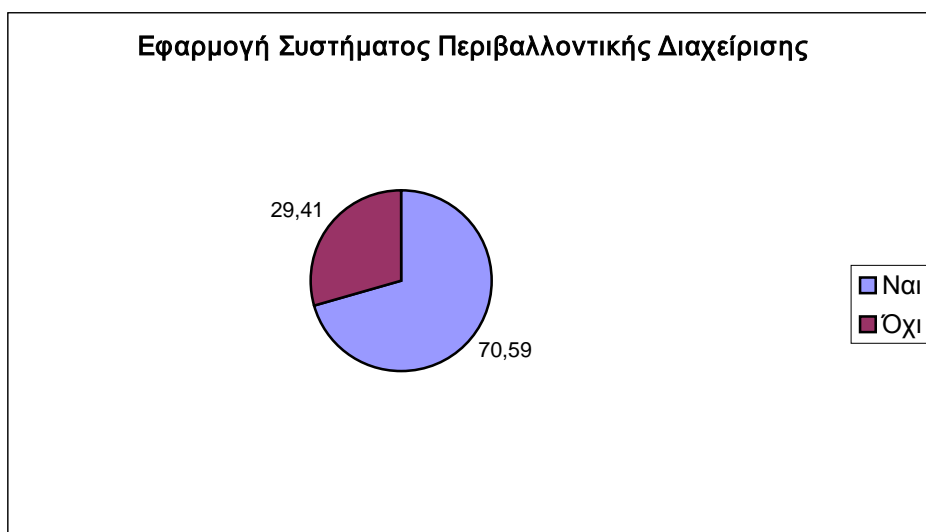
6.1.4 ΕΚΕ-Περιβάλλον και Περιβαλλοντική Λογιστική

Το 52,94% των ερωτηθέντων (9 στους 17) απάντησε ότι γνωρίζει τον όρο Περιβαλλοντική Λογιστική. Το ποσοστό αυτό εμφανίζεται ελαφρώς αυξημένο σε σχέση με το 49% που προέκυψε στην έρευνα της Κρανώτη (2011), όμως αυτό μπορεί να οφείλεται στην ταυτότητα του δείγματος (τα αποτελέσματα της έρευνας της Κρανώτη βασίζονται στις απαντήσεις που δόθηκαν από τους υπευθύνους 40 Ελληνικών επιχειρήσεων)

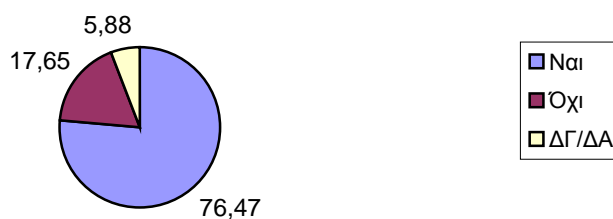

Η πλειοψηφία των επιχειρήσεων του δείγματος (12 στις 17) εφαρμόζει κάποιο από τα πιο διαδεδομένα Συστήματα Περιβαλλοντικής Διαχείρισης και γνωρίζει (13 στους 17) την ποσότητα και την αξία των υλών που αναλώνονται κατά την διάρκεια της παραγωγικής διαδικασίας, καθώς και του κόστους διαχείρισης των αποβλήτων που προκύπτουν από αυτήν. Η έρευνα για την σχεδίαση του ΕΣΔ-ΕΚΕ φανέρωσε ότι όσο αφορά την εφαρμογή Διεθνών προτύπων, αυτή περιορίζεται στην υιοθέτηση του ISO (9001,14001), ενώ παράλληλα δεν διαφαίνεται πρόθεση των ερωτηθέντων για την ανάπτυξη πρωτοβουλιών που να σχετίζεται με την μελλοντική τους εφαρμογή.

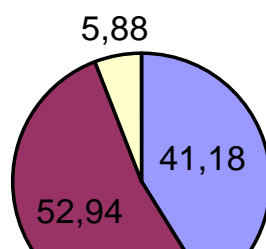
Εξάλλου 9 στους 17 ερωτηθέντες δήλωσαν ότι η επιχείρηση στην οποία ανήκουν, δεν έχει προχωρήσει στην ενσωμάτωση των περιβαλλοντικών λογαριασμών στις επίσημες οικονομικές της καταστάσεις. Ποσοστό σαφώς μικρότερο (52,94%) σε σχέση με το 90% των ερωτηθέντων που απάντησαν αρνητικά στην ερώτηση σχετικά με την ύπαρξη περιβαλλοντικών λογαριασμών στις δικές τους οικονομικές καταστάσεις, στην έρευνα της Κρανώτη (2011).

Γνώση των αναλώσεων της παραγωγικής διαδικασίας και των αποβλήτων της

Ενσωμάτωση περιβαλλοντικών Λογαριασμού οικονομικές καταστάσεις

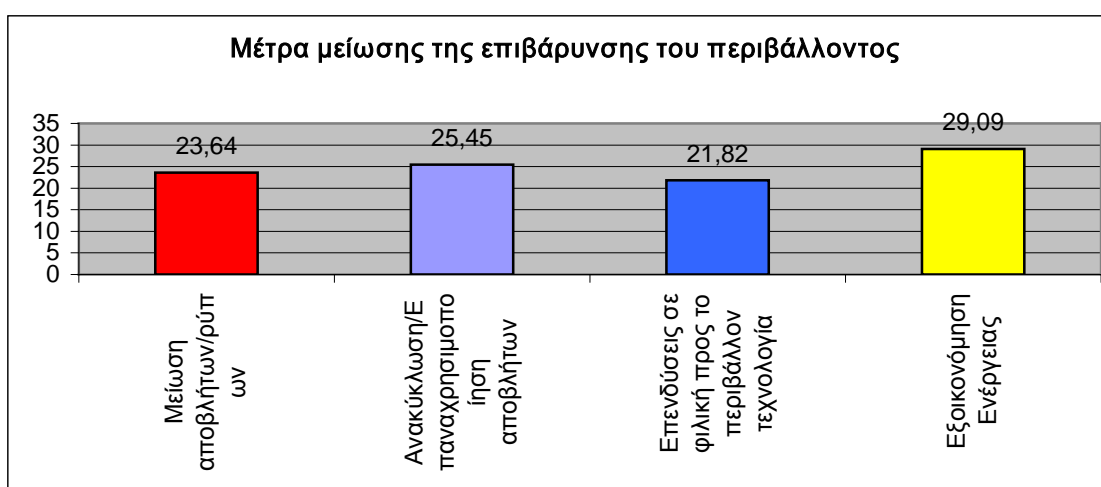
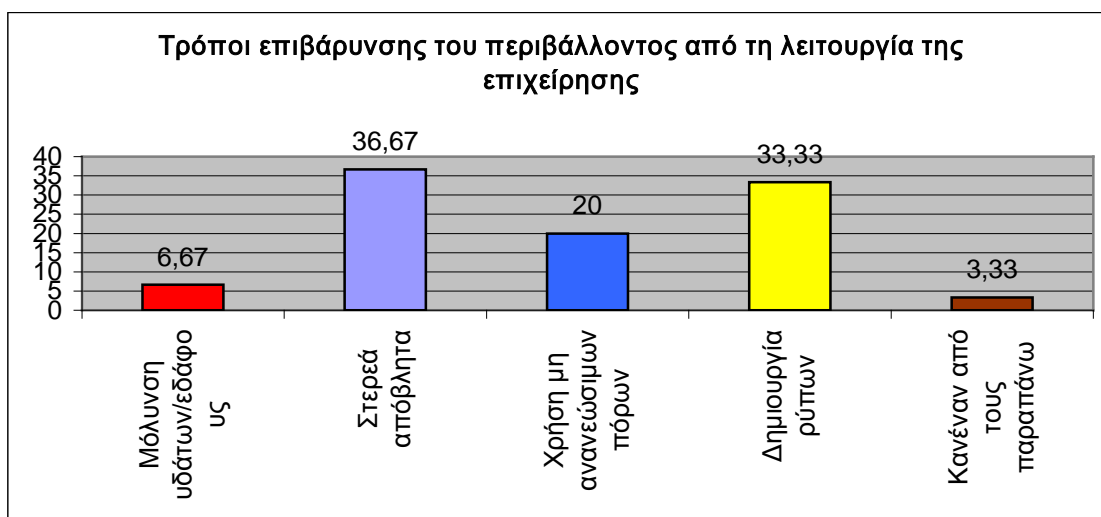
Παράλληλα όμως με τις θετικές επιδράσεις που προκαλεί η λειτουργία της επιχείρησης στην τοπική κοινωνία και στο ανθρώπινο δυναμικό της, η οικονομική δραστηριότητα της παράγει εξωτερικότητες, οι οποίες επηρεάζουν αρνητικά το φυσικό περιβάλλον εντός του οποίου δραστηριοποιείται.

Η δημιουργία στερεών αποβλήτων (11 στις 30 συνολικές απαντήσεις) αποδεικνύεται ο κυριότερος τρόπος με τον οποίο οι επιχειρήσεις επιβαρύνουν το περιβάλλον, ενώ και η δημιουργία ρύπων (10 απαντήσεις) καθώς και η χρήση μη ανανεώσιμων πόρων (6 απαντήσεις) προκαλούν αρκετές επιβαρύνσεις. Για να περιορίσουν τις επιπτώσεις αυτές, οι επιχειρήσεις προτίθενται να λάβουν μέτρα μείωσης της ρύπανσης και της κλιματικής αλλαγής μέσω α) της μείωσης των εκπομπών των ρύπων του θερμοκηπίου (13 στις 55 συνολικές απαντήσεις), β) της εξοικονόμησης ενέργειας (16 απαντήσεις), γ) της προώθησης της ανακύκλωσης-επαναχρησιμοποίησης των αποβλήτων (14 απαντήσεις), καθώς και δ) της πραγματοποίησης επενδύσεων σε φιλική προς το περιβάλλον τεχνολογία (12 απαντήσεις).

Στην έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 2011 οι συμμετέχοντες απάντησαν ότι επιβαρύνουν το περιβάλλον α) με τη χρήση φυσικών πόρων, β) την δημιουργία στερεών αποβλήτων/υδάτινων λυμάτων, γ) προκαλώντας αισθητικές επιπτώσεις δ) με την ρύπανση του εδάφους,

ε) με τον κίνδυνο σοβαρού ατυχήματος και τέλος στ) με την εκπομπή ρύπων (Κρανιώτη 2011).

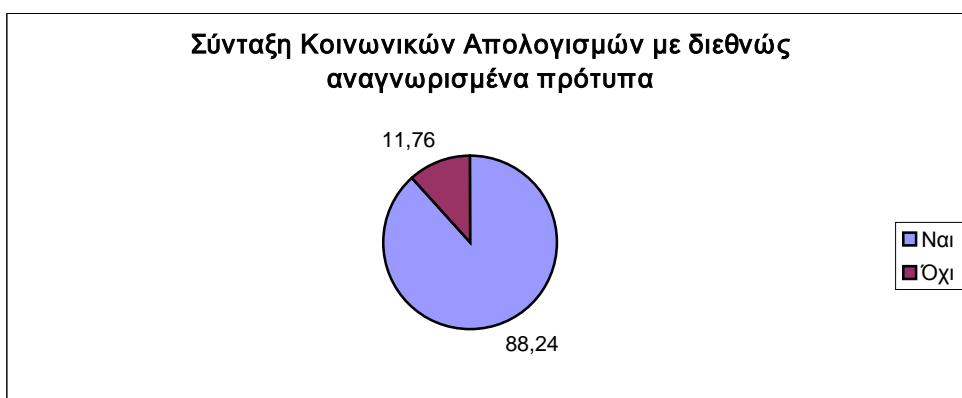
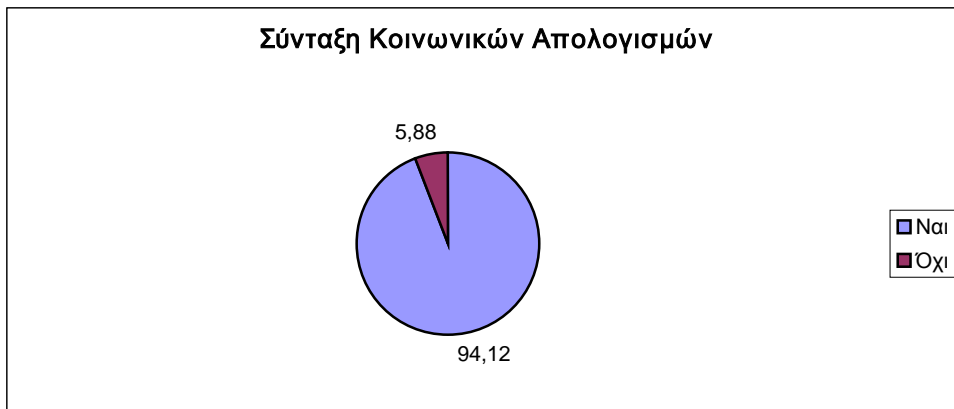
Στην περίπτωση της περιβαλλοντικής προστασίας ο σχεδιασμός του ερωτηματολογίου (ο τρόπος διατύπωσης των ερωτοαπαντήσεων, το περιεχόμενο των απαντήσεων που μπορεί ο ερωτώμενος να επιλέξει) που απευθύνεται στις Κυπριακές επιχειρήσεις, διαφέρει από τον σχεδιασμό που επιλέχθηκε στα πλαίσια της παρούσας έρευνας. Συγκεκριμένα όσον αφορά την περιβαλλοντική προστασία οι Κυπριακές επιχειρήσεις προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις επιπτώσεις που προκαλεί στο περιβάλλον η λειτουργία τους, λαμβάνουν πρωτοβουλίες που αφορούν α) την ορθολογική χρήση νερού, ενέργειας και διαχείρισης αποβλήτων β) την ανακύκλωση γ) τον περιορισμό της ηχορύπανσης. Ενώ όσο αφορά τις πρωτοβουλίες που επιθυμούν να λάβουν οι Κυπριακές επιχειρήσεις που εφαρμόζουν ήδη πρακτικές ΕΚΕ, η έρευνα αποκάλυψε ότι το 91% αφορά πρωτοβουλίες ανακύκλωσης υλικών, το 85% ορθολογικής διαχείρισης των αποβλήτων, 52% αποκατάστασης του περιβάλλοντος και το 31% προστασίας των βιοτόπων.

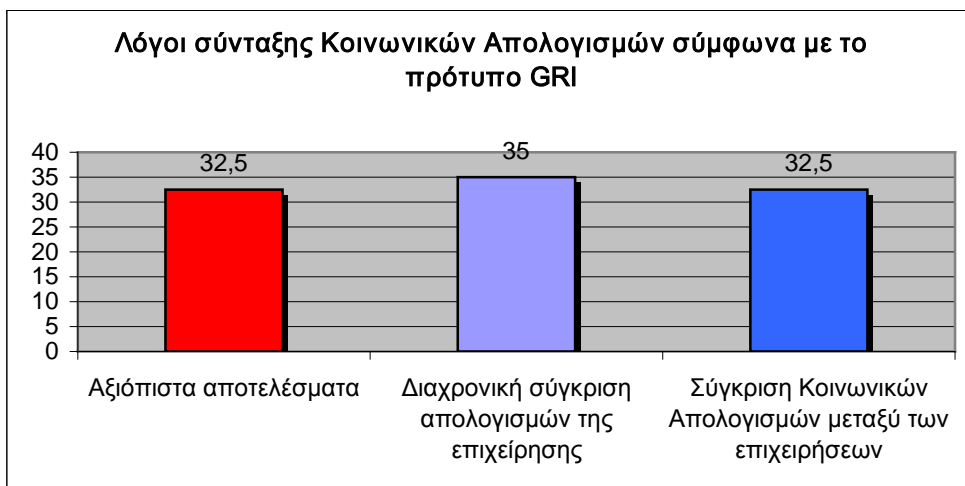
6.1.5 Κοινωνικοί Απολογισμοί και πρότυπο GRI

Όπως άλλωστε ήταν αναμενόμενο (λόγω του δείγματος που επιλέχθηκε) οι 16 από τους 17 επιχειρήσεις επιλέγουν την σύνταξη Κοινωνικών Απολογισμών, προκειμένου να ενημερώσουν το κοινό για τα προγράμματα ΕΚΕ που εφαρμόζουν, ενώ 1 από τις επιχειρήσεις του δείγματος άλλαξε ονομασία και στην παρούσα χρονική περίοδο δεν συντάσσει Κοινωνικούς Απολογισμούς, αλλά επιλέγει να ενημερώνει τα ενδιαφερόμενα μέρη για τις δράσεις Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης που πραγματοποιεί, μέσω των ενεργειών του τμήματος μάρκετινγκ της επιχείρησης. Για την σύνταξη των Κοινωνικών Απολογισμών επιλέγεται από την συντριπτική πλειοψηφία των επιχειρήσεων, η χρησιμοποίηση του προτύπου GRI, κυρίως εξαιτίας της δυνατότητας που παρέχει στις επιχειρήσεις το πρότυπο αυτό για την διαχρονική σύγκριση των στοιχείων που περιέχουν οι Κοινωνικοί της Απολογισμοί (1 στις 40 συνολικές απαντήσεις) και σε μικρότερο βαθμό εξαιτίας α) της δυνατότητας σύγκρισης των Απολογισμών της επιχείρησης με τους αντίστοιχους άλλων επιχειρήσεων και β) της αξιοπιστίας των αποτελεσμάτων του (13 απαντήσεις η καθεμία επιλογή).

Σύμφωνα με την έρευνα για τον σχεδιασμό του ΕΣΔ-ΕΚΕ, το 60% των επιχειρήσεων που έχει υιοθετήσει πρακτικές ΕΚΕ, παραδέχεται ότι δεν συντάσσει Κοινωνικούς Απολογισμούς ή Εκθέσεις Αειφορίας, αναφέροντας σαν κυριότερο λόγο για την στάση του αυτή, ότι δεν θεωρεί απαραίτητο να προβεί σε αυτού του είδους την δημοσίευση των δράσεων ΕΚΕ που εφαρμόζει

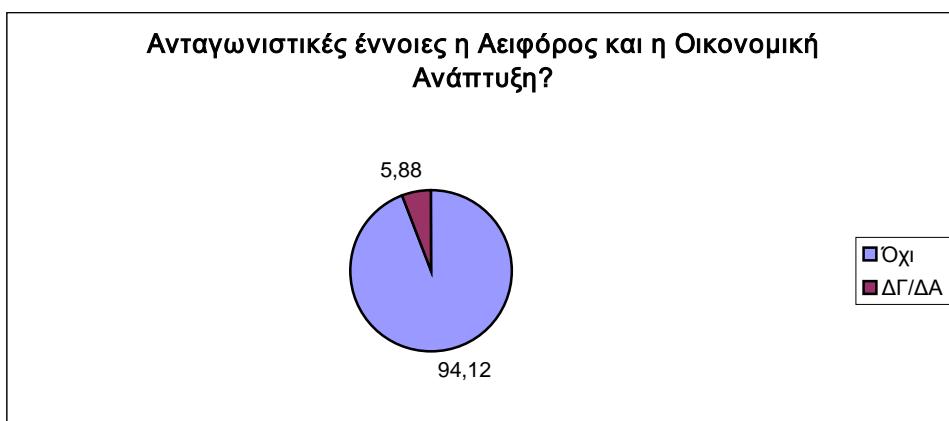

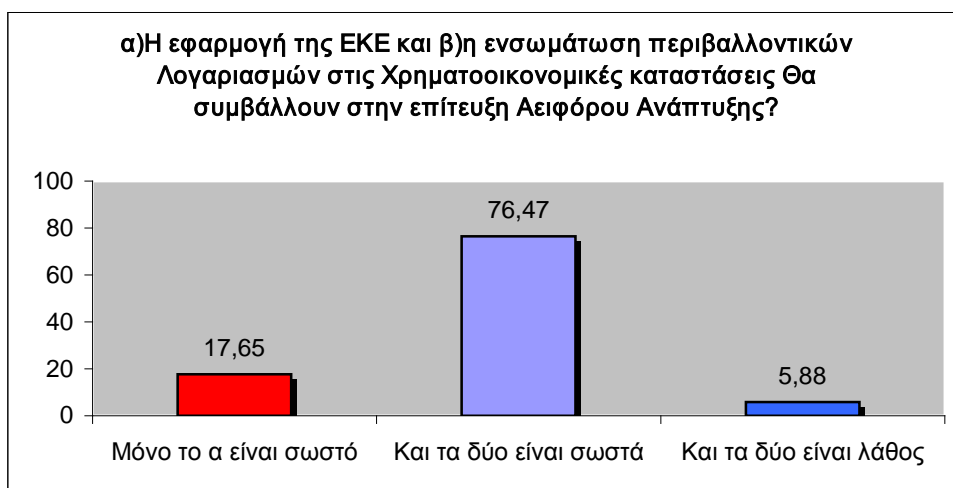
Το σύνολο των ερωτηθέντων εμφανίζεται ενημερωμένο σχετικά με την οδηγία-πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την υποχρεωτική δημοσίευση από τις μεγάλες και εισηγμένες επιχειρήσεις των μη χρηματοοικονομικών στοιχείων τους στα επίσημα δελτία τους, ενώ αναμενόμενο εμφανίζεται το αποτέλεσμα σχετικά με την γνώση του όρου Αειφόρος Ανάπτυξη (ομόφωνη καταφατική απάντηση).

6.1.6 Αειφόρος Ανάπτυξη

Η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων (16 στους 17) διατύπωσε την άποψη της ύπαρξης μη ανταγωνιστικής σχέσης ανάμεσα στην Αειφόρο και στην οικονομική Ανάπτυξη, κάτι που σημαίνει ότι έχει αλλάξει η αντίληψη που είχε διαμορφωθεί τις παλαιότερες δεκαετίες ότι οι ενέργειες που στοχεύουν στην προστασία του περιβάλλοντος και στην βελτίωση της ευημερίας, είναι ανασχετικοί παράγοντες στην αναπτυξιακή διαδικασία της οικονομίας.

Τέλος οι 13 στους 17 συμμετέχοντες συμφωνούν ότι τα εργαλεία της ΕΚΕ καθώς και η ενσωμάτωση περιβαλλοντικών λογαριασμών στις οικονομικές καταστάσεις μπορούν να οδηγήσουν στην επίτευξη της Αειφόρου Ανάπτυξης, 3 πιστεύουν ότι μόνο η ΕΚΕ μπορεί να συμβάλει στην πραγματοποίηση του στόχου αυτού, ενώ 1 αμφισβητεί την ικανότητα και των 2 να συμβάλλουν στον στόχο της Αειφόρου Ανάπτυξης

6.2 Συμπεράσματα έρευνας

Αναλύοντας τις απόψεις των ερωτηθέντων, μπορεί κανείς να συμπεράνει ότι η πλειοψηφία των Ελληνικών επιχειρήσεων εφαρμόζει σε περιορισμένο βαθμό τις πρακτικές ΕΚΕ και με την στάση της αυτή δείχνει να μην έχει αντιληφθεί ότι για να επιβιώσει μία επιχείρηση και ακόμη περισσότερο για να σημειώσει οικονομική επιτυχία, χρειάζεται να διαθέτει και κοινωνική νομιμοποίηση. Η συμπεριφορά αυτή των Ελληνικών επιχειρήσεων είναι πιθανόν να οφείλεται στον εθελοντικό χαρακτήρα της ΕΚΕ καθώς και στην οικονομική κρίση η οποία αποθαρρύνει τις επιχειρήσεις από την ανάληψη τέτοιου είδους δράσεων.

Παρόλα αυτά υπάρχουν ενδείξεις ότι με την συμπαράσταση των κρατικών φορέων, οι Ελληνικές επιχειρήσεις όχι μόνο μπορούν να αντιμετωπίσουν τις συνέπειες της κρίσης, αλλά και να τονώσουν το ενδιαφέρον τους ως προς την υιοθέτηση (προσαρμοσμένων στις ανάγκες και στις δυνατότητές τους) πρακτικών ΕΚΕ, έτσι ώστε η λειτουργία της επιχείρησής τους να συμβαδίζει με τις αξίες της κοινωνίας εντός της οποίας δραστηριοποιείται.

Είναι χαρακτηριστικό ότι οι επιχειρήσεις του δείγματος δείχνουν διατεθειμένες να υπερπηδήσουν όλα τα εμπόδια και να συνεισφέρουν και αυτές από την μεριά τους, στην αύξηση της κοινωνικής ευημερίας, στην περιβαλλοντική προστασία και στην βελτίωση της ζωής του ανθρώπινου δυναμικού τους. Ίσως γιατί έχουν κατανοήσει ότι όταν διαθέτουν ένα μέρος των πόρων τους για την πραγματοποίηση προγραμμάτων με επίκεντρο την κοινωνία, τους εργαζόμενους και το περιβάλλον, τότε αποκομίζουν πολλαπλάσια οφέλη (το όφελος των προγραμμάτων ΕΚΕ, υπερβαίνει κατά δήλωση των ερωτηθέντων το κόστος τους), ενώ ταυτόχρονα παύουν να αμφισβητούνται τα κίνητρα που τις ωθούν στην εφαρμογή των προγραμμάτων αυτών.

Εξάλλου οι επιχειρήσεις που συμμετέχουν στην έρευνα ενδιαφέρονται πρωτίστως να συμβάλλουν στον περιορισμό των επιπτώσεων που η παραγωγική τους δραστηριότητα προκαλεί στο φυσικό περιβάλλον και για το λόγο αυτό επιλέγουν μία σειρά μέτρων

προκειμένου να πραγματοποιήσουν τον στόχο τους αυτόν. Η λήψη των μέτρων αυτών μπορεί βραχυπρόθεσμα να συμβάλλει στην αύξηση του κόστους τους, όμως μακροπρόθεσμα είναι πιθανόν να αποβεί επωφελής για την επιχείρηση, ενισχύοντας την ανταγωνιστικότητά της και βοηθώντας την να διεισδύσει σε νέες αγορές.

Το ενδιαφέρον των επιχειρήσεων του δείγματος για τις αρνητικές συνέπειες που προκαλούνται στο περιβάλλον από την λειτουργία της επιχείρησης τους και κατά συνέπεια για τις επιπτώσεις που υφίσταται η υγεία των ανθρώπων από την επιβάρυνση αυτήν, ίσως να είναι και ο λόγος που οι περισσότεροι ερωτώμενοι αναφέρουν το περιβάλλον και την κοινωνία ως τους τομείς στους οποίους εστιάζεται η δράση των επιχειρήσεων τους, διαφοροποιώντας με τον τρόπο αυτόν τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας από τα αποτελέσματα αντίστοιχων ερευνών.

Κατά την εξαγωγή των συμπερασμάτων της έρευνας αξίζει να εστιάσουμε στο γεγονός ότι

- α) Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων φαίνεται να συμερίζεται την άποψη ότι η αναγνώριση και η αποδοχή από το ευρύ κοινό των δράσεων ΕΚΕ που υλοποιεί η επιχείρηση, δεν συμβαδίζει απαραίτητα με την αύξηση των πωλήσεων της επιχείρησης αυτής. Είναι ενδεικτικό ότι μόνο 1 στους 17 ερωτώμενους είχε αντίθετη άποψη από την πλειοψηφία, β)
- ένας σημαντικός αριθμός ερωτηθέντων δείχνει να αγνοεί τον όρο Περιβαλλοντική Λογιστική. Το γεγονός αυτό είναι αρκετά αποθαρρυντικό δεδομένου ότι η έρευνα απευθύνεται σε άτομα ιδιαίτερα ενημερωμένα, τα οποία είναι επιφορτισμένα με την σύνταξη των Κοινωνικών Απολογισμών. Σε συνδυασμό μάλιστα με την μη ενσωμάτωση περιβαλλοντικών λογαριασμών στις επίσημες καταστάσεις, δείχνει ότι οι υπεύθυνοι για την ανάπτυξη της ΠΛ, έχουν να διανύσουν μεγάλη απόσταση προκειμένου να μετατρέψουν την θετική στάση των ερωτώμενων σε δράση (όπως φαίνεται από το τέλος της έρευνας οι ερωτώμενοι αναγνωρίζουν την σημαντικότητα των περιβαλλοντικών λογαριασμών, στην υλοποίηση των στόχων της Αειφόρου Ανάπτυξης) και να πείσουν τις Ελληνικές επιχειρήσεις να εφαρμόσουν τις μεθόδους της γ)
- η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων έχει γνώση της ποσότητας των α υλών που αναλώνονται κατά την διάρκεια της παραγωγικής διαδικασίας καθώς και του κόστους που θα απαιτηθεί για την διαχείριση των αποβλήτων. Η γνώση αυτή είναι πιθανόν να οδηγήσει την επιχείρηση στην λήψη ορθολογικότερων αποφάσεων τόσο για την ίδια, όσο και για το περιβάλλον στο οποίο ασκεί την δραστηριότητά της δ)
- Οι επιχειρήσεις ανταποκρινόμενες στις απαιτήσεις του κοινού για δημοσιοποίηση των δράσεων ΕΚΕ που εφαρμόζουν, προχωρούν στην σύνταξη Κοινωνικών Απολογισμών ή Εκθέσεων Αειφορίας σύμφωνα με τα πρότυπα GRI. Με τον τρόπο αυτό οι επιχειρήσεις ενημερώνουν και ταυτόχρονα προβάλλουν την υπευθυνότητά τους ε)
- Το τέλος της έρευνας αφήνει αισιόδοξα μηνύματα, δεδομένου ότι οι περισσότερες Ελληνικές επιχειρήσεις δείχνουν να έχουν συνειδητοποιήσει ότι η Οικονομική Ανάπτυξη συμβαδίζει με την Αειφόρο Ανάπτυξη και ότι

η τελευταία για να επιτευχθεί απαιτεί την συμμετοχή των επιχειρήσεων, οι οποίες με την υλοποίηση δράσεων ΕΚΕ και την ενσωμάτωση περιβαλλοντικών λογαριασμών στις επίσημες τους καταστάσεις βαδίζουν ολοταχώς προς την κατεύθυνση αυτήν.

6.3 Αδυναμίες έρευνας-Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα

Στα πλαίσια της παρούσας έρευνας γίνεται μία πρώτη προσπάθεια καταγραφής των τάσεων που επικρατούν στο χώρο των Ελληνικών επιχειρήσεων, τόσο για το ζήτημα της ΕΚΕ, όσο και για τα ζητήματα της Περιβαλλοντικής Λογιστικής και της Αειφόρου Ανάπτυξης.

Ο τρόπος που επιλέχθηκε για τον σχεδιασμό του ερωτηματολογίου (κλειστού τύπου ερωτήσεις) βοηθάει στην ομαδοποίηση των απαντήσεων και στην εξαγωγή των συμπερασμάτων ταυτόχρονα όμως, δημιουργεί και πολλούς περιορισμούς. Με αυτό το δεδομένο θα πρότεινα την διεξαγωγή ποιοτικής έρευνας με την μέθοδο των προσωπικών συνεντεύξεων των ατόμων που συντάσσουν Κοινωνικούς Απολογισμούς, ώστε να μπορούν να διευκρινιστούν καλύτερα οι απαντήσεις των συμμετεχόντων και να είναι πιο ακριβή τα αποτελέσματα.

Ελληνική Βιβλιογραφία-Αρθρογραφία

Αυλώνας Νικόλαος (2011), Πράσινη Επιχειρηματικότητα και Εξωστρέφεια από το Κέντρο Αειφορίας, διαθέσιμη στη <http://www.epistimonikomarketing.gr/prasini-epiheirimatikotita-kai-eksostreifeia-apo-to-kentro-aeiforias-CSE/>

Βαξεβανίδου Μαρία (2011), Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη, Εκδόσεις Σταμούλη, Αθήνα

Βασιάδης Γιάννης (2012), Πως μια επιχείρηση μπορεί να γίνει φιλική στο περιβάλλον με οικονομικό όφελος, διαθέσιμη στο http://www.etek.org.cy/uploads/files/ETEK164_Low.pdf

Βικιπαίδεια, διαθέσιμη στο

http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%B5%CE%B9%CF%86%CF%8C%CF%81%CE%BF%CF%82_%CE%B1%CE%BD%CE%AC%CF%80%CF%84%CF%85%CE%BE%CE%B7, προσπέλαση 13/1/2014

Γάντζιος Κωνσταντίνος (2013), ΕΚΕ-Ηθική συμπεριφορά- Οικονομική Ανάπτυξη-ποιότητα ζωή, Περιοδικό Χρήμα <http://www.hrima.gr/article.asp?view=1654&ref=1671>

Γρηγορίου, Σαμιώτης, Τσάλτας (1993), Η συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το περιβάλλον και την Ανάπτυξη(Rio De Janeiro):Νομική και Θεσμική διάσταση, Εκδόσεις Παπαζήσης

Δέκλερης (1995),Ο Δωδεκάδελτος του Περιβάλλοντος: Αρχές της Βιώσιμου Αναπτύξεως <http://www.nomosphysis.org.gr/articles.php?artid=10&lang=1&catid=1>

Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη 2013-2015, Κυπριακή Δημοκρατία, διαθέσιμη στο

[http://www.planning.gov.cy/planning/planning.nsf/AttachmentArchive/325367B0B9056D59C2257C0C0030A986/\\$file/%CE%95%CE%A3%CE%94-%CE%95%CE%9A%CE%95%202013-2015.pdf?openelement](http://www.planning.gov.cy/planning/planning.nsf/AttachmentArchive/325367B0B9056D59C2257C0C0030A986/$file/%CE%95%CE%A3%CE%94-%CE%95%CE%9A%CE%95%202013-2015.pdf?openelement), προσπέλαση 18/11/2013

Ελληνικό Δίκτυο για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη, ΕΚΕ και Βιώσιμη Ανάπτυξη, διαθέσιμη στο

http://www.csrhellas.org/portal/index.php?option=ozo_content&perform=view&id=183&Itemid=136, προσπέλαση 3/3/2014

Ελληνικό Δίκτυο για την ΕΚΕ, Έρευνα για την ΕΚΕ στις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις, διαθέσιμη στο

http://www.csrhellas.org/csr_last2/portal/images/stories/files/SURVEY_RESULTS_gr_small.pdf, προσπέλαση 12/12/2014

Ελληνικό Ινστιτούτο Επιχειρηματικής ηθικής, διαθέσιμη στο

<http://www.eben.gr/%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B9%CE%BA%CE%AE/>,

προσπέλαση 3/3/2014

Ευθυμιόπουλος (2003), Εισαγωγή. Περιλαμβάνεται στο Συλλογικό Τόμο Οι Δρόμοι της Αειφορίας Περιβάλλον, Εργασία, Επιχειρηματικότητα, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.

Ευρωβαρόμετρο: Οι Ευρωπαϊκές επιχειρήσεις χάνουν τον κοινωνικό τους χαρακτήρα.

Δημοσίευση 8/4/2013, διαθέσιμη στο

<http://euractiv.gr/epixeiriseis-ergasia/eyrobarometro-oi-eyropaikes-epixeiriseis-xanoyn-ton-koioniko-toys-xaraktira>

Ινστιτούτο Επικοινωνίας, διαθέσιμη στο

<http://www.instofcom.gr/%CF%84%CE%B1%CF%85%CF%84%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1/%CE%B9%CE%B4%CF%81%CF%85%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC-%CE%BC%CE%AD%CE%BB%CE%B7/>, προσπέλαση στις 3/3/2014.

Καρβούνης, Γεωργάκελλος (2003), Διαχείριση του περιβάλλοντος.. Επιχειρήσεις και Βιώσιμη Ανάπτυξη, Εκδόσεις Σταμούλης, Αθήνα

Κατσούλη (2012), Ο δεκάλογος ενός καλού Απολογισμού ΕΚΕ, CSRnews, διαθέσιμη στο

[http://csrnews.gr/367/%CE%BF-](http://csrnews.gr/367/%CE%BF-%CE%B4%CE%B5%CE%BA%CE%AC%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%BF%CF%82-%CE%B5%CE%BD%CF%8C%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%BB%CE%BF%CF%8D-%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%8D-%CE%B5%CE%BA)

[%CE%B4%CE%B5%CE%BA%CE%AC%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%BF%CF%82-%CE%B5%CE%BD%CF%8C%CF%82-](http://csrnews.gr/367/%CE%BF-%CE%B4%CE%B5%CE%BA%CE%AC%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%BF%CF%82-%CE%B5%CE%BD%CF%8C%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%BB%CE%BF%CF%8D-%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%8D-%CE%B5%CE%BA)

[%CE%BA%CE%B1%CE%BB%CE%BF%CF%8D-](http://csrnews.gr/367/%CE%BF-%CE%B4%CE%B5%CE%BA%CE%AC%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%BF%CF%82-%CE%B5%CE%BD%CF%8C%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%BB%CE%BF%CF%8D-%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%8D-%CE%B5%CE%BA)

[%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%B9%CF%83%CE%BC](http://csrnews.gr/367/%CE%BF-%CE%B4%CE%B5%CE%BA%CE%AC%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%BF%CF%82-%CE%B5%CE%BD%CF%8C%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%BB%CE%BF%CF%8D-%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%8D-%CE%B5%CE%BA)

[%CE%BF%CF%8D-%CE%B5%CE%BA](http://csrnews.gr/367/%CE%BF-%CE%B4%CE%B5%CE%BA%CE%AC%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%BF%CF%82-%CE%B5%CE%BD%CF%8C%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%BB%CE%BF%CF%8D-%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%8D-%CE%B5%CE%BA)

Κρανιώτη Σοφία (2011), Πράσινη Λογιστική και Εξοικονόμηση ενέργειας στις Ελληνικές επιχειρήσεις, διαθέσιμη στο

<http://invenio.lib.auth.gr/record/127257/files/GRI-2011-7277.pdf>

Λυκούδης Παναγιώτης (2004), Συστήματα Περιβαλλοντικής Διαχείρισης, . Διαθέσιμη στο http://www.haci.gr/downloads/seminario-s-business/ENVIRONMENTAL_MANAGEMENT_SYSTEMS_Presentation.pdf

Μοδινός (2003), Η αρχαιολογία της βιώσιμης ανάπτυξης. Περιλαμβάνεται στο Συλλογικό τόμο Οι Δρόμοι της Αειφορίας Περιβάλλον, Εργασία, Επιχειρηματικότητα, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα

Μουζέλης (2000), Πώς η ανάπτυξη φέρνει φτώχεια και οικολογική καταστροφή. Πόσο απαραίτητη είναι μια παγκόσμια κοινωνική συμφωνία, Βήμα <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=119509>

Νικολάου Ιωάννης (2005), Σύστημα Αειφόρου Λογιστικής. Ολοκληρωμένο εργαλείο Πληροφοριακής Υποστήριξης της Επιχειρησιακής Αειφόρου Διαχείρισης, διαθέσιμη στο <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/14495#page/1/mode/1up>

Νικολάου Ιωάννης (2008), Περιβαλλοντική Αειφόρος Λογιστική, Εκδόσεις Γκιούρδας

Οργανισμός Αειφόρου Ανάπτυξης, Νέο πλαίσιο οδηγιών για την ΕΚΕ, διαθέσιμη στο http://www.sdev.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=145%3Ag4&catid=34%3Aannouncements&Itemid=42&lang=en, προσπέλαση 10/1/2014

Παπανδρέου Α. και Σαρτζετάκης (2002), Βιώσιμη Ανάπτυξη: Οικονομική Επιστήμη και Διεθνές Θεσμικό Πλαίσιο, Αγορά χωρίς Σύνορα, Τόμος 8(2) σελ.103-116 <http://www.idec.gr/iier/new/PAPADREOY.pdf>

Παπασπυρόπουλος, Μπλούμης, Χριστοδούλου(2011), Η περιβαλλοντική Κοστολόγηση ως κλάδος της Αειφόρου Λογιστικής και η θέση της στην Ελληνική Δασοπονία, διαθέσιμη στο <http://aeiforia.for.auth.gr:8080/Portals/0/Papaspyropoulos.pdf>

ΣΕΒ, Συμβούλιο για την Βιώσιμη Ανάπτυξη, Ανάπτυξη πρωτοβουλιών βιώσιμης Ανάπτυξης, διαθέσιμη στο http://www.sev.org.gr/Uploads/pdf/sev_vian_meleti_kales_praktikes_2009F.pdf, προσπέλαση 3/3/2014

Τσαντίλης (2003), Οι 3+1 διαστάσεις της Αειφορίας, Περιλαμβάνεται στο Συλλογικό Τόμο Οι Δρόμοι της Αειφορίας Περιβάλλον, εργασία, επιχειρηματικότητα Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα

Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων Κύπρου, Οδηγός Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης, Ιούνιος 2006, διαθέσιμη στο

[http://www.mlsl.gov.cy/mlsi/sws/sws13.nsf/3465aea6a6052333c22570e1002eeae2/f8a05fe8440f5cb4c22570e100305444/\\$FILE/%CE%95%CF%84%CE%B1%CE%B9%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%9A%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%95%CF%85%CE%B8%CF%8D%CE%BD%CE%B7.pdf](http://www.mlsl.gov.cy/mlsi/sws/sws13.nsf/3465aea6a6052333c22570e1002eeae2/f8a05fe8440f5cb4c22570e100305444/$FILE/%CE%95%CF%84%CE%B1%CE%B9%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%9A%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%95%CF%85%CE%B8%CF%8D%CE%BD%CE%B7.pdf)

Χάλκος Γ. (2013), Οικονομία και Περιβάλλον. Μέθοδοι Αποτίμησης και Διαχείρισης, Εκδόσεις Liberal Books

Ξενογλώσση Βιβλιογραφία-Αρθρογραφία

Business of Social Responsibility, Overview of Corporate Social Responsibility, Introduction, <http://www.bcn.ufl.edu/ckibert/Poland/MiscMaterials/CSR-Overview-bsr.htm>, προσπέλαση στις 3/ 2/ 2014

Brundtland Report (1987). Report of the World Commission on Environment and Development. Our common Future, United Nations, διαθέσιμη στο http://conspect.nl/pdf/Our_Common_Future-Brundtland_Report_1987.pdf, προσπέλαση στις 9 /12/ 2013

Carroll Archie (1999), Corporate Social Responsibility. Evolution of a Definitional Construct, Business and Society, volume 38,issue 3, p.268-295
<http://www.kantakji.com/media/3253/e16.pdf>

Center for Sustainability and excellence, <http://www.cse-net.org/misc-page/63/commitment-results>, προσπέλαση 3/3/2014).

Cone (2007), Americans Scrutinize Business Practices in Deciding What to Buy, <http://www.conecomm.com/contentmgr/showdetails.php/id/1117>

Cone (2012), Consumers Demand More Than CSR “Purpose”

<http://www.conecomm.com/2012corporatesocialreturntrendtracker>

Conway, Schempf, (1995), Pollution prevention through Green Design, Pollution Prevention review p.11-19 <http://repository.cmu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2206&context=tepper>

Elkington (1994), Enter the triple bottom Line, In The triple bottom Line. Does It All Add Up?, London: Earthscan, p1-16

<http://kmhassociates.ca/resources/1/Triple%20Bottom%20Line%20a%20history%201961-2001.pdf>

Fatemi A, Fooladi I, Tehranian H (2014), Valuation effects of Social Corporate Responsibility

<https://www2.bc.edu/~tehranih/CSR%20%20VALUE%20CREATION%20Feb21%202014-JL.pdf>

Friedman Milton (1970), The social Responsibility of business is to increase its profits

<http://highered.mcgraw-hill.com/sites/dl/free/0073524697/910345/Appendices.pdf>

Great place to Work Hellas, διαθέσιμη στο <http://www.greatplacetowork.gr/>, προσπέλαση 3/3/2014)

Haigh, N.L. & Griffiths, A. (2009), The Natural Environment as Primary Stakeholder: The Case of Climate Change. Business Strategy and the Environment. 18(6): 347-359.

<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/bse.602/abstract>

Henderson David (2009), Misguided Corporate Virtue: The case against CSR and the true role of Business today, Economic Affairs, Volume29,issue 4 p.11-15

<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-0270.2009.01941.x/abstract>

Hinterberger, Luks (1998), Dematerialization, employment and competitiveness in a globalized economy, ISEE (Beyond Growth: Policies and Institutions for Sustainability)

<http://www.iisbe.org/iisbe/gbpn/documents/policies/research/wupp-paper-mat%20santiago.pdf>

Jones (2003), Accounting for Biodiversity: Operationalising Environmental Accounting. Accounting, Auditing & Accountability Journal, Volume 16, Issue 2, p 762-785

<http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?articleid=869872&show=abstract>

Kotler and Lee (2009,)Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη:Πώς να προσφέρετε το καλύτερο δυνατό στην εταιρεία σας και στον σκοπό της επιλογής σας, Εκδόσεις Economía

KPMG International (2008), KPMG International Survey of Corporate Governance Responsibility Reporting 2008,
<http://www.kpmg.com/GR/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Sustainability/Documents/SurveyofCorporateResponsibilityReporting2008.pdf>

KPMG International (2013), KPMG International of Corporate Responsibility Reporting
<http://www.kpmg.com/Global/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/corporate-responsibility/Documents/corporate-responsibility-reporting-survey-2013-exec-summary.pdf>

Lamberon Geoff (2005), Sustainability Accounting-A brief story and conceptual framework, Volume 29, Issue 1, pages 7-26
http://ac.els-cdn.com/S0155998204000808/1-s2.0-S0155998204000808-main.pdf?_tid=b231fd14-bfec-11e3-80ac-00000aab0f01&acdnat=1397051087_250b01d440a3de16a555a5e92d416e83

Littler J (2011), “What’s wrong with ethical consumption?” from Ethical Consumption: A Critical Introduction, (Edited by Tania Lewis & Emily Potter), Oxon & New York: Routledge

Luo και Bhattacharya (2006), Corporate Social Responsibility, customer satisfaction and market value, Journal of Marketing, Volume 70, Issue 4, p. 1-18
<https://faculty.fuqua.duke.edu/~moorman/Marketing-Strategy-Seminar-2013/Session%2012/Luo%20and%20Bhattacharya%202006.pdf>

Mathews (1997), Twenty-five years of social and environmental accounting & research. Is there a silver jubilee to celebrate? Accounting, Auditing & accountability Journal, volume 10, issue 4, pages 481-531
<http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?articleid=869706&show=abstract>

McKibben B(2006),Is Corporate Do-Goodery for real? Hype vs Hope, Mother Jones, November/December
<http://www.motherjones.com/politics/2006/10/hype-vs-hope>

McMillan Steven (1996), Corporate Social Investments. Do they pay? *Journal of Business Ethics*, Volume 15, Issue 3, p.309-314
<http://link.springer.com/article/10.1007%2F00382956#page-1>

Moon J (2007), The contribution of Corporate Social Responsibility to Sustainable Development, *Sustainable Development*, p.296-306
http://sti.uem.mz/documentos/d_sustentavel/csr_sd.pdf

Moon Seop Kim, Dong Tae Kim, Jae il Kim (2012), CSR For Sustainable Development: CSR Beneficiary Positioning and Impression Management Motivation, *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, Wiley on Line Library, Volume 21, issue 1
G:\CSR for Sustainable Development CSR Beneficiary Positioning and Impression Management Motivation - Kim - 2012 - Corporate Social Responsibility and Environmental Management - Wiley Online Library.htm

Motavalli J (2011), A History of Greenwashing. How dirty towels Impact the Green Movement, *Daily Finance*, <http://www.dailyfinance.com/2011/02/12/the-history-of-greenwashing-how-dirty-towels-impacted-the-green/>

Patten (1992), Intra-industry environmental disclosures in response to the Alaskan oil spill: A note on legitimacy theory, *Accounting Organizations and Society*, Volume 17, Issue 5 p.471-475 <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/036136829290042Q>

Porter and Kramer (2002), The Competitive Advantage of Corporate Philanthropy, *Harvard Business Review*
<http://www.expert2business.com/itson/Porter%20HBR%20Corporate%20philanthropy.pdf>

Rockness J.(1985), An assessment of the relationship between US Corporate Environmental Performance and disclosure, *Journal of Business Finance and Accounting*, Volume 12, Issue 3 p.339-354
<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-5957.1985.tb00838.x/pdf>

Salih Tamir (2003), Sustainable Economic Development and Environment, *International Journal of Social Economics*, Volume 30, Issue 1/2, p.153-162
<http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?articleid=847776>

Shiva Vandana (2013), Πως η οικονομική ανάπτυξη στράφηκε κατά της ζωής, αναδημοσίευση από τον Guardian <http://eagainst.com/articles/growthagainstlife/>

Shu Zhou, Xiao hong Quan, William Jiang(2012), Corporate Social Responsibility and Sustainable Development in China: Literature Review and Case Analysis, Journal of Supply Chain and Operations Management, Volume 10, Issue 1
http://www.csupom.org/PUBLICATIONS/2012-1/JSCOM_2012-1-5.pdf

Sklair L., Miller D.(2011), Capitalist Globalization, Corporate Social Responsibility and Social Policy, 2010, Volume 30
<http://www.dmler.info/images/docs/critical%20social%20policy-2010-sklair-472-495.pdf>

Smith Craigh (2003), Corporate Social Responsibility: Not Where but How, Center for Marketing, No3-701, p 1-35,
<http://202.154.59.182/ejournal/files/CORPORATE%20SOCIAL%20RESPONSIBILITY.pdf>

Starik Mark(1995), Should trees have managerial Standing? Toward Stakeholder status for non human nature, Journal of business Ethics vol.14, issue 3,p. 207-217
<http://link.springer.com/article/10.1007%2FBF00881435#page-1>

Suchman, 1995, Managing Legitimacy: Strategic and Institutional Approaches, Academy of Management Journal, Volume 20, issue 3, 571-610
<http://www.jstor.org/stable/258788?origin=crossref>

Turner Kerry (1993), Sustainability principals and practice. In Sustainability. Critical concepts in the social sciences (Redclift Michael), London: Routledge, 38-65

United Nations Educational Scientific and cultural organization (2001), 31 Session of General Conference of Unesco, Universal Declaration on Cultural Diversity, Paris ,France
<http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001271/127160m.pdf>

United Nations (2003), Handbook of National Accounting. Integrated Environmental and Economic Accounting, διαθέσιμη στο <http://unstats.un.org/unsd/envaccounting/seea2003.pdf>

Wilmhurst and Frost (2001), The role of Accounting and the accountant in the Environmental Management System, Business Strategy and the Environment, Volume 10 p.135-147

<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/bse.283/full>

Παράρτημα

- ❖ Το περιεχόμενο του ερωτηματολογίου θα χρησιμοποιηθεί αποκλειστικά για την συγγραφή της μεταπτυχιακής διατριβής
- ❖ Όλα τα στοιχεία θα παραμείνουν απόρρητα.

ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΥΠΡΟΥ

Αγαπητέ/η Κε/Κα

Το παρόν ερωτηματολόγιο συντάχθηκε στα πλαίσια της μεταπτυχιακής μου διατριβής, με την οποία επιχειρείται να διερευνηθεί ο βαθμός κατά τον οποίον η υιοθέτηση των πολιτικών Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης, καθώς και η εφαρμογή της Περιβαλλοντικής Λογιστικής, μπορούν να συμβάλλουν στην επίτευξη της Αειφόρου ανάπτυξης.

Θα χρειαστούν ελάχιστα λεπτά για την συμπλήρωσή του.

Οι απαντήσεις μπορούν να σταλούν στο mail..... ή με fax στο..... Για οποιαδήποτε διευκρίνιση στα τηλέφωνα..... και στο .....

Σας ευχαριστώ εκ των προτέρων.

Νικολοπούλου Αθανασία

Επωνυμία επιχείρησης:

(διακριτικός τίτλος)

Κλάδος δραστηριότητας:

Διεύθυνση:

(Οδός, Πόλη, Τ.Κ)

Τηλέφωνο:

Διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου:

Όνομα του υπευθύνου συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου:

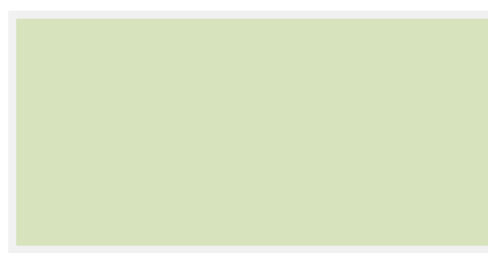

Τηλέφωνο του υπευθύνου συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου:

Θέση του υπευθύνου συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου στην επιχείρηση:

(Θέση σφραγίδας επιχείρησης)

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Γενικές ερωτήσεις:

1) Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι οι Ελληνικές επιχειρήσεις εφαρμόζουν πολιτικές Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης;

Ελάχιστο.....   Μικρό.....   Μέτριο.....
Μεγάλο.....   Πολύ μεγάλο.....   Δεν γνωρίζω/Δεν απαντώ...

2) Πιστεύετε ότι η κρίση έχει επηρεάσει το βαθμό στον οποίον οι Ελληνικές επιχειρήσεις ασκούν πολιτικές Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης;

Ναι.....   Όχι.....   Δεν γνωρίζω/Δεν απαντώ...

3) Μπορούν οι φορείς του κράτους με τις ενέργειές τους να συμβάλουν στην μείωση των συνεπειών της οικονομικής κρίσης και στην αύξηση του ενδιαφέροντος των επιχειρήσεων ως προς την υιοθέτηση πολιτικών Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης;

Ναι.....   Όχι.....   Δεν γνωρίζω/Δεν απαντώ...

4) Πιστεύετε ότι οι αποφάσεις των Ελλήνων επιχειρηματιών επηρεάζονται από τα αποτελέσματα που επιφέρουν οι πολιτικές Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης;

Ναι..... Όχι..... Δεν γνωρίζω/Δεν απαντώ....

Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη και επιχείρηση:

1) Αναφέρετε τους λόγους για τους οποίους η επιχείρησή σας αποφάσισε να εφαρμόσει πολιτικές Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης; (Δεκτές και περισσότερες από μία απαντήσεις).

Η απόκτηση ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος έναντι των επιχειρήσεων που διαθέτουν ανάλογα προϊόντα και υπηρεσίες.....
Η βελτίωση της φήμης της επιχείρησής.....
Πιέσεις τοπικής κοινωνίας .....
Η ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού της.....
Μείωση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων από την λειτουργία της επιχ/σης.....
Κανένας από τους παραπάνω.....
Δεν γνωρίζω/Δεν απαντώ.....

2) Σε ποιον τομέα /τομείς επικεντρώνεται η δράση της επιχείρησής σας όσο αφορά την άσκηση πολιτικών για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη;

Κοινωνία..... Περιβάλλον..... Ανθρώπινο δυναμικό.....
Αγορά.....

3) Ποια εμπόδια συναντήσατε, εάν συναντήσατε κατά την υιοθέτηση πρακτικών Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης (ΕΚΕ); (Δεκτές και περισσότερες από μία απαντήσεις)

Υψηλό κόστος εφαρμογής προγραμμάτων ΕΚΕ.....
Έλλειψη ενημέρωσης για τα οφέλη από την εφαρμογή προγραμμάτων ΕΚΕ.....
Έλλειψη κατάλληλης τεχνολογίας και εκπαιδευμένου ανθρώπινου δυναμικού...
Έλλειψη ενδιαφέροντος για τα θέματα που σχετίζονται με την ΕΚΕ.....
Έλλειψη χρόνου στελεχών και εργαζομένων.....
Κανένα από τα παραπάνω.....
Δεν συναντήσαμε εμπόδια.....
Δεν γνωρίζω/Δεν απαντώ.....

4) Γνωρίζετε ποιο είναι το όφελος που αποκομίζει η επιχείρησή σας από την υιοθέτηση πρακτικών Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης; (Δεκτές και περισσότερες από μία απαντήσεις)

Απόκτηση ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος.....
Αύξηση των πωλήσεων.....

- Βελτίωση εικόνας επιχείρησης στο εσωτερικό και εξωτερικό περιβάλλον.....
- Θετική ανταπόκριση των ενδιαφερόμενων μερών (πελάτες, προμηθευτές κλπ)..
- Προσέλκυση επενδυτών και επίτευξη καλύτερων όρων δανεισμού.....
- Αύξηση της ικανοποίησης και της απόδοσης του ανθρώπινου δυναμικού της επιχείρησης.....
- Διείσδυση σε νέες αγορές.....
- Κανένα από τα παραπάνω.....
- Δεν γνωρίζω/Δεν απαντώ.....

5) Από τα έως σήμερα δεδομένα σας, προκύπτει ότι το όφελος που αποκομίζει η επιχείρησή σας από την υιοθέτηση πολιτικών Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης, είναι μεγαλύτερο από το κόστος που απαιτεί η εφαρμογή τους;

Ναι..... Όχι..... Δεν γνωρίζω/Δεν απαντώ...

Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη και κοινωνία:

Αναφέρετε τους τομείς-δράσεις με τους οποίους η λειτουργία της επιχείρησής σας επηρεάζει την τοπική κοινωνία. (Δεκτές και περισσότερες από μία απαντήσεις)

- Δημιουργία νέων θέσεων εργασίας .....
- Ανάπτυξη προγραμμάτων κατάρτισης και εκπαίδευσης ατόμων που ανήκουν στην τοπική κοινωνία.....
- Χρηματοδότηση προγραμμάτων (πχ πολιτιστικών) της τοπικής κοινωνίας.....
- Ενθάρρυνση των εργαζομένων της επιχείρησής σας για συμμετοχή στα προγράμματα της τοπικής κοινωνίας.....
- Τίποτα από τα παραπάνω .....
- Δεν γνωρίζω/Δεν απαντώ.....

Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη και ανθρώπινο δυναμικό:

Αναφέρετε τις πολιτικές Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης που εφαρμόζει η επιχείρησή σας και οι οποίες σχετίζονται με το ανθρώπινο δυναμικό της. (Δεκτές και περισσότερες από μία απαντήσεις)

- Ανάπτυξη προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης και δια βίου μάθησης για όλους τους εργαζόμενους.....
- Παροχή ίσων ευκαιριών απασχόλησης ανεξάρτητα από τη θρησκεία, το φύλλο, την εθνικότητα.....
- Παροχή προς τους εργαζομένους υψηλού επιπέδου υγιεινής και ασφάλειας πέρα από τις υποχρεώσεις του νόμου.....
- Ανάπτυξη πρακτικών (πχ ελαστικό ωράριο εργασίας) που στοχεύουν στην

- επίτευξη ισορροπίας μεταξύ επαγγελματικής και προσωπικής ζωής.....
- Διάλογος διπλής κατεύθυνσης μεταξύ των διοίκησης και των εργαζομένων για την συλλογή πληροφοριών σχετικών με τις πολιτικές ΕΚΕ που εφαρμόζονται.....
- Τίποτα από τα παραπάνω.....
- Δεν γνωρίζω/Δεν απαντώ.....

Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη- περιβάλλον-Περιβαλλοντική Λογιστική:

1) Γνωρίζετε τον όρο περιβαλλοντική λογιστική;

- Ναι..... Όχι..... Δεν γνωρίζω/Δεν απαντώ...

2) Εφαρμόζει η επιχείρησή σας σύστημα περιβαλλοντικής διαχείρισης (ISO14001 EMAS);

- Ναι..... Όχι..... Δεν γνωρίζω/Δεν απαντώ...

3) Γνωρίζετε την ακριβή ποσότητα και αξία των α υλών που αναλώνονται κατά τη διάρκεια της παραγωγικής διαδικασίας, καθώς και του κόστους διαχείρισης των αποβλήτων που προκύπτουν από αυτήν;

- Ναι..... Όχι..... Δεν γνωρίζω/Δεν απαντώ...

4) Οι επίσημες οικονομικές σας καταστάσεις περιλαμβάνουν περιβαλλοντικούς λογαριασμούς;

- Ναι..... Όχι..... Δεν γνωρίζω/Δεν απαντώ...

5) Γνωρίζετε αν η λειτουργία της επιχείρησής σας επιβαρύνει το περιβάλλον. Αν ναι με ποιον τρόπο; (Δεκτές και περισσότερες από μία απαντήσεις)

- Μόλυνση των υδάτων/εδάφους..... Στερεά απόβλητα.....
- Χρήση μη ανανεώσιμων φυσικών πόρων..... Δημιουργία ρύπων.....
- Με κανέναν από τους παραπάνω..... Δεν γνωρίζω/Δεν απαντώ...

6) Αν θεωρείτε ότι η επιχείρησή σας επιβαρύνει το περιβάλλον, τι μέτρα προτίθεσθε να λάβετε προκειμένου, να μειωθεί η επιβάρυνση που προκαλεί; (Δεκτές και περισσότερες από μία απαντήσεις)

- Ελαχιστοποίηση των αποβλήτων και μείωση της εκπομπής των ρύπων.....
- Προώθηση προγραμμάτων ανακύκλωσης/επαναχρησιμοποίησης αποβλήτων.....
- Επενδύσεις σε φιλική προς το περιβάλλον τεχνολογία.....
- Εξοικονόμηση ενέργειας.....
- Τίποτα από τα παραπάνω.....
- Δεν γνωρίζω/Δεν απαντώ.....

Κοινωνικοί Απολογισμοί και πρότυπο GRI:

1) Η επιχείρησή σας συντάσσει Κοινωνικούς Απολογισμούς (Εκθέσεις Αειφορίας);

Ναι..... Όχι..... Δεν γνωρίζω/Δεν απαντώ...

Αν όχι ποιο είναι το μέσο που έχει επιλέγει για την γνωστοποίηση στα ενδιαφερόμενα μέρη των δράσεων Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης που έχει αναλάβει; (Δεκτές και περισσότερες από μία απαντήσεις)

Η σύνταξη Θεματικού Απολογισμού.....

Η ενημέρωση μέσω διαδικτύου.....

Η Δήλωση Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης.....

Μέσω του μάρκετινγκ (πχ δωρεά ενός ποσού με την αγορά του προϊόντος).....

Μέσω των βραβείων που λαμβάνει.....

2) Χρησιμοποιεί η επιχείρησή σας για την σύνταξη των Κοινωνικών Απολογισμών κάποιο από τα διεθνώς αναγνωρισμένα πρότυπα (GRI, AA1000);

Ναι..... Όχι..... Δεν γνωρίζω/Δεν απαντώ...

3) Αν η σύνταξη των Κοινωνικών Απολογισμών, έγινε σύμφωνα με το πρότυπο GRI, αναφέρετε τους λόγους που σας οδήγησαν στην επιλογή αυτή. (Δεκτές και περισσότερες από μία απαντήσεις)

Αξιοπίστα αποτελέσματα.....

Δυνατότητα διαχρονικής σύγκρισης των απολογισμών της επιχείρησης.....

Δυνατότητα σύγκρισης των κοινωνικών απολογισμών της επιχείρησης με τους κοινωνικούς απολογισμούς άλλων επιχειρήσεων.....

Τίποτα από τα παραπάνω.....

Δεν γνωρίζω/Δεν απαντώ.....

4) Γνωρίζετε την οδηγία-πλαίσιο της ΕΕ, που αναφέρεται στην υποχρεωτική δημοσίευση από τις μεγάλες και εισηγμένες επιχειρήσεις των μη χρηματοοικονομικών τους στοιχείων στα ετήσια δελτία τους;

Ναι..... Όχι..... Δεν γνωρίζω/Δεν απαντώ...

Αειφόρος Ανάπτυξη:

1) Γνωρίζετε την έννοια της αειφόρου ανάπτυξης;

Ναι..... Όχι..... Δεν γνωρίζω/Δεν απαντώ...

2) Θεωρείται ότι η αειφόρος ανάπτυξη και η οικονομική ανάπτυξη είναι ανταγωνιστικές έννοιες;

Ναι..... Οχι..... Δεν γνωρίζω/Δεν απαντώ...

3) Πιστεύετε ότι α) η εφαρμογή των εργαλείων της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης καθώς και β) η ενσωμάτωση περιβαλλοντικών λογαριασμών στις οικονομικές καταστάσεις θα συμβάλλουν στην επίτευξη της Αειφόρου ανάπτυξης;

Μόνο το α είναι σωστό..... Και τα 2 είναι σωστά.....

Μόνο το β είναι σωστό..... Και τα 2 είναι λάθος.....

Οι συμμετέχοντες στην έρευνα με μία γρήγορη ματιά :

Επωνυμία Επιχείρησης	Κλάδος δραστηριότητας	Όνομα Υπευθύνου συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου	Θέση/Τμήμα του υπευθύνου συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου
ΔΕΗ ΑΕ	Ενέργεια	Σαδικάκη Λένα	Τομεάρχης Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης
COMERGON ΑΕ	Ασφαλιστικές Υπηρεσίες	Ζαφειρίου Δημήτρης	Επίτιμος Πρόεδρος
ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΠΙΣΤΗ ΑΕΓΑ	Ασφαλιστικές Υπηρεσίες	Βαγιάκος Ευθύμιος	Management Accountant
GLOBAL SUSTAIN E.E	Marketing και Διαφήμιση	Σότρα Ρεγγίνα	Stakeholder Relations Manager
ΟΤΕ-COSMOTE	Τηλεπικοινωνίες	Μουρούτσος Σταύρος	Τμήμα Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης
ΑΒ ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΣ	Σούπερ Μάρκετ	Μαχαίρα Αλεξία	Υπεύθυνη Επικοινωνίας και Εταιρικής Υπευθυνότητας
ALPHA BANK	Τραπεζικές εργασίες	Κουρκουλη Σύλβια	Τμήμα Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης
ΕΤ.ΑΔ. Α.Ε	Διαχείριση Ακινήτων	Αγάλος Δημήτρης	Προϊστάμενος τμήματος

			Κανονιστικής Συμμόρφωσης
WIND ΕΛΛΑΣ ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΕΣ ΑΕΒΕ	Τηλεπικοινωνίες	Στασινοπούλου Βάσια	Community Relations and CSR senior Manager
ΓΕΦΥΡΑ ΑΕ	Γαλλο-Ελληνικός Φορέας Υπερθαλάσσιας ζεύξης Ρίου- Αντιρρίου	Καλαφάτη Γεωργία	Βοηθός Διεύθυνσης Εταιρικής Επικοινωνίας και Αειφόρου Ανάπτυξης
VODAFONE	Τηλεπικοινωνίες	Σταματοπούλου Σπυριδούλα	Associate Senior Sustainability Coordinator
BSH ΟΙΚΙΑΚΕΣ ΣΥΣΚΕΥΕΣ ΑΒΕ	Βιομηχανία Οικιακών Συσκευών	Μοδέστου Θωμάς	Διευθυντής Ποιότητας Εξέλιξης Προϊόντων και Βιομηχανικού Σχεδιασμού
ΜΟΤΟΡ ΟΙΛ(ΕΛΛΑΣ) ΑΕ	Δύλιση Πετρελαιοειδών	Παπαθανασίου Άγης	Υπάλληλος Τμήματος Επικοινωνίας Εταιρικών Σχέσεων και ΕΚΕ
ΧΑΛΚΟΡ ΑΕ	Επεξεργασία Μετάλλων	Μαυραγάνης Γιώργος	Διευθυντής Στρατηγικού Σχεδιασμού
ΣΩΛΗΝΟΥΡΓΙΑ ΚΟΡΙΝΘΟΥ ΑΕ	Βιομηχανία Σωλήνων	Μυλοθρίδου Σοφία	Υπεύθυνη ΕΚΕ
ΟΜΙΛΟΣ FOURLIS	Εμπορία Ηλεκτρικών Συσκευών Αθλητικών Ειδών Ειδών Ένδυσης	Φασουλή Χριστίνα	CSR Officer
ΔΙΕΘΝΗΣ ΑΕΡΟΛΙΜΕΝΑΣ ΑΘΗΝΩΝ Α.Ε	Μεταφορές	Καπετάνιου Ειρήνη	Προϊστάμενος Εταιρικών Συστημάτων Ποιότητας και ΕΚΕ

